

UNIVERSITATEA „GEORGE BACOVIA“

BULETIN ȘTIINȚIFIC

Redactor-șef: Liviu DRUGUȘ

ANUL IX, Nr. 2 / 2006

Colegiul de redacție:

Prof. univ. dr. Toader GHERASIM
Prof. univ. dr. Dumitru BONTAȘ
Prof. univ. dr. Dumitru Marius PARASCHIVESCU
Prof. univ. dr. Willi PĂVĂLOAIA
Prof. univ. dr. Liviu DRUGUȘ

Consiliul editorial/ Advisory Editors

Mugur ISĂRESCU, Guvernatorul Băncii Naționale a României
Aman AGARWAL, vicepresident of Institute of Indian Finance, Delhi, India
Anghel N. RUGINĂ, Northeastern University, USA
Basarab NICOLESCU, CNRS, Université Paris 6, Franța & Universitatea Babes-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Lorenzo MAGNANI, Universitatea din Pavia, Italia & Universitatea din Canton, China
Gerrit MEIJER, Maastricht University, The Netherlands
Eiji FURUYAMA, Nihobashi Gakkan University, Japan
Savvas SAVVIDES, Cyprus College, Cyprus
Thomas THIJSEN, Via Nova Academy, Amsterdam, The Netherlands
Katalin ILLES, Universitatea Anglia Ruskin, UK
Wolf Dieter KOHLBERG, Osnabruck, Germany
Diab M. AL-BADAYNEH, Universitatea Tehnică din Tafila, Jordan
Yolanda ANGULA PARRA, Centrul de Studii Genealogice și Culturale din Mexic și America Latină, Mexico
Tudor MALECA, Universitatea Comercială Cooperatistă, Chișinău, Republic of Moldova
Constantin POPESCU, Academia de Studii Economice, București, România
Dumitru ZAIȚ, Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, România
Dumitru BONTAȘ, Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România
Constantin COJOCARU, Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România
Toader GHERASIM, Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România
Neculai LUPU, Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România
Andreea MELNIC, Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România
Marius PARASCHIVESCU, Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România
Tatiana PUIU, Universitatea „George Bacovia”, Bacău, România

Responsabilitatea pentru conținutul și calitatea articolelor revine autorilor.

Buletinul apare bianual.

Manualele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Colegiului de redacție al Buletinului:

I.S.S.N.: 1454-5675

Editura Sedcom Libris este acreditată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (C.N.C.S.I.S.).

Redactori: Petru RADU, Alina HUCAI

Concepția, realizarea tehnică a copertei și tehnoredactare computerizată: Alina ASANDEI

Copyright © 2006, UNIVERSITATEA „GEORGE BACOVIA” BACĂU și SEDCOM LIBRIS

Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Editurii Sedcom Libris, Iași și Universității „George Bacovia”, Bacău. Reproducerea parțială sau integrală a textelor, prin orice mijloc, precum și a graficii copertei, fără acordul scris al Editurii Sedcom Libris și al Universității „George Bacovia”, Bacău, este interzisă și se va pedepsi conform legislației în vigoare.

Adresa Editurii Universității „George Bacovia” Bacău:
Str. Pictor Aman, nr. 96, cod 600164, Bacău, România
tel./fax: 0234.516.448, e-mail: ldrugus@ugb.ro

Adresa Editurii Sedcom Libris: Șos. Moara de Foc nr. 4, cod 700527, Iași, România
Contact Editura: Tel.: +40.232.242.877; 234.582; 0742.76.97.72; fax: 0232.233.080
www.sedcom.ro; e-mail: editurasedcomlibris@yahoo.com

CUPRINS

<i>Scrisoare către cititori</i>	Liviu DRUGUȘ	5
<i>Letter to the readers</i>	Liviu DRUGUȘ	7
<i>Aplicarea legii penale în spațiu</i>	Gheorghe POPA	9
<i>Reaching the Romanian social work professional standardisation by training specialists during university studies</i>	George NEAMȚU	22
<i>Shaping the practical role of a transdisciplinary higher education in (sustainable) transdevelopment</i>	Liviu DRUGUȘ, Toader GHERASIM, Camelia Mihaela CMECIU	29
<i>Dreptul societăților comerciale în contextul integrării în Uniunea Europeană</i>	Ionela Aurora BRATU	42
<i>Interdisciplinarite dans la dynamique de la terminologie touristique dans la langue française contemporaine</i>	Nicoleta BOTEZ	48
<i>Auditul și controlul în procesul managerial</i>	Dumitru BONTAȘ	54
<i>Căi de manipulare prin discursul politic</i>	Florin-Mihai CĂPRIOARĂ	58
<i>Advantages and disadvantages of face-to-face business communication</i>	Mihaela TARULESCU	62
<i>Particularitățile răspunderii disciplinare în domeniul sănătății</i>	Ioan CIOCHINA BARBU	68
<i>Principiile dreptului mediului și aplicabilitatea lor în turism</i>	Angelica COBZARU	83
<i>Substanța, spiritul și corpul, în concepția lui Ion Petrovici</i>	Ștefan MUNTEANU	88
<i>Tentativa, desistarea și împiedicarea producerii rezultatului</i>	Gheorghe POPA	97
<i>Ontos et logos dans une page de La Peste de Camus</i>	Emilia MUNTEANU	104

Scrisoare către cititori,

Aceasta este cea de-a doua scrisoare pe care v-o adresez, în încercarea de a comunica și de a vă stimula feedback-ul. Buletinul științific, editat de Universitatea „George Bacovia” din Bacău, România (www.ugb.ro) este o revistă științifică inclusă în Clasa valorică C (de către CNCSIS), structură specializată a Ministerului Educației și Cercetării, dar declară, deschis că sloganul nostru continuă să fie EXCELSIOR!. Desigur vă vom informa imediat ce revista noastră va intra în Clasa Valorică B. Acest lucru se va datora, cu siguranță, dumneavoastră, autorilor și cititorilor, dar și Comitetului Editorial. Cititorul atent va observa că în acest număr comitetul editorial s-a îmbogățit cu nume de rezonanță în spațiul academic mondial. Numele acestora merită să fie cunoscute de către dumneavoastră, și veți fi mândri să lecturați o revistă științifică citită de aceste renumite personalități. Nume cum ar fi Basarab Nicolescu (Paris – Franța și Cluj-Napoca – România), Lorenzo Magnani (Pavia – Italia și Canton - China), Diab M. Al-Badayneh (Iordania), Yolanda Angula Parra (Mexic), Aman Agarwal (India), Mugur Isărescu (Romania) și alții sunt câteva dintre personalitățile marcante care au acceptat, recent, calitatea de membri al Consiliului Editorial. Propunerile și sugestiile sunt și vor fi mereu binevenite.

Vă rugăm să ne trimiteți recenzii de cărți atât ale dumneavoastră, cât și ale altor autori în dorința de a disemina cât mai larg noi autori și cele mai recente apariții, precum și idei noi.

„Idei noi”? Desigur, acestea sunt mereu așteptate în revistă, dar este acum momentul să vă informăm despre organizarea și găzduirea de către Universitatea „George Bacovia”, a celei de a 9-a Conferințe a ISINI (International Society for Intercommunication of New Ideas – Societatea Internațională pentru Intercomunicarea de Idei Noi, Boston – USA), în perioada 22-26 August 2007. Pentru informații suplimentare, vizitați www.ugb.ro și www.ugb.ro/isini.

Numerele din 2008 ale Buletinului științific vor conține lucrări prezentate cu ocazia acestui eveniment.

Numărul de față cuprinde, în principal, lucrările comunicate la conferința științifică anuală a Universității „George Bacovia” din 2006, precum și lucrări pregătite în mod special pentru acest număr sau prezentate în cadrul altor conferințe.

Stimate cititor, nu uita că așteptăm propunerile, ideile și sugestiile tale în articole individuale sau colective.

Cu cele mai alese gânduri,

Liviu DRUGUȘ,
Redactor-șef

Letter to the readers

This is the second letter I am writing to you as a continuous attempt to communicate with you and to stimulate your feed-back. The Scientific Bulletin, published by George Bacovia University from Bacau, Romania (www.ugb.ro) is Class C ranked journal (at CNCSIS – a specialized structure of the Ministry of Education and Research) and we openly declare that our slogan is still EXCELSIOR! Of course, you'll be well informed when we are a Class B journal. That could be especially due to you and to our Editorial Advisory Committee as well. The attentive reader should observe that world wide recognized scholars accepted to be members of this committee. The names of the members of this committee deserve to be known by you. You'll be proud to have in your hand a scientific journal that is read by these famous people as well... Names such as Basarab Nicolescu from Paris (France) and Cluj Napoca (Romania), Lorenzo Magnani from Pavia (Italy) and Canton (People's Republic of China), Diab M. Al-Badayneh (Jordan), or Yolanda Angula Parra (Mexico), Aman Agarwal (India), Mugur Isărescu (Romania) are just some of the new recent members of our Advisory Editors. Their proposals and suggestions will be always welcome.

We ask you to send us book reviews both from you and from our readers just to spread out as large as possible new ideas, new authors and their newest books.

Did I say new ideas? Oh, then it is time to inform you about the coming 9th ISINI Conference hosted by George Bacovia University. This will be one of the most important events of our university in 2007. Simply, visit www.ugb.ro and www.ugb.ro/isini to find out that the International Society for Intercommunication of New Ideas (ISINI) located in Boston (USA) is co-organizing the 9th ISINI Conference with George Bacovia University. The 2008 issues of Scientific Bulletin shall include papers presented at this event organized in August 2007.

Basically, the articles published in this issue are communicated at the Annual Conference organized by George Bacovia University in 2006, but also papers prepared especially for this issue or already presented to other Conferences as well.

Please, dear reader, note that we are waiting for your proposals, ideas and suggestions.

Best wishes,

Liviu DRUGUȘ
Editor in Chief

Aplicarea legii penale în spațiu

Gheorghe POPA
Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Keywords: criminal law, legal territoriality, public order

Abstract: The criminal law has, by its essential features, territorial/ national specificity. State sovereignty is intimately connected with the action of the criminal law. There are national regulations that consider one and the same illegal action either a fault or not.

There are special conditions (e.g. extradition) that could put things in order.

1. Considerații generale

Fiind emanația voinței de stat suverane și presupunând organizarea relațiilor de apărare socială împotriva criminalității, în primul rând, față de proprii cetățeni, legea penală are prin natura lucrului, un caracter teritorial, național¹.

Legea penală își extinde acțiunea în limitele unui teritoriu determinat, asupra căruia statul respectiv își exercită suveranitatea. Aplicarea legii penale pe un teritoriu, ca principiu de bază al aplicării legii penale în spațiu, este o consecință directă a principiului general și absolut al suveranității. Orice lege penală, având drept scop apărarea unității, independenței, suveranității statului și a întregii ordini publice, își extinde autoritatea până unde se exercită teritoriul țării, în vederea ocrotirii valorilor fundamentale de care depinde existența statului. Absolutizarea principiului teritorialității și limitarea aplicării legii penale în spațiu, în funcție de cerințele acestuia, nu ar face posibilă reprimarea tuturor infracțiunilor, indiferent de locul comiterii lor, ceea ce ar duce la crearea unor situații de imunitate.

Astfel, dacă cetățenii unui anumit stat comit fapte în străinătate, care, după legea națională constituie infracțiuni, pe care legea străină nu le-a incriminat, ei nu vor putea fi trași la răspundere în baza principiului teritorialității în acest stat, întrucât faptele comise nu constituie infracțiuni.

Faptele fiind incriminate în statul al căror cetățeni sunt făptuitorii, pentru a se da

¹ Giurgiu, Narcis (2000): *Drept penal general, doctrină, legislație, jurisprudență*, Iași, Editura Cantes, p. 88.

eficiență maximă legii penale, s-a instituit principiul personalității, care dă efect legii penale nu în raport cu locul săvârșirii infracțiunii, ci cu calitatea făptuitorului, a subiectului infracțiunii.

De asemenea, se pot comite pe un teritoriu străin fapte îndreptate împotriva altui stat, care să nu fie incriminate de statul pe teritoriul căruia s-au comis, ori, dacă sunt incriminate, regimul de sancționare să nu fie același ca în legea aparținând statului vătămat, la care se adaugă un interes diminuat de pedepsire a faptelor de către statul pe teritoriul căruia s-au comis, față de interesul vital al statului a cărui siguranță a fost atinsă.

Pentru ca statul lezat să poată intervenii cu o *apărare* eficace a intereselor sale, s-a consacrat principiul realității sau protecției reale, care extinde efectul legii penale nu legat de locul comiterii faptei, ci de necesitatea unei garanții absolute a apărării statului asigurată numai prin aplicarea legii naționale.

Sunt situații când cetățenii străini, după comiterea infracțiunilor în străinătate, se refugiază pe teritoriul altui stat, cetățeni a căror extrădare nu se cere, sau nu poate fi acordată. Imperativul sancționării tuturor infracțiunilor cere tragerea la răspundere penală și a acestei categorii de persoane, care nu se poate face de către statul pe teritoriul căruia s-au refugiat, în baza principiului teritorialității, a personalității sau a realității, fapt care a impus instituirea altui principiu, denumit al universalității². Pe lângă aceste principii consacrate în Codul penal, instituția extrădării completează reglementarea privitoare la aplicarea legii în spațiu.

2. Principiul teritorialității

Principiul teritorialității este principiul de bază în cadrul aplicării legii penale în spațiu, consacrat în art. 3 C. pen., potrivit căruia legea penală se aplică tuturor infracțiunilor săvârșite pe teritoriul țării fără să intereseze calitatea celor ce le comit, care pot fi cetățeni români, persoane ce domiciliază în România sau cetățeni străini, întrucât prin faptele săvârșite se aduce atingere valorilor sociale ocrotite de legea penală și întregii ordini de drept. În cazul săvârșirii faptelor de către cetățeni străini sau persoane care nu domiciliază în România, condițiile de tragere la răspundere penală, de aplicare și executare a sancțiunilor sunt cele prevăzute de legea română, fără să intereseze reglementarea statului căruia aparține făptuitorul.

2.1 Noțiunea de *teritoriu* în sensul legii penale

Noțiunea de *teritoriu* în accepțiunea legii penale are un sens mai larg decât noțiunea de teritoriu în sens geografic. Având un conținut cu o sferă de cuprindere mai mare, această noțiune a fost definită în art. 142 C. pen., care stabilește că „*Prin termenul teritoriu din expresiile <teritoriul României> și <teritoriul țării> se înțelege întinderea de pământ și apele cuprinse între frontiere, cu subsolul și spațiul aerian, precum și marea teritorială cu solul, subsolul și spațiul aerian al acesteia*”. Din precizarea noțiunii de *teritoriu*, rezultă că acesta cuprinde: suprafața terestră, apele interioare, marea teritorială, subsolul teritoriului terestru și acvatic și spațiul aerian de deasupra teritoriului terestru și acvatic (al apelor interioare și mării teritoriale).

a. Prin suprafață terestră (solul) se înțelege întinderea de pământ cuprinsă între frontierele politico-geografice ale statului. Limitele suprafeței terestre, adică limitele frontierelor de stat, sunt stabilite prin tratate de frontieră încheiate de statul nostru cu statele vecine.

b. Apele interioare sunt apele curgătoare (fluvii, râuri), sau stătătoare (lacuri, bălți), cuprinse între frontierele politico-geografice ale statului, precum și apele maritime

² Zolyneak, Măria Michinici, Măria Ioana (1999): *Drept penal, Partea generală*, Iași, Editura Fundației "Chemarea", p. 51.

interioare³. Regimul juridic al apelor interioare este stabilit de statul căruia aparțin.

c. Marea teritorială este fâșia de apă din mare care mărginește suprafața terestră și se întinde de-a lungul litoralului statului, fiind supusă suveranității sale. Statul nostru a stabilit lățimea mării teritoriale la 12 mile marine (22.224 m).

d. Subsolul teritoriului terestru și acvatic (al apelor interioare și al mării teritoriale) este format din zona subterană având o întindere ce coincide cu limitele frontierelor de stat cu o adâncime conceptual indeterminată, practic limitată de posibilitatea reală a omului de explorare, în condițiile tehnicii actuale.

e. Spațiul aerian este spațiul de deasupra teritoriului terestru, al apelor interioare și a mării teritoriale ce se întinde în înălțime până la limita spațiului cosmic.

Fără a include în noțiunea de *teritoriu* navele și aeronavele române, întrucât ar fi o construcție forțată și artificială, Codul penal prevede în art. 143 că o infracțiune este săvârșită pe teritoriul țării și atunci când este comisă pe o navă sau aeronavă română, desigur, când aceasta se află în afara apelor teritoriale sau a spațiului aerian român.

2.2 Locul săvârșirii infracțiunii

Teoriile formulate în literatură privind locul săvârșirii infracțiunii.

Săvârșirea infracțiunii implică, de regulă, realizarea acțiunii și producerea rezultatului în același loc, considerat loc al comiterii faptei. Este posibil, însă, ca acțiunea să se săvârșească pe teritoriul României, iar rezultatul să se producă pe teritoriul altui stat, sau viceversa. În acest caz, se pune problema dacă locul săvârșirii infracțiunii trebuie considerat cel al realizării acțiunii, ca având preponderență în săvârșirea faptei, sau al producerii rezultatului, ori fără a se stabili o prevalență a unui element față de celălalt, să se considere ca loc al săvârșirii faptei atât locul comiterii acțiunii, cât și cel al producerii rezultatului, permițând, astfel, intervenția legii penale în toate etapele de comitere a faptei penale.

În literatura penală, s-au elaborat mai multe teorii asupra locului comiterii infracțiunii, fundamentate pe caracterul prioritar dat, fie elementului obiectiv, fie celui subiectiv al infracțiunii.

În acest sens, s-a formulat teoria acțiunii, în concepția căreia locul comiterii infracțiunii este acela al săvârșirii acțiunii, ca element material al faptei penale, fără să intereseze locul unde s-a produs rezultatul dăunător.

Această teorie lasă descoperite unele situații, destul de numeroase, ca acelea a infracțiunilor formale sau care se referă la tentativă⁴.

Teoria preponderenței fixează locul comiterii infracțiunii în funcție de locul unde s-a comis cel mai important act pentru realizarea infracțiunii, actul care are eficiența cea mai mare în cadrul activității infracționale.

O altă concepție este aceea a ilegalității care consideră că locul săvârșirii infracțiunii este acolo unde s-a comis prima activitate pedepsibilă (acte preparatorii sau tentative incriminate) care învederează o vinovăție suficientă pentru a atrage răspunderea penală.

În sfârșit, o teorie de factură subiectivă, a voinței infractorului, consideră că locul comiterii infracțiunii este acela unde infractorul a înțeles, a voit să se producă rezultatul, chiar dacă acesta a avut loc pe alt teritoriu.

Teoriile schițate, prin absolutizarea criteriilor singulare ce stau la baza lor, se dovedesc a fi înguste și, de aceea, insuficiente în rezolvarea tuturor situațiilor practice.

Cea mai cunoscută teorie, care domină literatura și legislația penală, întrucât face posibilă intervenția represivă pe toată perioada de desfășurare a infracțiunii, este a ubicuității⁵.

³ Legea nr. 17 din 7 august 1990 privind regimul juridic al apelor maritime interioare, al mării teritoriale și a zonei contigue ale României, *Monitorul Oficial al României*, anul II nr. 99 din 9 august 1990.

⁴ Narcis Giurgiu, *op. cit.*, p. 91.

⁵ *ubique* = pretutindeni.

Potrivit acestei teorii, locul săvârșirii infracțiunii este considerat locul unde s-a comis cel puțin un act de executare, o parte din acțiunea ilicită, sau locul unde s-a produs rezultatul infracțional. Concepția ubicuității, în acord cu nevoile represiunii care trebuie să intervină în oricare din momentele de comitere a infracțiunii, dă eficiență legii penale pe toată întinderea desfășurării infracțiunii, pretutindeni unde s-au realizat – actul de executare, acțiunea, rezultatul – care pot fi situate spațial pe teritorii diferite.

Teoria ubicuității a fost și este consacrată și în legislația penală română. A fost consacrată în Codul penal anterior în art. 6 alin. 3, iar în actualul cod în art. 143, alin. 2, care prevede că „*infracțiunea se consideră săvârșită pe teritoriul țării și atunci când pe acest teritoriu ori pe o navă ori aeronavă română, s-a efectuat numai un act de executare ori s-a produs rezultatul infracțiunii*”.

Potrivit acestei concepții, o infracțiune se consideră săvârșită pe teritoriul țării noastre nu numai când acțiunea și rezultatul au avut loc pe teritoriul României sau pe o navă ori aeronavă română, situație care nu comportă discuții, ci și atunci când pe acest teritoriu sau pe o navă sau aeronavă română s-a efectuat un act de executare ori s-a produs rezultatul infracțiunii.

În lumina acestei concepții pot fi rezolvate unele situații mai complicate, legate de particularitatea ori structura unor anumite infracțiuni, cum sunt infracțiunile continui, continuate și, de obicei, ori de participație, când actele de cooperare s-au realizat pe teritorii diferite.

Legea penală română se aplică, așadar, infracțiunilor săvârșite pe teritoriul țării noastre, indiferent de calitatea celui ce le-a săvârșit — român sau străin — sau de rolul jucat în săvârșirea lor. Sancționarea străinului nu este condiționată de incriminarea faptei în legea străină (dubla incriminare) fiind suficient ca fapta să fie prevăzută de legea penală română⁶.

Cetățenii străini care au săvârșit infracțiuni în România nu se vor prevala de invocarea necunoașterii legii penale (eroare de drept) sau de dispozițiile mai favorabile, existente în legea națională, ca pedeapsă mai blândă sau altă sancțiune, de drept penal de o factură atenuat coercitivă, prevăzută de legea străină, în cazul incriminării aceleiași infracțiuni, de intervenția unei legi de dezincriminare sau amnistie etc.

Dimpotrivă, aplicându-se legea penală română, aceasta va acționa în complexul reglementărilor sale aplicabile cazului concret, sub aspectul condițiilor de incriminare, a aplicării și executării pedepsei principale și complementare, a aplicării măsurilor de siguranță. Dispozițiile unei legi de dezincriminare, amnistie sau grațiere se vor aplica și faptelor penale săvârșite de cetățeni străini, care se încadrează în cerințele actelor de clemență sau de abolire a incriminării.

2.3 Excepții de la principiul teritorialității

Deși, legea penală română se aplică tuturor infracțiunilor săvârșite în limitele teritoriale ale statului nostru, sunt totuși situații când se comit infracțiuni pe teritoriul țării, de către anumite categorii de cetățeni străini, față de care legea penală rămâne inoperantă. Codul penal reglementează aceste situații în art. 8, care prevede că „*Legea penală nu se aplică infracțiunilor săvârșite de către reprezentanții diplomați ai statelor străine sau de alte persoane, care, în conformitate cu convențiile internaționale, nu sunt supuse jurisdicției penale a statului român*.”

Codul penal, în dispoziția citată, face referiri la două categorii de persoane, asupra cărora nu se poate întinde jurisdicția organelor noastre judiciare și anume, „*reprezentanți diplomați*” și „*alte persoane*”. Categoriile exceptate de la aplicarea legii penale române sunt determinate prin convenții internaționale, cum, de altfel, stabilește însăși legea⁷.

⁶ Bulai, Constantin (1992): *Drept penal român*, Partea generală, vol. I, București, Casa de Editură și Presă Șansa, SRL.

⁷ În acest sens, Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice, din 18 aprilie 1961, ratificată de

În temeiul lor, reprezentanții diplomatici nu pot fi reținuți, arestați, judecați de către organele judiciare ale statului în care au fost acreditați. Deși, fapta săvârșită constituie infracțiune, aceste persoane nu pot fi supuse jurisdicției organelor statului în care își îndeplinesc misiunea, datorită calității sau situației pe care o dețin în acea țară. De asemenea, localul, sediul reprezentanțelor diplomatice sunt inviolabile. Organele statului de reședință nu pot pătrunde în localurile reprezentanțelor diplomatice în vederea efectuării unor percheziții sau acte de urmărire, fără consimțământul șefului misiunii diplomatice.

Dacă împotriva reprezentanților diplomatici nu se poate porni urmărirea penală în cazul săvârșirii infracțiunilor, întrucât se bucură de imunitate jurisdicțională, ci pot fi declarați, în atare situații *persona non grata*, urmând a fi rechemati în țară, potrivit uzanțelor diplomatice de către statul reprezentat. Imunitatea de jurisdicție acordată de către lege, acestor persoane nu trebuie înțeleasă ca o *cauză* de înlăturare a răspunderii penale, de imunitate; faptele continuă să rămână infracțiune, cu posibilitatea tragerii la răspundere penală de către organele judiciare ale statului căruia aparține făptuitorul.

O reglementare asemănătoare s-a dat statului membrilor misiunilor diplomatice, cu sublinierea că membrii misiunilor diplomatice se bucură de o imunitate generală, pe când cei ai misiunilor consulare, de o imunitate parțială, ce privește actele săvârșite în exercitarea funcțiilor consulare⁸.

Pe lângă reprezentanții diplomatici, legea prevede și alte persoane ce nu pot fi supuse jurisdicției penale a statului român, din categoria cărora fac parte șefii statelor străine aflați în țara noastră sau în trecere prin țara noastră, șefii guvernelor străine și alte persoane oficiale a căror statut juridic este stabilit prin convenții internaționale.

În cazul infracțiunilor săvârșite la bordul navelor sau aeronavelor străine, aflate pe teritoriul țării noastre se impun următoarele distincții:

- în cazul navelor sau aeronavelor militare, care se află pe teritoriul statului nostru (în porturile sau aeroporturile românești, în apele teritoriale române), cu aprobarea guvernului român, infracțiunile săvârșite la bordul acestor nave sau aeronave nu cad sub jurisdicția organelor statului român⁹;

- în ce privește infracțiunile săvârșite la bordul navelor comerciale, când se află pe teritoriul României sau în cazul săvârșirii unor infracțiuni de către personalul acestor nave pe teritoriul țării noastre, se aplică legea penală română de către organele noastre judiciare. Față de aceste situații acționează principiul teritorialității, așa cum rezultă din art. 17 alin. I din Legea nr. 17/1990 privind regimul juridic al apelor maritime interioare, al mării teritoriale și a zonei continue ale României (Buletinul Oficial al României nr. 99 din 9 august 1990). Această lege prevede o excepție, când nu se aplică legea penală română și anume în situația când s-au săvârșit infracțiuni la bordul navelor comerciale aflate în trecere prin marea teritorială. Legea penală română și organele jurisdicționale române intervin și în această situație, când s-au săvârșit infracțiuni la bordul navelor comerciale, în următoarele condiții:

a. infracțiunea a fost săvârșită de un cetățean român sau de o persoană fizică fără cetățenie care are domiciliul în România;

b. infracțiunea este îndreptată împotriva intereselor României, a unui cetățean român sau a unei persoane rezidente în România;

c. infracțiunea este de natură să tulbure ordinea și liniștea publică în țară sau ordinea în marea teritorială;

d. exercitarea jurisdicției române este necesară pentru reprimarea traficului ilicit de

statul nostru în 1968, publicată în Buletinul Oficial nr. 89 din 4 iulie 1968. Excepțiile prevăzute în art. 8 privesc nu numai aplicarea legii penale după principiul teritorialității, ci și după celelalte principii, realității și universalității.

⁸ Decretul nr. 481 din 20 decembrie 1971 pentru aderarea țării noastre la Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare, art. 43 pct. 1, publicat în Buletinul Oficial nr. 10 din 26 ianuarie 1972.

⁹ Maria Zolzneak, Maria Ioana Nichinici, *op. cit.*, p. 57.

stupefiante;

e. s-a cerut în scris asistența autorităților române de căpitanul navei sau de un agent diplomatic ori funcționar consular al statului al cărui pavilion este arborat de navă.

Pe cale de convenții internaționale nu sunt supuse jurisdicției statului român nici trupele străine staționate pe teritoriul României sau în trecere pe acest teritoriu; de regulă, se aplică legea statului căruia aparțin acele trupe. Prin convenții bilaterale se stabilește regimul juridic al trupelor staționate sau în trecere pe un teritoriu străin,

3. Principiile complementare de aplicare a legii penale în spațiu

Infrațiunilor săvârșite în străinătate li se aplică legea penală română în baza principiilor personalității, realității și universalității, denumite în literatură principii complementare, prin a căror intervenție se acoperă limitele acțiunii legii penale în spațiu impuse de principiul teritorialității.

3.1. Principiul personalității legii penale

Aplicarea legii penale române pentru principiul personalității are loc în cazul săvârșirii infrațiunilor în străinătate de către un cetățean român sau o persoană fără cetățenie care domiciliază în țara noastră. Consacrat în art. 4 C. pen., principiul personalității impune o conduită conformă cu legea cetățenilor români și străini care au domiciliul în țara noastră, nu numai când se află în țară, ci și în cazul deplasării lor în străinătate.

Acest principiu în literatura penală, a fost cunoscut sub denumirea de principiul naționalității sau al cetățeniei. O asemenea formulare a condițiilor de reglementare a legislației române este necorespunzătoare, întrucât codul nu limitează aplicarea legii penale române numai la cetățenii români, ci o extinde și asupra persoanelor domiciliate în România.

Pentru aplicarea legii penale române după principiul personalității, se cer întrunite mai multe condiții, unele referitoare la fapte, altele la persoana făptuitorului.

3.1.1. Condiții referitoare la faptă

Legea penală cere ca infracțiunea să se fi săvârșit în afara teritoriului țării. Formularea de „săvârșirea unei infracțiuni” trebuie înțeleasă în sensul art. 144 C. pen., adică o infracțiune consumată, o tentativă pedepsibilă sau un act de cooperare la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală română (coautorat, instigare sau complicitate).

Așa cum rezultă din interpretarea art. 4 C. pen., fapta săvârșită în afara teritoriului țării se cere să fie infracțiune potrivit legii penale române. Actualul Cod penal nu mai impune condiția dublei incriminări, adică a incriminării faptei săvârșite ca infracțiune atât în legea națională, cât și în legea statului unde a avut loc. Dacă, după săvârșirea faptei în străinătate, intervine o lege de dezincriminare în statul nostru, urmărirea penală nu va mai începe, iar dacă a început, va înceta. În cazul în care fapta este incriminată și de legea străină, tragerea la răspundere penală se face în condițiile prevăzute de legea română, fără a se putea invoca, de către cetățeanul român, dispozițiile mai favorabile, care, eventual, ar exista în reglementarea străină. Dezincriminarea faptei, intervenită în statul străin, nu profită infractorului român sau străin, domiciliat în țară, întrucât nu interesează reglementarea dată de statul străin și nici modificările intervenite în acea legislație.

Dacă făptuitorul a fost judecat în străinătate și a executat pedeapsa pronunțată de instanța străină, în cazul în care același quantum a fost pronunțat și de instanța română, cele două raporturi juridice s-au stins în același timp. Admițând că instanța română a pronunțat o pedeapsă mai mare, ceea ce a executat în străinătate se va deduce din pedeapsa pronunțată de organul de judecată din țara noastră (art. 89, C. pen.), urmând ca făptuitorul să execute restul de pedeapsă, cu condiția să nu fi intervenit amnistia, grațierea

sau altă cauză de înlăturare a răspunderii penale, potrivit legii penale române.

În ipoteza în care, pentru fapta săvârșită în străinătate, legea penală română subordonează pornirea procesului penal de plângere prealabilă a părții vătămate și o astfel de plângere nu s-a făcut, urmărirea penală nu poate începe datorită nerealizării condiției impuse de lege. Dacă această faptă este incriminată și în legea străină, iar pornirea procesului penal se face din oficiu, fapta va fi urmărită în baza legii străine.

3.1.1. Condiții privitoare la persoană

Făptuitorul, potrivit legii, trebuie să fie cetățean român sau străin domiciliat în România.

În privința urmăririi, legea nu prevede vreo condiție legată de prezența infractorului în țară (art. 237 alin. 4, art. 254 C. proc. civ. și art. 177 alin. penultim, C. proc. civ., combinat cu art. 291 C. proc. civ.). Dispozițiile procedurale (art. 10, C. proc. pen.) nu înscriu printre cazurile care implică punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale și lipsa făptuitorului.

3.2. Principiul realității legii penale

Potrivit principiului realității (sau al protecției reale) consacrat în art. 5, C. pen., legea penală română se aplică infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării, contra statului român sau contra vieții unui cetățean român, ori prin care s-a adus o vătămare gravă integrității corporale sau sănătății unui cetățean român, când sunt săvârșite de un cetățean străin sau o persoană fără cetățenie care nu domiciliază pe teritoriul țării. Aplicarea legii penale, în baza acestui principiu se justifică de necesitatea apărării acestor valori împotriva faptelor comise în străinătate de străini. Principiul a mai fost denumit al naționalității (cetățeniei) pasive.

Aplicarea legii penale române în temeiul principiului realității cere acumularea mai multor condiții, privitoare la faptă, la persoana făptuitorului și la urmărire.

3.2.1. Condiții privitoare la faptă

Ca și în cazul aplicării legii penale române în conformitate cu celelalte principii adiacente principiului teritorialității și principiului realității impune ca fapta să fie săvârșită în străinătate, cu aceeași mențiune, ca întreaga activitate și rezultatul să se fi produs pe teritoriul străin.

Din reglementarea dată principiului realității de actualul Cod penal, rezultă că nu orice infracțiune săvârșită în străinătate, de categoriile de persoane indicate, prin care se vatămă interesele statului român, se poate sancționa în baza principiului realității, ci numai infracțiunile limitativ indicate de lege, art. 5 C. proc. pen., prevede, în acest sens, infracțiunile contra statului, respectiv faptele penale cuprinse în Titlul I, al Părții speciale a Codului penal, iar în ce privește infracțiunile ce pot fi comise împotriva cetățenilor români, legea indică numai infracțiunile contra vieții unui cetățean român (infracțiunea de omor — art. 174 C. pen.) sau prin care s-a adus o vătămare gravă a integrității corporale sau sănătății acestuia (art. 182, 184 C. pen.). În aceste cazuri, legea penală se aplică fie că este vorba de o infracțiune consumată sau o tentativă, ori de comiterea acestor fapte de către cetățenii străini în calitate de autor, instigator sau complice.

Legea fiind limitativă în ce privește indicarea infracțiunilor, înseamnă că pentru celelalte categorii de infracțiuni prin care se pot vătăma interesele statului român, ce nu fac parte din cele prevăzute în art. 5 (falsificarea de monede — art. 282 C. pen., falsificarea de timbre, mărci sau bilete de transport — art. 283 C. pen. etc.) sau interesele unui cetățean român (lovirea — art. 180 C. pen., lipsirea de libertate în mod ilegal — art. 189 C. pen., insulta — art. 205 C. pen., calomnia — art. 206 C. pen. etc.) precum și infracțiuni împotriva patrimoniului (furtul — art. 208 C. pen., abuzul de încredere — art. 213 C. pen., înșelăciunea

— art. 215 C. pen., distrugerea – art. 217 C. pen. etc.), săvârșite în străinătate de români, se va aplica legea penală română potrivit principiului universalității, în condițiile prevăzute de lege, care constituie cadrul său de aplicare.

Pentru categoria de fapte incluse în sfera de acționare a principiului realității, legea nu cere condiția dublei incriminări. În cazul în care în legea străină sunt incriminate unele fapte, nu interesează regimul lor de sancționare. Apariția unor legi de dezincriminare sau amnistie în statul străin nu produce consecințe juridice în raport cu faptele comise, efect subsecvent al lipsei condiției dublei incriminări. Săvârșindu-se fapte prin care se vatămă statul român (dacă se constată dubla incriminare) sau dreptul la viață al unui cetățean român, sancțiunea aplicată de instanța română va fi mai mare, întrucât legea română a acționat în *apărarea* unui interes propriu, așa că, în cazul judecării și sancționării acestor fapte în străinătate și a executării pedepsei, ceea ce s-a executat se va deduce din pedeapsa aplicată de instanța română, potrivit art. 89 C. pen.

3.2.2. Condiția privitoare la persoana făptuitorului

Făptuitorul, așa cum prevede legea, trebuie să fie cetățean străin sau străin care nu domiciliază pe teritoriul țării.

3.2.3. Condiția privind urmărirea

Ca și în situația principiului personalității, legea nu reclamă prezența infractorului pe teritoriul țării noastre pentru a se porni urmărirea penală. Potrivit dispoziției Codului de procedură penală, punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale ori desfășurarea urmăririi penale nu sunt împiedicate de lipsa infractorului (art. 10, 237, alin. 4 și 254 C. proc. pen.).

Legea penală condiționează însă punerea în mișcare a acțiunii penale de autorizare prealabilă a Procurorului General (art. 4, alin. 2). Dacă sunt satisfăcute condițiile legii, are loc judecata pentru infracțiunile comise în străinătate, iar în situația în care, într-o anumită împrejurare, făptuitorul va fi descoperit pe teritoriul țării noastre sau va fi obținută extrădarea, va fi supus la executarea pedepsei, scăzându-se durata din pedeapsa executată în străinătate, pentru aceeași infracțiune (art. 89 C. pen.), cu condiția să nu fi operat prescripția sau alte cauze de înlăturare a răspunderii penale potrivit legii penale române. Amnistierea faptei în străinătate, condamnarea și stingerea executării pedepsei prin grațiere sau alte cazuri prevăzute de legea țării unde a fost condamnat făptuitorul, nu produc nici o consecință juridică în raport cu legea română.

3.3. Principiul universalității legii penale

În baza principiului universalității consacrat de art. 6 Cod penal, legea penală română se aplică oricărui fapt săvârșit în străinătate, cu excepția celor prevăzute de art. 5, C. pen., de către un cetățean străin sau de o persoană fără cetățenie care nu domiciliază în România.

Reglementarea cuprinsă în art. 6 prevede, în primul rând, posibilitatea aplicării legii penale române faptelor săvârșite de categoriile de persoane indicate, îndreptate împotriva intereselor statului român, sau ale unui cetățean român, altele decât cele enumerate limitativ în art. 5 C. pen., precum și infracțiuni care au lezat interesele unui stat străin sau ale cetățenilor străini. Acțiunea legii penale și în acest caz se explică prin solidaritatea statului nostru cu celelalte state, în lupta împotriva fenomenului infracționalității, în vederea dezideratului general al reprimării tuturor infracțiunilor, oriunde ar fi locul lor de comitere.

Aplicarea legii penale potrivit principiului universalității presupune realizarea cumulativă a următoarelor condiții:

3.3.1. Condiții privitoare la fapte

Aceeași condiție întâlnită și în aplicarea celorlalte principii – săvârșirea faptei în străinătate – este cerută și de reglementarea principiului universalității, faptele săvârșite în străinătate, când privesc interesele statului român sau ale cetățenilor români, trebuie să fie altele decât cele prevăzute în art. 5 C. pen., întrucât în cazul comiterii lor legea penală se aplică conform principiului realității. Se pot aminti falsificarea de monedă, falsificarea de timbre, mărci sau bilete de transport ș. a. (când privesc interesele statului român) sau infracțiunile de lovire, calomnie, insultă, furt, tâlhărie, înșelăciune (când privesc persoana sau proprietatea ei).

O condiție referitoare la faptă, care nu este cerută de nici un principiu complementar de aplicare a legii penale în spațiu, este aceea a dublei incriminări. Legea (în art. 6, lit. „a”) cere ca fapta să fie prevăzută ca infracțiune și de legea penală a țării unde a fost săvârșită. Condiția dublei incriminări trebuie să fie realizată în orice ipoteză de comitere a faptei — infracțiune consumată sau tentativă. Dezincriminarea faptei pe teritoriul statului căruia s-a comis face să dispară condiția dublei incriminări și pe cale de consecință, posibilitatea tragerii la răspundere penală (ca și în cazul dezincriminării intervenită în statul român).

3.3.2. Condiția privitoare la persoană

Aceeași condiție cerută de principiul dezvoltat în cele ce precedă, ca fapta să fie săvârșită de un cetățean străin sau de o persoană care nu domiciliază în România este prevăzută și de reglementarea principiului universalității, fiind necesară întrunirea în momentul săvârșirii infracțiunii.

3.3.3. Condiția privitoare la urmărire

Spre deosebire de principiul personalității și realității, a căror reglementare permite judecarea și condamnarea în lipsa infractorului, principiul universalității impune cerința ca făptuitorul să fie prezent în țară (art. 6, lit. „b”), o prezență voluntară.

Dacă infracțiunile comise în străinătate au vătămat interesele statului român sau ale unui cetățean român, infractorul poate fi judecat și în cazul când s-a obținut extrădarea lui în urma cererii făcute de statul român statului străin, pentru remiterea infractorului, în vederea urmăririi și judecării.

Urmărirea și judecarea nu pot avea loc dacă, potrivit legii statului unde infractorul a comis fapta, există vreo cauză care împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale, cum ar fi lipsa plângerii prealabile a persoanei vătămate sau sesizarea ori autorizarea unui anumit organ al statului român, ori există vreo cauză care împiedică continuarea procesului penal (amnistia). De asemenea, dacă în legea statului străin există o cauză care împiedică executarea pedepsei (prescripția) sau pedeapsa a fost executată, ori considerată executată, raportul juridic penal se stinge. Este posibil ca aceeași faptă săvârșită în statul străin să fi fost judecată în acel stat și să fi atras o condamnare. Dacă pedeapsa pronunțată nu a fost executată sau executarea ei numai parțială, instanțele noastre vor proceda la recunoașterea hotărârii străine potrivit dispozițiilor legii române (art. 519, art. 521 C. proc. pen.) cu următoarele consecințe: dacă pedeapsa este executată numai în parte, făptuitorul va fi obligat la executarea restului de pedeapsă, deducându-se, potrivit art. 89 C. pen., partea din pedeapsa executată în străinătate.

4. Extrădarea

4.1. Noțiunea extrădării

Extrădarea, ca act bilateral intervenit între două state, constă în remiterea unui infractor sau condamnat de către statul solicitat, pe teritoriul căruia s-a refugiat acesta, statului solicitant, în vederea judecării sau executării pedepsei¹⁰.

Din definiția dată, rezultă că extrădarea, ca act bilateral de asistență juridică internațională, presupune o cerere de extrădare din partea statului interesat, care, în terminologia consacrată, poartă denumirea de *extrădare activă*, pe de o parte, și remiterea infractorului de către statul pe teritoriul căruia se află acesta, denumită *extrădare pasivă*, pe de altă parte.

Asupra naturii juridice a instituției extrădării, în evoluția sa istorică, în literatura de specialitate s-au formulat concepții diferite.

Într-o primă concepție, s-a susținut că extrădarea este un act cu caracter exclusiv guvernamental, dreptul de decizie asupra cererii de extrădare fiind în puterea guvernului statului solicitat; sistemul bazat pe această concepție s-a numit *guvernamental* sau *politic*.

Cea de-a doua orientare, recunoscând complexitatea instituției extrădării, a învederat că nu se poate neglija activitatea organelor judiciare chemate a se pronunța asupra realizării condițiilor cerute de lege pentru a se admite extrădarea, după cum nu se poate neglija faptul că extrădarea pune față în față două state, două suveranități, de unde rolul guvernului de a decide în ultimă instanță, asupra cererii de extrădare; această concepție stă la baza sistemului denumit mixt, potrivit căruia extrădarea are un caracter jurisdicțional, prin competența organelor judiciare care verifică întrunirea condițiilor extrădării și un caracter politic, prin acordarea dreptului de a se pronunța asupra admiterii sau respingerii extrădării.

Concepțiile exprimate în literatură, cunoscute sub denumirea de sistem guvernamental, judiciar și mixt – în ordinea enunțării – și-au găsit consacrară pe plan legislativ.

În reglementarea instituției extrădării prin Legea nr. 4/1971 și a convențiilor de asistență juridică încheiate de statul nostru cu alte state, extrădarea a avut un caracter mixt (sistemul mixt), jurisdicțional și politic. Caracterul jurisdicțional rezulta din competența organelor judiciare de a verifica întrunirea condițiilor de fond și formă prevăzute de lege pentru admiterea extrădării, iar caracterul politic se evidențiază din dreptul guvernului de a pronunța, în cazul hotărârii date de instanțele de judecată, asupra oportunității extrădării. Guvernul hotăra asupra admiterii sau respingerii cererii de extrădare, întrucât prin Constituția din 1991, în art. 19 pct. 3 se prevede că: „... *extrădarea se hotărăște de justiție*“, se impune precizarea că s-a schimbat natura juridică a extrădării, în sensul că dintr-un act cu caracter complex, politico-juridic, a devenit un act cu caracter jurisdicțional, ceea ce înseamnă înlocuirea sistemului mixt cu cel jurisdicțional. Deoarece art. 150 din Constituția României prevede că legile și toate actele normative rămân în vigoare, în măsura în care nu contravin Constituției, rezultă din dispozițiile art. 23, alin. 1-3 din Legea nr. 4/1971 privitoare la extrădare trebuie considerate abrogate implicit, în măsura în care nu corespund prevederilor constituționale referitoare la organul care hotărăște asupra admiterii cererii de extrădare.

4.2. Izvoarele juridice ale extrădării

Actualul Cod penal nu cuprinde norme privind condițiile extrădării. Codul penal cuprinde însă un text, art. 9, care prevede că „*Extrădarea se acordă sau poate fi solicitată pe bază de convenție internațională, pe bază de reciprocitate și în lipsa acestora, în*

¹⁰ Mitrache, Constantin (1996): *Dreptul penal Partea generală*, București, Editura Șansa SRL, p. 64.

temeiul legii". Textul citat prevede doar izvoarele juridice ale extrădării și ordinea de funcționare a acestora. Fiind un act bilateral între state, este firesc, așa cum prevede legea, ca sursa normativă principală, cu caracter prioritar, să o constituie convențiile internaționale încheiate de statul nostru cu alte state. Astfel, s-au încheiat asemenea convenții și tratate cu o serie de state, dintre care se pot aminti: tratatul dintre România și Albania privind asistența juridică în cauzele civile, familiale și penale, Buletinul Oficial din 4 ianuarie 1961; tratatul dintre România și Bulgaria, Buletinul Oficial din 31 martie 1959; tratatul dintre România și Republica Cehă și Slovacă, Buletinul Oficial nr. 6 din 18 februarie 1959; Convenția de asistență juridică în materie civilă și penală între România și Grecia, Buletinul Oficial nr. 78 din 3 iunie 1973; Convenția dintre România și Italia, Buletinul Oficial nr. 77 din anul 1973; Convenția dintre România și Maroc din 30 august 1972; Convenția dintre România și Tunisia, Buletinul Oficial nr. 11 din 29 ianuarie 1972; Convenția dintre România și Turcia, Buletinul Oficial nr. 93 din 29 iulie 1970; Convenția dintre România și Belgia, Buletinul Oficial nr. 34-35 din 23 aprilie 1977; și altele. În lipsa convențiilor internaționale, extrădarea poate fi acordată în baza declarațiilor de reciprocitate. Prin declarație de reciprocitate se înțelege angajamentul pe care îl ia statul care solicită extrădarea unei persoane, față de statul solicitat, că, în cazul în care va admite cererea de extrădare, va soluționa favorabil o eventuală cerere de extrădare de același fel, pe care o va formula statului solicitat.

În ordinea surselor normative indicate în art. 9 C. pen., urmează legea care intră în acțiune în absența primelor două categorii de izvoare preferate. Reglementarea extrădării, în prezent, s-a făcut pe calea unei legi speciale, nr. 4/1971¹¹ care prevede condițiile de fond ale extrădării și procedura acesteia.

4.3. Condițiile extrădării¹²

Pentru admiterea extrădării, se cer întrunite anumite condiții care se referă la faptă, la pedeapsă și la persoană.

4.3.1. Condiții referitoare la infracțiune

1. Legea dispune ca fapta pentru care se cere extrădarea să fie incriminată, atât în legea străină, cât și în legea penală română (dublă incriminare). Această cerință privește atât fapta consumată, cât și tentativa (art. 3, alin. 1). O prevedere asemănătoare este cuprinsă și în tratatele de asistență juridică încheiate de statul nostru cu alte state. Din această condiție, rezultă consecința că, în cazul dezincriminării faptei, potrivit legii penale române, extrădarea nu mai poate fi admisă.

2. Infracțiunea se cere a fi săvârșită în străinătate, pe teritoriul statului solicitant sau împotriva intereselor acestuia. Dacă infracțiunea a fost comisă pe teritoriul țării noastre sau în condițiile art. 5 C. pen., extrădarea nu poate fi admisă; în aceste cazuri, de acțiune a principiului teritorialității și realității, statul nostru are o competență exclusivă.

4.3.2. Condițiile privitoare la pedeapsă

Infracțiunea pentru care se cere extrădarea trebuie să prezinte o anumită gravitate reflectată în pedeapsă, potrivit legilor celor două state. Astfel, legea impune că extrădarea, în vederea urmăririi și judecării, poate fi acordată dacă fapta săvârșită este prevăzută de lege cu o pedeapsă privativă de libertate mai mare de 2 ani sau cu o pedeapsă mai grea.

În cazul extrădării solicitată în vederea executării pedepsei, se cere ca pedeapsa pronunțată de instanță să fie mai mare de 1 an sau o pedeapsă mai grea.

4.3.3. Condițiile privitoare la persoană

¹¹ Publicată în Buletinul Oficial nr. 35, p. L, din 18 martie 1971.

¹² Bulai, Constantin (1999): *Drept penal, Partea generală*, București, Editura Șansa S.R.L., p. 58-60.

Legea stabilește regula că orice persoană care a săvârșit o infracțiune sau a fost condamnată în străinătate poate fi extrădată, cu unele excepții.

1. O primă excepție o constituie aceea potrivit căreia cetățenii români sau persoanele fără cetățenie care domiciliază în România nu pot fi extrădate. Această excepție constituie o inserare legislativă a principiului, denumit în doctrină, al neextrădării naționaliilor sau al extrădării cetățenilor străini. Neextrădarea cetățenilor români sau a persoanelor fără cetățenie care domiciliază în România, nu înseamnă exonerarea lor de răspundere penală, ci pentru faptele săvârșite în străinătate, vor fi supuși răspunderii penale în conformitate cu principiile care reglementează aplicarea legii penale în spațiu.

2. O altă dispoziție de excepție o constituie aceea, potrivit căreia, persoanele care au obținut drept de azil în România nu pot fi extrădate. În Constituția României, în Titlul II „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale”, cap. I, art. 18, se prevede că „Dreptul de azil se acordă și se retrage în condițiile legii, cu respectarea tratatelor și convențiilor internaționale la care România este parte”. Acordându-se prin Constituție drept de azil, legea de extrădare a întărit ocrotirea persoanelor ce se bucură de acest drept, prin dispoziția specială care exceptează această categorie de la extrădare. Exceptând categoriile de persoane menționate, rezultă, prin eliminarea lor, că pot fi extrădați toți ceilalți cetățeni străini sau persoane fără cetățenie care nu domiciliază în România. Se cere ca aceste persoane să se afle pe teritoriul țării noastre – astfel, cererea nu poate fi satisfăcută – cu ocazia unei șederi mai îndelungate sau numai în trecere, legea nefăcând distincție sub acest aspect. Uneori, există impedimente de remitere a făptuitorului, chiar în cazurile în care sunt realizate condițiile cerute de lege. Astfel, dacă o persoană față de care se poate admite extrădarea, se află în curs de urmărire sau judecată în fața organelor noastre judiciare, sau a fost condamnată de aceste organe pentru o infracțiune săvârșită pe teritoriul țării noastre, extrădarea nu se poate acorda decât după executarea pedepsei. Într-o atare situație, are loc amânarea extrădării. Deoarece prin amânarea extrădării se poate ajunge la împlinirea termenului de prescripție și deci la înlăturarea răspunderii penale, sau la crearea unor dificultăți în ce privește stabilirea faptelor (dispariția probelor etc.), legea a admis posibilitatea extrădării temporare, cu condiția ca persoana extrădată să fie remisă statului nostru după efectuarea actelor procesuale necesare (art. 6, alin. 2).

3. Condițiile privind cererea de extrădare

Aspectele examinate mai sus reprezintă condițiile de fond ale extrădării. Instituția de care ne ocupăm implică și anumite condiții de formă, care se referă la regularitatea cererii de extrădare, la actele prevăzute în dispozițiile legale care trebuie să însoțească și să sprijine cererea statului solicitant. Avem în vedere, în acest sens, copia certificată a mandatului de arestare, copie a dispozițiilor legale ce au aplicabilitate în cauza care formează obiectul cererii, pentru a se aprecia gradul de pericol social al faptei în comparație cu legea română, datele necesare identificării persoanei a cărei extrădare se cere și orice alte date indispensabile soluționării în fond a cererii¹³. Dacă extrădarea are în vedere executarea pedepsei, trebuie să se anexeze o copie certificată a hotărârii definitive de condamnare, pentru a se putea verifica de către organele noastre judiciare, condițiile referitoare la faptă și pedeapsă.

4.3.4. Legea de extrădare

Lege de extrădare prevede că aceasta nu se poate admite în următoarele cazuri:

- a. fapta a fost săvârșită pe teritoriul României sau legea penală se aplică potrivit art. 5 din Codul penal;
- b. potrivit legii statului solicitant, cât și legii penale române, acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare decât la plângerea prealabilă a persoanei vătămate;
- c. fapta pentru care se cere extrădarea este, potrivit legii statului solicitant și legii

¹³ Constantin Bulai, *op. cit.*, p. 62.

penale române, prescrisă sau amnistiată, ori există o altă cauză legală care înlătură răspunderea penală sau consecințele condamnării;

d. față de persoana a cărei extrădare se cere, s-a pronunțat o hotărâre definitivă de condamnare, de achitare sau încetare a procesului penal ori s-a dat o ordonanță de scoatere de sub urmărire sau de încetare a urmăririi pentru acea faptă, de organele de judecată ori de organele de urmărire penală din România, după caz.

4.3.5. Ordinea de preferință în acordarea extrădării

Dacă s-au formulat mai multe cereri de extrădare, cu privire la aceeași persoană, ordinea de preferință este următoarea:

a. extrădarea se acordă, mai întâi, statului pe al cărui teritoriu s-a săvârșit infracțiunea;

b. statului ale cărui interese au fost vătămăte prin săvârșirea faptei;

c. statului a cărui cetățean este infractorul.

Dacă sunt mai multe cereri încadrate în aceeași ordine de preferință, extrădarea se acordă statului care a solicitat primul remiterea persoanei vinovate¹⁴.

Bibliografie

Bulai, Constantin (1992): *Drept penal român*, Partea generală, vol. I, București, Casa de Editură și Presă Șansa, SRL.

Bulai, Constantin (1999): *Drept penal, Partea generală*, București, Editura Șansa S.R.L.

Giurgiu, Narcis (2000): *Drept penal general, doctrină, legislație, jurisprudență*, Iași, Editura Cantes.

Mitrache, Constantin (1996): *Dreptul penal Partea generală*, București, Editura Șansa SRL.

Zolyneak, Măria Michinici, Măria Ioana (1999): *Drept penal, Partea generală*, Iași, Editura Fundației "Chemarea".

¹⁴ Constantin Mitrache, *op. cit.*, p. 68.

Reaching the Romanian social work professional standardisation by training specialists during university studies

George NEAMȚU

„George Bacovia” University, Bacău

Key words: occupational standards, occupational classification, professional models, continuous professional training, and training results.

Abstract: The study presents a present preoccupation for the professional standardization of the occupations in Romania, an approach that reflects the imperative of being aligned at the European Union standards. For the Social Work field that succeeded as an autonomous occupation, the specialists are trained within the different levels of university and post university education. Within the specialised literature we find references to different types of social workers: generalists and specialists, debutants or experienced, practitioners or theorists. These categories find themselves actually within the professional practice and make the difference even in what it regards the tasks in the direct interaction with the assisted populations. In the same time, within the European space and not only, as a consequence of the free circulation of the labour force, the need for the occupational **standardisation** becomes imperious, in order to make possible to work in a much larger social space. This study aims to build up a model for the generalist social worker (graduate of university studies) and then to point out the MA specialisations pointed out by indicators reflected within the social work activity accomplished by NGO's and public social work services, taking into account here, as well the need for the decentralisation of these services. While these practices are already a reality within the European Union Social Work.

This applied research project is under develop at the “George Bacovia” University of Bacău, coordinated by the PhD Senior Lecturer George Neamțu and with the collaboration of many other specialists. The approach presents the main directions of preliminary analysis.

1. Argument

Within the Western countries, for many decades, social work domain has already become an autonomous profession, with specialists on different grounds, trained exclusively through university education. Within the specialised literature we find references to different types of social workers: generalists and specialists, debutants or experienced, practitioners or theorists. These categories find themselves actually within the professional practice and make the difference even in what it regards the tasks in the direct interaction with the assisted populations. In the same time, within the European space and not only, as a consequence of the free circulation of the labour force, the need for the occupational *standardisation* becomes imperious: the graduates of the same professional education form must have a common nucleus of knowledge, abilities and values that make possible the activity in a much larger social space. This fact is also proven by the university education reorganisation, including here as well social work specialisation, on two levels: university education (bachelor degree) – that would train the generalist social worker, then Master of Arts and PhD. Studies – that have the purpose to specialise and develop the graduate. The applied research project, initiated and under develop at the “George Bacovia” University of Bacău that offers a university licence package in social work, has as a main purpose the building of a generalist social worker model who owns a university degree, then a MA specialisations in accordance with the quantity and quality indicators of the social work direct activities and that of the non governmental organisations. The study also takes into account the preconised decentralisation of the public services and their bidding by specialised players. This kind of practices represent already a reality for the European Union social work and prove to be a lucrative solution for the social and the protection work.

The departing point of the envisaged research is the assertion that social work becomes a profession with a completely autonomous statute. Its specialised knowledge, both from the area of theoretical explanation as well as from the sensible and complex domain of efficient and specialised investigation and intervention in the social space turns into an *epistemological system* and the social work network represents a visible solid whole with unmistakable specialists. If we accept that social work is built and recognised as a necessary and *autonomous* profession, then the 1990 represents the moment of the building initiation of its scientific statue in Romania.

2. The purpose of the research

This process has not ended yet, but the professionals of this domain (where a large majority is specialised university education graduate) occupy referential social points and develop specific programs and activities into a more and more visible and important network for the social economy. Usually their training has been ensured by a university specialised *curricula*, though this does not represent a full guarantee of the practical competences. This is the very fact that leads to the admittance of the “youth” of this domain, both for the university strategy as well as for the absorption of

the social work graduates into the social assistance and protection network. And these two levels interwoven: the universities cannot possibly train students who are not to be accepted into the professional practice because of the incongruence between the university curricula and the job description / card.

This study aims to correlate two realities: on one side, after analysing university curricula contents from fourth tradition university centres, to elaborate a disciplines' benchmark "list" to serve in the national homogenisation of the educational plans for the bachelor level; and on the other side, through the analyse and description of social services from fourth Moldavian counties and of the other social work organisations, to create a hierarchy of priorities and directions for the master's specialisations organised by the universities.

These objectives can be reached with the help of sociological methodology, where the main method would be the investigation based on questioners and interviews along with documentation. The importance of this approach lays in the fact that in the end of the project an approximately 80 pages report would be delivered and handed to the resort department of the Education and Research Ministry and as well be sent to each Romanian university that is engaged in delivering social work bachelor and master's studies. The results would be then published as a volume including other specialised articles and researches, especially of the participants at the project's closure symposium.

3. The initial situation

A large number of universities have an education offer in social work. Beside the traditional university centres well known for their human science schools, on the Romanian map of university state or private education have shown up universities that find themselves in an advanced phase of specific logistics building (specialised personnel, adequate material base, advanced scientific research), some of them developing this kind of projects soon after the 1990. The present university network that ensures professional education in social work within the state university system – offering a certain number of places without fee and doubled by the tax places – is composed of the following institutions: "The First of December 1918" University of Alba Iulia, "Aurel Vlaicu" University of Arad, University of North from Baia Mare, "Transilvania" University of Brasov, The University of Bucharest, "Babes Bolyai" University of Cluj Napoca, "Ovidius" University of Constanta, University of Craiova, "Al. I. Cuza" University of Iasi, University of Oradea, University of Petrosani, University of Pitesti, "Eftimie Murgu" University of Resita, "Lucian Blaga" University of Sibiu, "Valahia" University of Targoviste, University of West from Timisoara. To these it can be added a quite large number of private institutions that either got the authorisation or even the accreditation on social work sections. We do not intend to enumerate them, but they are usually doubling the number of the state university institutions.

As we can see, there is a vast institutional field, yet neither homogeneous nor uniform – and this regards both the territorial distribution and the real educational availability, like building the *curricula* or the contents circulated within the professional formation etc. The mentioned universities still school a promotion of long term studies (the last of this kind ending in the university year 2007-2008) of 240 transferable credits, while the university colleges organise short term studies of 180 transferable credits.

With the beginning of the university year 2005-2006, in the spirit of the Bologna Declaration and accordingly to the Government Decisions 896/2004 and 88/2005, the

duration and the structure of university education (bachelor, MA and PhD.) are reorganised.

And so – in conformity to the Law 288/2004 regarding the organisation of the university studies, and the G.D. 896/2004 and G.D. 88/2005 regarding the domains and the specialisations within the university education – for the first time it was established *Social Work* as a domain of the university education¹ with 4 autonomous specialisations. As a professional certification there has been established three types of studies' length, each one separated from the others by distinctive procedures of admittance and graduation:

1. Bachelor Degree studies of 3 years and a minimum number of 180 transferable study credits.
2. Master of Arts studies of 1 to 2 years, with a number between 60 and 120 transferable study credits.
3. PhD studies of 3 years and presenting the thesis in maximum 3 years from the graduation of PhD studies.

Table 1 Domains and Specialisations for the University Licence Studies in Social Work, as Defined by the Romanian G.D. 1175/2006

The Fundamental Domain of Science, Culture, and Art	University Licence Study Domains	The Number of Transferable Credits	Specialisations
Social and Political Science	Sociology	180	Sociology Anthropology
	Social Work	180	Social Work
	Political Science	180	Political Science Security Studies
	European Studies and International Relations	180	European Studies and International Relations
	Administrative Science	180	Public Administration European Administration Office Management Community Police
	The Sciences of Communication	180	Journalism P.R. and Communication The Science of Information and Library
	The Science of Education	180	Pedagogy Special Psycho pedagogy The Pedagogy of the Kindergarten and Elementary Education
Psychology	180	Psychology Occupational Therapy	

This new classification, concordant to the G.D. 404/2006 regarding the organisation and the development of the MA studies, gives social work a better opportunity within the MA range of studies.

Regarding the educational process, the CNEAA's specialised commissions and the Resort Ministry firmly recommend for the future that certain demands and

standards regarding the contents, the didactical personnel, the material base etc. must be fulfilled. As an example see:

- Applying the European transferable system of credits as compulsory;
- Learning an international language of circulation, preferable an official E.U. one;
- Structuring the Educational² Plan on categories of disciplines that would insure a proper specialty training;
- Compulsory initiation in informatics and in the scientifically research methodology;
- Imposing a practical character of the training in social work field;
- Modernising education and using titular didactical personnel for the university education;
- Insuring in the perspective the activities with young specialised didactical personnel (the titular cannot surpass the age of 65 years);
- Realizing the faithfully, valid, objective evaluation of the activities;
- Financing from the state budget a minimum of 50% of the Master of Arts places (Law 288/2004, Art. 11).

Starting with these visible elements of the university professional formation network, our research hypotheses actually represent both social work theorists preoccupation and those of universities' and ministries' managers:

a. Are within this academically diversity practical preoccupations for the unification of the scientific contents so that a professional paradigm to emerge applicable on a national level or the university preoccupation are only of an epistemological nature?

b. Does university adjust its development strategy for the social work taking into account the request for specialists within the social work network or does it elaborate its educational plan based on internal criteria?

c. Are the master's courses concordant with the frequency and exigency of the social services?

d. Is the knowledge, depictions and values system connected to the direct professional activities or does the graduate need complementary (adaptation, adjustment and formation) modules in order to exercise its professional competences?

e. Does the Romanian social work builds its own paradigm or remains tributary to western models?

f. Is there any formal institutional communication channel between the social work trainers or do they act isolated, on the contextual or local commandments?

g. This analyse does not wish only to take note of the possible existent differences between the two levels of the social worker profession (the professional formation and specialisation through university master's courses and the effective-acting level occurred within the national protection and social work services), but aims to elaborate communication frames under the circumstances of a diversified labour force market for the social workers due to the social services decentralisation and social services' bidding.

But there is a reproach to be made to the present Romanian education politics practices in both state and private universities (including here as well the social work specialisation): *the auto financed and decentralised politics* that takes an overloaded shape of tax collection form, determines an increasing number of students that beat the previous records every year, generates effects that are unrightfully consider as secondary since they refer to content issues of the Romanian state universities: inadequate and insufficient *didactical spaces* (for a 1000 students as they are trained

on an university year at an important university, at the social work specialisation, the necessary of seminary classes should cover the activity of 40 groups, so 40 classrooms of 35 – 40 mp, a necessary that is impossible to fulfill), unfitted *material endows* for the overcrowded university population (the laboratory of speciality cannot be actually organised on sub-groups of 12 – 15 students when the number for an annual series is about 350 – 400 students), *libraries* and reduced documentations possibilities (see Art. 24, Al. 2c from the Law 88/1993 – it must exist lecture rooms for at list 5% of the total number of students, but this standard cannot be observed even for the universities with a population between 25.000 and 30.000 students – so it should function libraries with 1500 places), a dysfunctional *report* between the professor and the students (the standards obviate a report of maximum 20 students to one professor, while in reality there are 100 – 150 students to one professor situation that affects the didactical process and of scientific research). Otherwise these exigencies are stipulated by the Law 88/1993 that presents in an explicit way the functioning standards for the university educational institutions and the measurements that impose in case of binding them.

Is the professional training in social work proper?

Generally, the students benefit of a proper training, because in each university centre the western field experience is used, borrowing the successful consecrated verified models either from the Anglo-Saxon space or from the Francophone space (even though adjustments researches to the Romanian space are still conducted).

The additional issues regarding the acceptability are: (1) the quality of the *curricula* that for a long time has been built taking in consideration the local type personal resources³, with over loading tendencies; (2) the theoretical and ideological approaches of teaching and learning, accentuating the acquisition of factual knowledge and not the competences; (3) the lack of high quality and inter-university⁴ circulated learning materials, like: supplementary materials and books *regarding the standards*; (4) the insufficient continuous training of the titular professors.

More then that, the initial evaluation and quality monitoring systems are formal, inadequate or even missing. By law, The National Comity of Evaluation and Academic Accreditation, as an authority that subordinated to the Romanian Parliament, due to its commission of speciality, has the competency to evaluate, to temporary authorise, monitories and give the accreditations for the sections of social work that are all having the statute of new founded after the year 1990. A fundamental perspective change regarding the evaluation imposes since at this moment an efficient, broad and based on standards system of monitoring the quality misses.

The present social work statute derives from two major sources: 1. the experience and practice of the Western countries with a complex, competitive and modern social work system which we are about to join; and 2. the internal realities that lead to a diversification of the social protection means, diversity that is settled through legislative regulations.

But only recently specialised researches have been made able to fundament and direct social work nationally. We remind here about The National Research Strategy for the social inclusion, project that started in the two thousand and finalised quite recently through the creation of the National Committee for the Social Inclusion and of certain specialised departments/agencies within the resort ministry. Also, it must be reminded the national research realised in 2002 that sight out the intoxication ethiology at adolescents and which underlined the necessity to set up certain intervention and integrated assistance structures for the drug addict persons (to be seen The National Anti drug Agency that opened branches in every county). These examples are meant to spot out the fact that: 1. the support studies in social work are

of a very recent date; 2. these do not cover but isolated areas of the domain; 3. there is no representative study to fundament social work in general; and 4. only isolated and fragmentary correlation have been made between specialists formation through university education and the real request for social workers.

4. The Research

Yet, as far as the social work field is concerned it rests some issues to be clarified: (1) how can be transformed an educational system with precarious resources into a successful training form? (2) how can be used the university autonomy for the construction of social work as a national vocational profession? (3) who validates and makes the monitoring and the real evaluation of the activities of professional training? (4) who establishes the connexion from the offer of initial professional training and the request of the labour market?

What we intend is a complementary approach of the existent preoccupations with an accent on the necessary accentuation of the relation / connection between the university and the social space: on one hand we would identify the areas that highly request social workers as intervention specialist for vulnerable populations, and on the other hand we would trace the specialisation directions for the master's studies in order to get a better absorption and utility of the professionals. The research coordinates are structured on a complex set of social investigations techniques and methods of which we remind:

- The processing of the official documents;
- Existent data base analysis of certain social service and universities;
- Field investigations based on interviews and questioners;
- Focus groups with specialists;
- Depth interviews with key informers (representatives of universities and local public administration);
- Comparative content analysis.

The envisaged theme mainly aims to better understand universities' strategies and to sociologically investigate the actual protection and social work network.

The central idea of the research circumscribes the question: how can be the social work profession standardized at national / regional level, so that through its master's specialisations to find itself into an efficient communication relation with the social protection network about to be decentralised.

The research correlates the social work professional formation (through university education) parameters and the real need of certain specialisations with the help of the protection and social work activities description under the auspices of administrative decentralisation represents an initiative that implies high costs. The solutions the project would suggest are to be certainly in concordance with the European Union dynamics of the domain – the professional homogenisation and standardization under the auspices of the public service “privatization” –, and with the creation of the specialisations' hierarchy requested by social work practice. “George Bacovia” University of Bacau, due to its professional and institutional resources like positioning, partnership and internal resources advantages, considers that it can use these for starting an advanced research in what the professional standardization and master's specialisation opportunities in social work implies. As well, the university facilitates for the project an already consolidated infrastructure that would be updated to better serve team's work.

Certainly, the designated institutions would fully and efficiently contribute to the new restructuring and reformatory PROJECT that refers as well to professionalizing

the field of social work, so that the specialty training to be positively connected to the labour market requests and to the social partners' exigencies as well as to the social development.

Bibliography

- Bocancea, C., Neamtu, G. (1999): *Elemente de asistență socială. / Social Work Elements*, Iași, Polirom.
- Buzducea, Doru (2005): *Aspecte contemporane în asistența socială*, Iași, Polirom.
- Neamțu, George (coord) (2003): *Tratat de asistență socială. / Hand Book of Social Work*, Iași, Polirom.
- Neamțu, G., Stan, D. (2005): *Asistență socială. Studii și aplicații*, Iași, Polirom.
- Pasa, Fl., Pasa, L-M. (2003): *Cadrul juridic și organizatoric de asistență socială în România*, Iași, Polirom.
- Zamfir, Elena (2006): *Dezvoltarea sistemului de asistență socială – un proces istoric dificil*. în: 7. Zamfir, C., Stoica, L.. *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Polirom, pp. 197-216.
- Applied Social Work Journal. Syllabus. Iași. nr. 1. 2-2005. nr. 3-2006.
- Law nr. 88/1993 regarding the accreditation of the university education institutions and the acknowledgement of the diploma
- www.edu.ro
- www.cneaa.ro
- www.aracis.ro
- www.ugb.ro

¹ Previous to these regulations, Social Work was considered only as a reference specialisation within social science field.

² In order to establish an Educational Plan, the National Evaluation Commission recommends a set of disciplines classified as fundamental , field training, compulsory specialisation and optional specialisation – as complementary disciplines but the final study list as well as its logic and epistemological succession is an issue that regards more universities' autonomy. Yet, these firm recommendations uphold the idea of national unitary curricula connected to the European standards and practices, though sometimes this may be contestable from the point of view of resources, interests and local finalities.

³ Without being on observation verified all over, in most of the cases the university *curricula* has been built by using the existing profesors who were with an allready formed profile in a given faculty, and little taking into consideration the exigences of social worker profession. See the apartenance of the social work specialisation to the diverse faculties as in Table 1, apartenance that sugested the different contaminations of the contents due to the social and personal relations ball that work in a small group.

⁴ The is a specialised literature that circulates at the level of the university centres, but in this case it shows up the risc of transforming the specialised training into a sectarian act, a group or even a family one. The use of the whide national spread editures imposes as well as inter-university cooperations as points of the institutional developing strategies.

Shaping the practical role of a transdisciplinary higher education in (sustainable) transdevelopment

EMMY as a transmodern communication tool for a better living

Liviu DRUGUŞ

„George Bacovia” University, Bacău

Toader GHERASIM

„George Bacovia” University, Bacău

Camelia Mihaela CMECIU

University of Bacău

Keywords: higher education, transdisciplinarity, transdevelopment, Ens-Means methodology, communication

Abstract: Good education is tested by a real sustainable development (i.e. transdevelopment), and a very good education is that one which is more graduate oriented than student focused. Transdisciplinary education is a good theoretical basis for a future concrete transformation economy. Some authors consider transition process (in transition economies) as a transformation one. If we accept this statement, we need to have an adequate and permanent communication tool between labour market and education processes. End-Means Methodology (EMMY) is such a tool based on a transdisciplinary insight and transmodern thinking. Its acceptance generates transdevelopment, a more human project to be discussed.

Introduction

In order to better explain their new approach to the triadic transaction among *education*, *education policy* and *business*, the authors start from a new vision/paradigm of human existence based on two fundamental features of reality. On the one hand, there is the *continuous existence* of reality (thinking and acting included) and on the other hand, there is the *permanent and simultaneous flow* of information, communication, interaction/transaction between/ among all possible concrete (images of) levels of reality shaped by (the cultural framework of) every individual. These two fundamental features should not be confused. Even if, at first sight, they seem to be very similar, we underline the fact that the former one (the *continuous dimension* of human existence) is derived from a spatial dimension, whereas the latter one (the permanent flow of interactions among levels of reality) is derived from the temporal dimension of human existence.

The interaction between *the continuous space* and *the permanent and simultaneous flow* of transactions generates the *transdisciplinary approach* which happens in space and time as a reality with a higher degree of *complexity*. When the modern thinking began to study reality, it divided it into discrete forms called sciences/ disciplines/ specializations with the negative result of lack of communication among all these scientific disciplines. As a consequence, human mind (which functions as continuous processes, not discrete ones) refused to accept this segmentation. This refusal created a new way of thinking, the so-called postmodern or transmodern thinking forms¹ of existence: for example, transdisciplinarity, transdevelopment and transnational political realities. In education (i.e. the process of communicating different ways of understanding the reality and of transforming it according to different criteria) this transition from a paradigm to another took different forms, such as: learning by doing, learning by acting, action learning, learning by sharing, experiential learning² etc.

The general concept of teaching is changed into a more general one of learning and thus, the focus being transferred from the teacher to the student. This was a very important stage in the development of education that prepared another one, namely the transfer from student focused education to graduate focused education. This means a real *continuum* of pedagogical skills which are *simultaneously* focused on the student and on the graduate; which is, after all, a real challenge for (higher) education nowadays. The authors of this paper do believe that the higher education process needs a radical transformation determined by the new and future levels of reality.

This challenge is very well-served by the transdisciplinary approach³, and a quite concrete application of this is EMMY⁴. At the moment, the authors apply this scientific tool

¹ After some decades of debating on the usefulness or unusefulness of postmodern thinking, in the last years the positive and generally accepted contributions of postmodern thinking have been gathered under the name of transmodern thinking.

² Each of these forms of learning/ teaching has its advantages and disadvantages, but the most important thing is to fit one or another to the concrete objectives of the society where they are applied to. As a matter of fact, this matching could be a result of applying EMMY (ends matched to means).

³ The theory on transdisciplinarity, developed by Basarab Nicolescu, "concerns that which is at once *between* the disciplines, *across* the different disciplines, and *beyond* all discipline" and characterized by three features: the logic of the included third; levels of reality; complexity. For more information on transdisciplinarity, the following book and paper are fundamental: Basarab, Nicolescu, *A Manifesto of Transdisciplinarity*, State University of New York, New York, SUNY Press, 2002; *The Transdisciplinary Evolution of the University. Condition for Sustainable Development* and Basarab Nicolescu, *The transdisciplinary evolution of learning*, http://www.unesco.org/education/educprog/lwf/dl/nicolescu_f.pdf

⁴ EMMY is a transdisciplinary approach on human being, human existence and human thinking, based on three former disciplines: politics, economics, ethics. In EMMY's terminology, all this is, as a matter of fact, a *continuum* of ends, means and their *permanent* matching. Of course, psychology, sociology, anthropology,

to curricular reform, changing the contents of the former disciplines into a continuous field of knowledge, and taking into account the real needs of the labour market. We reached the conclusion that both curricular reform and the labour market's demands, respectively, are well acknowledged by both education reformers and business⁵. We try to make a practical link between these two levels of reality, by redefining education and business processes as a continuous one.

This transition process is meant as a continuous interaction of three dimensions: transdisciplinary education, transdevelopment and transformation economy⁶, represented by three interconnected circles (FIG.1). In other words, these three dimensions could be translated as (business) education, education policy and business (FIG.2).

1. The Conceptual Framework. Ends-Means Methodology (EMMY) as a transmodern way of thinking

This transdisciplinary approach is a postmodern, holistic and integrative model, which is accepted and applied more and more frequently all over the world. The general human thinking and acting equation is as follows:

$$H = f (E, M, E/M)$$

Where:

- H stands for *human beings* viewed simultaneously and continuously as individuals (micro-level), social groups/societies (macro-level) and mankind (global or mondo level)
- E stands for any *human ends* proposed and accepted by the vector resulting from calculating the "parallelogram of forces" between individuals, societies and mankind ends in function of the real dimensions of the means they have. E is studied by a classical discipline called politics.
- M stands for any *means* (be they viewed as substance, energy or information) that are created, collected, combined and consumed for attaining the proposed and/or accepted ends at the three levels of human realities (micro, macro, mondo). M is studied by the (neo) classical discipline called economics.
- E/M ratio stands for the permanent process of comparing ends to means and means to ends and then matching them. The name of this ratio could be "to adequate"⁷ (of means to ends and of ends to means) or "ad equation". E/M ratio is studied by the classical discipline called ethics, which includes and transcends politics and economics.

EMMY is a transition from dialectics to trialectics, from modernity to postmodernity, from the study of disciplines to the transdisciplinary approach. Its main attributes are holism, integrism, triadicity, and simultaneous and continuous thinking. The logic of EMMY is based on triadicity and on abduction logic. In this model, humanistic disciplines could be concentrated in order to offer the student a holistic picture of the human being. Finally, the result could be a real and complete anthropology.

The complete dimension of all our concepts (theoretical aspect) and realities (practical aspect) is a triadic one. In order to use EMMY in a pragmatic way, it is necessary to know seven fundamental triads that may explain human existence, its knowledge

cultural studies, history of mind, gnoseology, epistemology, logic, semiotics, communicology, etc are also intricated in EMMY. Any future suggestions, proposal for collaboration and joint research are very welcome.

⁵ We do not agree with the almost general view that business means only "for profit" financial activities. On the contrary, we view business as a permanent human thinking and action searching for certain result (ends).

⁶ "If you charge for the benefit, customers (or "guests") receive as a result of spending that time, you are in the transformation business". Ole Faarborg, *A Case of Cooperation: The Experience Economy and Flexibility in Education – Towards a Transformation Economy*.

⁷ We use the term "to adequate" not in the meaning "Barely satisfactory or sufficient", but rather in the meaning "meeting the requirements especially of a task" (<http://www.thefreedictionary.com/adequate>).

(learning) and behaviour. I think that the most important part or component of it is the third one. The most important triads we need to study and learn are as follows:

The fundamental triadic dimensions	Simple and clear*	Complex and less clear*	Very complex and unclear*
Temporal	Past	Present	Future
Spatial	Micro	Macro	Mondo
Structural Existence	Substance	Energy	Information
Human Action	(Collecting, combining and consuming) Means	Establishing and harmonizing Ends	Permanently analyzing the level of harmonization of Ends and Means
Levels of human reality	Economic	Politic	Ethic
Theoretic/ anthropological dimensions	Economics	Politics	Ethics
Holy Trinity**	Son (Jesus Christ)	Holy Spirit	Father (God The Father)

* We do consider that the content of the three columns could be characterized as follows: 1. "simple and clear" just because it refers to the best known things, regularly used in our everyday speech; 2. "complex and less clear", motivated by the fact that our actual surroundings/ environments are less clear than the past ones, and for sure, more complex as the society evolves; 3. "very complex and unclear" refers to future possible events that will be more complex as a result of the dynamics of the society, and quite unclear as the predictions are more difficult to grasp.

** God as a triadic model of cosmic existence.

Of course, there are many other possible triads important for specific fields of research, but those just mentioned are fundamental for any human thinking and acting. EMMY has exactly the same content that management theory and practice deal with. We make a plea for this new way of teaching and learning the managerial tools.

EMMY is a referential framework for promoting the transdisciplinary thinking for graduates who will work in the transformation economy. As a matter of fact, graduates are long life learning persons. Transdisciplinarity itself, once implemented in the education process, is a concrete part of the transformation economy. As a result, there is a common task for economic and political thinking to prepare social economic policies based on transdevelopment, generated by transdisciplinary education and that will finally create a global transformation economy.

2. Social economic reality

The new/future social economic reality is/ will be, in our opinion, a continuum of following fundamental dimensions, very strongly interwoven and reciprocally determined:

- first of all, it is about the general vision of human beings' ends described as *sustainable development (transdevelopment)*;
- secondly, the supposed very well known concept of economy is better understood now by a new form of it, called *transformation economy*;
- finally, *graduate oriented education* (higher education included) should be focused on graduates instead of students. Such an insight would create the possibility of

diminishing conflicts between supply and demand in education market and at the same time, reducing the possible conflicts in business field.

Just in order to motivate this type of triadic structure of social economic reality we make a short comparison between this transmodern structure and the previous modern one which was made of economic growth instead of sustainable development, of industrial economy instead of transformation economy and of student oriented education instead of graduate oriented education. This previous triadic structure functions relatively well as long as their inner engines work perfectly together. Meadow's *Report to the Club of Rome* dramatically announced the risk of destroying nature and the exhaustion of main resources of industrial economy. This was the beginning of a transition from economic growth to sustainable development as a new paradigm of the social economic reality (*transdevelopment*).

Industrial revolution (the modern era) generated a scientific approach based on narrower and narrower specializations which were about to study almost all about nothing. In the same line of reasoning, disciplinarity and industrial economy generated and consolidated the nation states as a social economic reality form of organization. It happened that industrial society, disciplinary approaches on science and "nation based organized societies" consumed their own substance, which brought the problem of what kind of society we shall have in the future. The answer was that if we do not like to have new world wars among nations, we need to create new forms of organization that have already been functioning in Europe as the EU. This integrative process is isomorphic with the general process of globalization all over the world. Similarly, the disciplinary approach gave up the barriers between disciplines just like nations gave up their national frontiers. The disciplinary approach was replaced by the transdisciplinary approaches and the industrial economy changed its essence, generating new forms⁸ of economy: service economy, experiential economy, transformation economy.

Finally, the education has undergone dramatic changes: from student oriented education (the focus being on many autonomous disciplines learned by the student) to the graduate oriented education (the focus being on transdisciplinary approach and a better link with the future or just present transformation economy). We do consider that education should be placed at least more steps in front of practical realities.

2.1. The transdisciplinary education – a basis for (sustainable) transdevelopment and transformation economy

Modern curricula are mostly based on disciplinary thinking, carrying on the idea of strict frontiers among disciplines. Transmodern curricula should be based on transdisciplinary thinking, i.e. on a unified corpus of science, studied from different points of view and with different accents or degrees of interest. There is a kind of paradox: if we define transdisciplinarity as being above and beyond disciplines, what kind of subjects shall we teach to our students? There are more possible answers:

a. **Basarab Nicolescu**, one of the most recognized transdisciplinary scholars in the world, who largely promotes transdisciplinary thinking, concluded that "The University is not only threatened by the absence of meaning, but also by the refusal to share knowledge... Universal sharing of knowledge cannot take place without the emergence of a new tolerance founded on the transdisciplinary attitude, one which implies putting into practice the transcultural, transreligious, transpolitic, transnational vision" (Nicolescu, Basarab, *The Transdisciplinary Evolution of the University. Condition for Sustainable Development*, p. 5). Nicolescu underlines some proposals generated by the project named *The Transdisciplinary Evolution of the University*. This project was elaborated by the

⁸ Ole Faarborg, *A Case of Cooperation: The Experience Economy and Flexibility in Education – Towards a Transformation Economy*. We do partially agree with his explanation, namely the transformation economy is indeed focused on customer benefit, but it happens here in a *direct* way. As a matter of fact, the customer benefit/interest/end was the engine of *all* forms of trade/ exchange economy.

Centre International de Recherches et d'Etudes Transdisciplinaires (CIRET) and UNESCO. In 1997 this project was discussed at the International Congress *Which University for Tomorrow* (Locarno, Switzerland). The participants formulated some proposals contained in *Declaration of Locarno*. Here they are:

- creation of institutes of the research for meaning
- time for transdisciplinarity
- creation of ateliers of transdisciplinary research
- creation of centers of transdisciplinarity orientation
- transdisciplinarity and cyberspace : pilot ateliers
- creation of an itinerant UNESCO chair and of transdisciplinary doctoral thesis
- development of responsibility
- transdisciplinary forums
- pedagogical innovation and transdisciplinarity
- regional ateliers and transcultural internet forums

Concrete examples of introducing transdisciplinary thinking into the education process are the PhD degrees in transdisciplinarity awarded, as far as we know, only by Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania and the University from Johannesburg. We do consider that expanding this model, it will be of great help in shaping the minds for a real (sustainable) transdevelopment.

b. A group of Romanian education reformers from Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca (see: **Berteau et al.**, *Transdisciplinary Educational Achievements in Romania*, p. 9) proposed a three-year curriculum which should study the following subjects:

1. *First year of study:*

- a. Communication;
- b. Negotiation and communication;
- c. Group and class management;
- d. Prevention and resolution of conflicts in the educational environment;
- e. Interactive methods;
- f. Methodology of the projection, organization and evaluation of interactive didactic activities.

2. *Second year of study:*

- a. Presentation and auto-evaluation of the interactive didactical project;
- b. Educational partition;
- c. Introduction in transdisciplinarity:

2.1. Preliminaries;

2.2. Transdisciplinarity: concepts, meaning, determinations;

2.3. Transdisciplinarity: institutions and representatives;

2.4. Transdisciplinarity: personalities and fundamental texts;

2.5. Transdisciplinary applications;

2.6. Bibliography;

d. Methodology of the projection, organization and evaluation of the educational activities in a transdisciplinary perspective.

3. *Third year of study:*

a. Workshops on the projection, organization and evaluation of educational activities in a transdisciplinary perspective;

b. Elaboration of a transdisciplinary project (team work).

c. Evaluation and certification.

In this structure, the students should learn how to change their minds from segmented knowledge to unitary knowledge, from theoretical information to practical

thinking and from modern logic to postmodern logic. Of course, this curriculum may be improved, changed, completed or simply applied to. The authors' opinion is that "there are no real standards in developing transdisciplinary studies. There are only means, concepts and a transdisciplinary vision" (*ibidem.*).

c. **Thomas J.P. Thijssen** and Wim Gijsselaers from Prima Vera Research Group, University of Amsterdam published an article entitled *Dynamics in Business and its Consequences for Learning Business. Learning by Sharing as a Model for Revitalization*.

Although the authors do not use the word transdisciplinarity, they give a direct answer to Basarab Nicolescu's notice that universities do not share information. They made a plea for creativity, innovation and learning by sharing. We do believe that this is a postmodern and transdisciplinary thinking.

The authors underline the idea that "researchers, teachers and students" are required to engage with practitioners in specific business contexts and need to develop a common language, test their mental models, learn from each other, create fresh knowledge and develop new learning practices to create academic and business value". (*idem.*, pp. 18-19)

d. **The authors of this article are promoting the transdisciplinary model of thinking, called EMMY**, which has been already described in Chapter I. We make here a proposal of interconnecting all the above mentioned models and theories in a kind of alternative to modern and disciplinary thinking. More concrete, this way of interconnecting should be performed by sharing all these views to all structures interested in reforming education. So, instead of promoting individual visions (such as EMMY – Livi Drugus, learning by sharing – Thomas J.P. Thijssen, the transdisciplinary school – Mircea Berteș et al., the transdisciplinarity PhD – Basarab Nicolescu) we do propose to reciprocally know, criticize/comment and interfere for a common and stronger one. There is a real chance for education reformers to receive and interfere with all these models in order to create the transmodern universities, based on transdisciplinary thinking, following a real transdevelopment in a general and global transformation economy. In the following chapters we will try to define the components of such reformative measures. One of these is promoting a better communication between theoretical analysis and social economic reality, and generally speaking, using communication tools in the very complex and global process for bridging the gap between the social needs and the university offer/supply to meet them.

3. The triadic structure of communication process between theoretical analysis and social economic reality

Unless there is communication between the social actors who act within this triadic structure of reality (education – transdisciplinary education, education policy – transdevelopment and business – transformation economy), every of the three components will be weak and this weakness will generate negative consequences to the other two. The process of transmitting this lack of strength could be explained in terms of coding and decoding information, which is, actually, a part of Umberto Eco's definition of semiotics (theory of codes⁹ = the semiotics of signification and the theory of sign production = the semiotics of communication).

⁹ Daniel Chandler (2002: 147 - 150) defines codes as "a set of practices familiar to users of the medium operating within a broad cultural framework". Codes organize signs ("something that stands for something else, to someone in some capacity" – Ch. S. Peirce) into meaningful systems which correlate a referent to signifiers (F. de Saussure)/ representamen (Ch. S. Peirce) and signifieds (concept)/ interpretant (Ch. S. Peirce).

There are many approaches¹⁰ on information (semiotics included), but the most important thing is that the permanent coding – decoding process can be achieved only by a process of negotiation, reaching a final agreement between the two parts (the sender and the receiver). Otherwise the mistakes of translating information by “original” decoding (hermeneutics) will drive towards amplified dimensions of benign faults of the receiver system. Let us imagine that in an election campaign the simple fault of withholding from voters the truth about a certain event could generate the amplified result of transforming the sender of the message into a big liar. Not only in an electoral context, but as well in educational ones, the process of coding and decoding comes to be a fundamental one. For example, in the economic education there are a lot of definitions, visions, interpretations of economic language that create confusion, misunderstanding or even conflicts between teachers and students, and later on, between young and old members of the same company because it could appear a generation gap which implies distinct meanings for one and the same fact.

The market labour should be carefully studied by education systems, not only at its present level, but especially in its future moments, just in order to prepare students/ graduates for future, not for the immediate dimensions of the market. The marketing dimension of education, which implies the past-present-future continuum (the temporal triad of EMMY), is one of the fundamental communication processes in the triadic structure we have already discussed.

This interaction between the two fields (*education* and *business*) should be a continuous one, attracting also in this transaction the influence of education policy (see FIG.2).

Similarly, there is a continuous transaction between *education policy* and *business* and of course between *education policy* and *education*. Although our above examples are meant now strictly only to demonstrate the necessity of a permanent and continuous dialogue between theoretical and practical fields, this structure could be used in any education process like a matrix to be implemented later on by graduates in their practical activities.

3.1. Communication tools

The communication process could be defined as putting together/ in common parts of the information held by actors/ systems. This sharing could be achieved in different ways and using different instruments/ tools. In the context of our analysis, namely education, we will use the concept “communication tool” as having a twofold nature: a concrete/ technical one (in modern times: blackboard, chalk; in post/transmodern times: computers, headprojectors, videoprojectors, laptops etc.) and an abstract one (dialogue, logical methods – induction, deduction, abduction¹¹ – systemic and holistic thinking etc.) Although these two are not similar, we consider that they can be mingled if we take into consideration the type of education process:

- discrete communication tools belong to modern education process (student focused);
- continuous communication tools belong to post/transmodern education process (graduate focused). Graduate focused education does not imply ignoring the students’ needs, desires and goals.

¹⁰ We could mention the following approaches on information: the mathematical information theory (Claude E. Shannon); structural theories and communication (semiology – F. de Saussure or communication functions – R. Jakobson); psychological theories in communication (behaviorism – J.B. Watson, B.F. Skinner), interaction theories in psychosociology (Palo Alto School – Paul Watzlawick) pragmatic theory on information (Edward D. Weinberger, speech act theory – J. Austin).

¹¹ The concept *abduction* was introduced by Ch. S. Peirce and it is a method of reasoning employed in the sciences in which one chooses which hypothesis would, if true, best explain the relevant evidence. In other words, it is the reasoning process that starts from a set of facts and derives their most likely explanations. The term *abduction* is sometimes used to mean just the generation of hypotheses to explain observations or conclusions, but the former definition is more common both in philosophy and computing.

Mainly the modern education process was based on induction and deduction, but the post/transmodern one adds abduction to the previous ones. The triadic thinking is another postmodern tool of analyzing reality by shaping our minds in order to render the more and more complex levels of reality. Similarly, the holistic, systemic and poststructuralist thinking are very useful analytical tools in communication. We are making here a plea for using these tools in order to prepare future graduates for transformation economy.

EMMY is such a tool not only easy to use, but very useful in a lot of new social contexts by applying the seven fundamental triads. One of the characteristics of the seven triads is the very strong accent laid on the third element, such as in the triadic structure of time (past-present-future), the focus is on future, in the spatial triadic structure (micro-macro-mondo) the focus is on the mondo, and in the existential triadic structure (substance, energy, information), the accent is put on information and so on. This dis-equilibrated accent is put on the third element/part of the triad just because the modern education process dis-equilibrated the triad by putting the accent on the first or, more recently, on the second one. So, our dis-equilibrated accent on the third element is meant to make a real equilibrium among the three parts ($1/3 + 1/3 + 1/3 = 1$).

To conclude these last third dimensions of the triadic structures are: future, mondo/ global dimension, information, ethic, ethics/ management, end/means, Father (in the Holy Trinity).

These third elements are quite consonant with Stefan Lupascu's logic of the *included third*. This kind of logic is one of the three constituent parts of transdisciplinarity in Basarab Nicolesco's vision. That is why the education process should adapt its methods and purposes to the new demands of a very complex and dynamic labour market. The *complexity* is another constituent part of transdisciplinarity which argues the necessity to overcome the disciplinarity as a *level of reality* specific to modern times.

As a concrete step in making a practical reform of the (higher) education, the new transdisciplinary approach is fundamental. There are already many studies on these concrete steps¹². In this context, we propose to education policy representatives, university representatives and business representatives to consider the necessity of making a common plea meant to coordinate the efforts of implementing transdisciplinary thinking in universities, transdevelopment thinking in education policy and transformation economy in business activity. This is a concrete way of shaping new forms of practical links between the three above mentioned fields. We do consider that it could be of real help in this respect if the board of this conference would invite those representatives to analyze and to decide whether this proposal should be accepted and implemented as soon as possible. Also, the representative of Knowledge Science Foundation should transmit this proposal to the headquarters. Several times one of the authors has tried to contact the Joint Research Center from Ispra, Italy an organization created as a stimulus to grow a European Research Area, under the auspices of the European Commission, and forwarded a similar proposal but no answer was given. More than that, we think that the Directorate-General for Education and Culture should be more involved in this kind of reforms.

Our attempt was/is highly motivated by the above mentioned lack of dialogue between organizations, especially created for implementing new methods in education and research. Our proposal is to transform this kind of scientific meetings as the First SPACE Conference into effective communication tools for shaping the new practical roles of higher education and research.

¹² Berteza, Mircea, Florescu, Maria, Isac, Ionuț, Vasiliu, Adrian, Vasiliu, Angela: *Transdisciplinary Educational Achievements In Romania* <http://www.history-cluj.ro/SU/cercet/Isaclonut/Isac%20-%20Transdisciplinary%20Educational%20Achievements.htm>.

There is, as well, a Transdisciplinary Sustainability Analysis, Modeling and Assessment" Hub (TSAMA), a web network – promoted by University of Johannesburg – which actively promotes transdisciplinarity and sustainable development.

**Instead of Conclusion: applied EMMY:
doxa-praxis-continuum and its new possible effects
(transformation economy, transdevelopment and transdisciplinarity)**

The syntagm “theory and practice” is an example of a dual and binomial approach. This perspective might generate the idea of opposition, of contradiction/ contrariety and of inevitable differences. The differences between theory and practice were focused to stress their specificity and separateness as in all Cartesian modern science, when the logic of an excluded third (the logic of “either-or”) was the only one to be accepted. In the postmodern age, with its logic of the included third (the logic of “and-and”), the differences between theory and practice have become less visible and the barriers between them have almost disappeared. In other words, a new era of synthesis (after an era of analysis) appeared in the middle of the previous century. After the important era of fission (the nuclear one included), a new trend occurred: that of fusion (the nuclear one included). The era of cooperation is taking the place of the wild competition, after passing through the era of cooptation (a mindset which combines both competition and cooperation). Now, theory and practice are no longer two different fields or domains. Even though some of us do not accept it, their borderlines have disappeared and there is a lot of communication and cooperation between theoreticians and practitioners. The two fields of activity – theory and practice – are very much like ends and means. One exists for the other and it keeps transforming permanently into the other. More precisely, the aim of theory is the improvement of practice, of the real and concrete things. And, vice-versa, the reason of practical activities is to improve our well being, happiness and peace – all of these, being objects of our theoretical discourse. More than that, theory is working with information extracted from practice and practice is improved by information offered by different theoretical models. By means of information we may demonstrate that theory (doxa) and practice (praxis) form a continuum, none of them being able to cancel or to subordinate to the other one.

Information is the common field of theory and practice, exactly as money is the common field of real and nominal economy.

The Doxa Praxis Continuum is defined now just in order to:

- improve human performance (both in its theoretical and practical aspects);
- encourage curricular development (education reform);
- reduce the false differences and specializations that create inefficiency;
- create a real global world whose study needs a common vision and unitary approaches;
- give up old modern separatism and promote new postmodern globalism;
- stimulate the adaptation of methods to the new realities that need a more general approach;
- reduce the long list of so called “sciences” (as a matter of fact, there are over eight thousand disciplines);
- eliminate the false differences between the “exact sciences” and the “social sciences”;
- create new educational structures that will show the common features of the so called “sciences”;
- prepare the background to make a single body of science (due to the computer, this new wave of encyclopedic approach is now possible and will generate a common and unique science);
- prepare the conditions for Christian ecumenism that will follow the present the schismatic, non-productive and reciprocal weakened practices;
- prepare the conditions for European and global integration on a rational and humanistic basis;
- prepare the conditions for a common approach to science, religion and philosophy for a possible future integration of them.

Transdevelopment (or, sustainable development) is, first of all, a development based on very well organized information and knowledge. Economic crises are the very result of a dangerous lack of information concerning the possible market futures and their costs. It is education and research which are responsible of establishing very clear **ends** and to help people to choose the adequate **means** for fulfilling them.

We have been constantly applying the fundamental correlation between the human **ends** and all the possible instruments/ **means** which could be used in order to attain them. In the EMMY language, EDUCATION is the principal MEANS used in order to attain the most fundamental human END which is SUSTAINABLE DEVELOPMENT. So, briefly, Education and Sustainability are in a direct correlation. We just propose a set of axioms which could be adopted as a theoretical basis for our debate:

1. Education is a perpetual activity in entire human life, be it formal or informal. Practically, we learn and teach others all our life long (Long Life Learning).

2. The level of education (quantity and quality of information a person or a society has) is directly correlated with the level of development. Actually, the real force of a society is information and education.

3. Sustainability is an ethical concept which addresses first of all more to future than to present, but linking them into a continuous rather discrete relation.

4. Higher education is the highest means used to attain a higher sustainability in developing any normal society, be it a country, a region or the entire humankind.

5. All our existence (human body and human society included) is structured as Substance, Energy and Information. After a very long historical period (at least 17 centuries after the birth of Jesus Christ) in which human beings attained substantial ends especially with substantial means and after a much shorter period (of only 3 centuries) in which people followed energetical means with especially energetical means now, the humankind focuses on informational and educational ends attained with special educational and informational means. That is why this shorter period is called The Information Era and it lasts only five/six decades (post war period). We are building now an Information Society which could very well be called Education Society. It is very important that this denomination be disseminated worldwide and be underlined as the fundamental correlation between education and sustainability. The triad Information-Education-Sustainability is the Holy Trinity of this Third Millennium.

We shall reiterate our belief that Education is the general solution for almost all problems in our existence. Education means neither indoctrination and propaganda, nor selective knowledge transferred to people. We do agree with the slogan (found on Internet) that *“Education is not to fill up an empty mind, but to replace an empty mind with an open one”*. Preparing people to creativity governed by altruistic and generous criteria is much better than to put people to memorize a lot of things (and which are in bigger amounts on Internet). Innovation and creativity will prepare people to be better entrepreneurs in small and medium sized enterprises, i.e. will prepare people to a better economic life (based on transformation economy).

Keeping in our minds the previous axioms and slogans, we may demonstrate that universities not only can contribute to achieving the Millennium Development Goals, but they are the principal and determining factor of this type of development. Sustainability is maintained by a huge quantity of information, and by a more and more precise prevision and prognosis. The quantitative dimension will rely on computers and networks, and prognosis and the creative dimension will be the attributes of the New University. The concept of University should be discussed in order to establish its real functions in the New Millennium. One of these functions is to promote creativity and innovation.

To conclude, we would like to suggest to those implied in the European Education Reform to introduce transdisciplinary research instead of disciplinary one. It will create a new vision for (future) teachers and for curricular development teams of postmodern thinkers as well.

Bibliography

- Bertea, Mircea, Florescu, Maria, Isac, Ionuț, VasIU, Adrian, VasIU, Angela, *Transdisciplinary Educational Achievements in Romania* – <http://www.historycluj.ro/SU/cercet/Isaclonut/Isac%20%20Transdisciplinary%20Educational%20Achievements.htm>
- Chandler, Daniel (2002): *Semiotics. The Basics.*, London, Routledge.
- DECISION No 1720/2006/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 15 November 2006, Establishing an action programme in the field Process. An Insider's Perspective, Aldershot U.K., Ashgate, 1998; IRLI, Bucuresti, 1996of lifelong learning, published in the Official Journal of the European Union – 24.11.2006
- Drugus, Liviu, "Doxa-Praxis Continuum as a Result of Applying EMMY to Human Thinking and Acting" in *University Colleges in the Bologna Process: Quality Culture and Applied Research* (15th EURASHE Post-conference publication - Vilnius, Lithuania 28 – 29 April 2005) – http://www.eurashe.be/FileLib/maindocs/eurashe_postconferencepublication_vilnius.pdf
- Drugus, Liviu, 'Ethics is Political Economics. Moral Behavior is Good Management'. Applying End-Means Methodology to Health (Care) Systems and to their Management., in *Philosophy for Business, issue 9, 2004* <http://www.isfp.co.uk/businesspathways/issue9.html>
- Eco, Umberto (2003): *O teorie a semioticii (A Theory of Semiotics)*, Bucuresti, Ed. Meridiane.
- Faaborg, Ole: *A Case of Cooperation: The Experience Economy and Flexibility in Education – Towards a Transformation Economy* (received from the author)
- Flichy, Patrice (1999): *O istorie a comunicarii moderne. Spatiu public si viata privata (Une histoire de la communication moderne)*, Iasi, Ed. POLIROM.
- Lohisse, Jean (2002): *Comunicarea. De la transmiterea mecanica la interactiune (La Communication. De la transmission a la relation)* Ed. POLIROM, Iasi.
- Nicolescu, Basarab (2002): *Manifesto of Transdisciplinarity*, State University of New York, New York, SUNY Press.
- Nicolescu, Basarab, *The Transdisciplinary Evolution of the University Condition for Sustainable Development*, <http://nicol.club.fr/ciret/bulletin/b12/b12c8.htm>
- Nicolescu, Basarab Président, Centre International de Recherches et d'Etudes Transdisciplinaires http://www.unesco.org/education/educprog/lwt/dl/nicolescu_f.pdf The transdisciplinary evolution of learning
- Thijssen, Thomas J.P. , Gijselaers, Wim, *Dynamics in Business and its Consequences for Learning Business. Learning by Sharing as a Model for Revitalization* (article received from the authors)
- Tooley, J., Dixon, P., Stanfield, J., *Delivering Better Education: Market solutions for educational improvement.* Adam Smith Institute "Better Education" Project, <http://www.adamsmith.org/policy/publications/pdf-files/delivering-better-edu.pdf>

Dreptul societăților comerciale în contextul integrării în Uniunea Europeană

Ionela Aurora BRATU
Universitatea Constantin Brâncoveanu Pitești,
Facultatea de Științe Administrative și ale Comunicării Brăila

Key words: right of establishment, legal status, organization, protection of, shareholders, company law

Abstract: Romania fully accepts the *acquis communautaire* laid down in Chapter 5 on company law in force on 31 December 1999 and does not request any transition period or derogation. In the area of company law, six directives and one regulation have been adopted in order to ensure a uniform legislation on the setting up of companies and the disclosure requirements these must comply with, on safeguards required for members and third parties when the registered capital is altered or the statutes are amended by means of merger or division of a company, on supplementary safeguards which have to be provided to third parties by single-member private limited-liability companies, and on disclosure requirements applicable to the branches of a company.

Capitolul „**Dreptul societăților comerciale**“ a fost deschis pentru negocieri în martie 2000 și este, în prezent, închis provizoriu. România nu a solicitat nici o perioadă de tranziție în acest sector. În cadrul acestui capitol, Statele Membre trebuie să adopte și să aplice normele armonizate necesare pentru o activitate adecvată a societăților comerciale pe Piața internă, implicând un domeniu legislativ important și anume dreptul societăților comerciale.

Referitor la acest sector, Raportul de Monitorizare pentru România 2005 al Comisiei Europene remarcă următoarele:

„În domeniul **dreptului societăților comerciale**, România a aliniat în mare parte legislația națională la *acquis-ul* comunitar. Au fost adoptate modificări la Legea privind

Societățile Comerciale pentru a se asigura armonizarea la cerințele minime de capital existente la nivelul Uniunii Europene pentru societățile cu răspundere limitată.

România mai trebuie să înlăture câteva incompatibilități identificate. România nu a început încă transpunerea noilor directive privind societățile comerciale, al căror termen limită de transpunere expiră în 2006 (Directiva cu privire la Ofertele de preluare și Amendamentele la Directiva privind obligațiile privind dezvăluirea anumitor informații – Directiva nr. 1 privind societățile comerciale).

Piața unică presupune și posibilitatea creării de societăți comerciale care să poată acționa la nivel comunitar în același mod ca în propria țară. Acest lucru se poate realiza numai prin eliminarea disparităților naționale ce țin de legislația societăților comerciale și stabilirea unui set de cerințe minime ce trebuie îndeplinite de societățile comerciale aflate sub jurisdicția statelor membre. Pentru îndeplinirea acestui deziderat, Uniunea Europeană și-a propus câteva obiective în acest domeniu. Ele vizează dreptul societăților comerciale în sens strict (regulile privind înființarea, organizarea și funcționarea lor), situația financiară a societăților, creșterea, menținerea și diminuarea capitalului societăților pe acțiuni.

Temeiul juridic

Chiar dacă numărul dispozițiilor privind societățile comerciale din Tratatul instituind Comunitatea Europeană (în continuare, Tratatul CE) este modest, acestea garantează dreptul societăților comerciale de a se stabili oriunde pe teritoriul comunitar, dacă sunt constituite conform legislației din statul membru de înmatriculare și au sediul înregistrat pe teritoriul comunitar (Art. 43). Bazele principiale ale domeniului societăților comerciale sunt reprezentate de articolele 44 alin. 2 lit. g și 48 din Tratatul CE, care prevăd asigurarea gradului necesar de coordonare a garanțiilor cerute de statele membre societăților comerciale pentru protecția intereselor acționarilor și ale terților și recunoașterea acestor garanții pe tot teritoriul comunitar.

Acquis-ul comunitar în domeniul dreptului societăților comerciale

Tratatul CE a impus armonizarea legislațiilor naționale și a specificat instrumentele care trebuie utilizate în acest sens. Directivele adoptate în cadrul acestui proces de armonizare au vizat mai multe aspecte importante:

Înființarea societăților comerciale este prevăzută de *Prima directivă* care stabilește cerințele de publicitate pentru înființarea unei societăți de capitaluri, în scopul unei informări complete a terților despre noua societate comercială. Această publicitate obligatorie vizează actul constitutiv, statutul, capitalul subscris, bilanțul și contul de profit și de pierderi. De asemenea, directiva se mai referă și la formalitățile de anulare a societăților comerciale constituite cu încălcarea dispozițiilor actelor normative în vigoare. Aceste prevederi au fost completate de prevederile celei de *a doua directive*, care privește doar societățile comerciale pe acțiuni, stabilind regulile constituirii lor. Această directivă conține reguli referitoare la capitalul social minim al cărui nivel nu poate fi mai mic de 25.000 de euro, reguli referitoare la mărirea și reducerea capitalului social, precum și la dividende și distribuirea acestora.

Eforturile întreprinse pentru asigurarea de garanții suficiente pentru acționari și terți pe parcursul proceselor de restructurare sunt prezentate în cea de-*a treia directivă* privind fuziunile naționale ale societăților comerciale pe acțiuni, și cea de-*a șasea directivă*, privind divizarea aceluiași tip de societăți comerciale. Procesul de fuzionare comportă trei etape: redactarea unui proiect de fuziune negociat de organele de conducere ale societăților

care fuzionează, etapa aprobării deciziei de fuzionare de către fiecare adunare a acționarilor și realizarea fuziunii.

Directiva a șasea privește divizarea societăților pe acțiuni și este structurată în trei părți. Prima se referă la regulile privind divizarea prin absorbție, a doua se referă la divizarea prin constituirea de noi societăți, iar cea de a treia la divizarea sub control judiciar. De asemenea, mai prevede garanții sporite pentru protecția asociaților și a creditorilor.

Cerințele minime cu privire la publicitatea impusă unei sucursale situate într-un alt stat decât acela în care se află societatea-mamă de care depinde sunt prevăzute în *directiva a unsprezecea*. Aceste cerințe dau dreptul persoanelor rezidente într-un stat membru în care există o filială a unei societăți comerciale să obțină un minim de informații privind filialele din alte state membre ale societății comerciale în cauză. De asemenea, în noiembrie 1995 a fost semnată convenția internațională asupra falimentului, ce prevede ca întreprinderile de dimensiune comunitară să fie declarate falimentare printr-o singură procedură și nu prin proceduri naționale multiple.

Pentru societățile cu răspundere limitată cu asociat unic, *directiva a douăsprezecea* impune publicitatea într-un registru ad-hoc.

Regulamentul Consiliului nr. 2157/2001/CEE privind Statutul societății europene, care stabilește cadrul juridic privind constituirea unor societăți comerciale având o dimensiune europeană, libere de obstacolele care apar din cauza disparității și a aplicării teritoriale restrânse a dreptului național în domeniul societăților comerciale. Suma necesară pentru constituirea societății europene nu poate fi mai mică de 120 000 de Euro. Sunt prevăzute, de asemenea, condițiile în care o asemenea societate poate lua naștere, structura ei și condițiile referitoare la redresarea și lichidarea sa judiciară.

Directiva nr. 2001/86/CE a completat Regulamentul nr. 2157/2001/CE, referindu-se la participarea angajaților în cadrul structurilor de conducere ale societăților comerciale, stabilind regulile care trebuie respectate de părți în cadrul acestor structuri. Interesele angajaților sunt protejate prin consultarea lor în diferite situații (în caz de transfer, lichidare a societății etc.). A fost, de asemenea, adoptat Regulamentul nr. 2137/85 (CEE) privind crearea grupurilor de interes economic european, care facilitează cooperarea societăților comerciale dintr-un stat membru cu societăți comerciale sau persoane juridice din alte state membre în cadrul unor societăți mixte.

Adoptarea și aplicarea *acquis-ului* în domeniul dreptului societăților comerciale în România

În cadrul Raportului anual 2000, Comisia Europeană a confirmat faptul că în acest domeniu gradul de aliniere legislativă este destul de înalt, deoarece au fost înregistrate progrese în ceea ce privește legislația privind registrul comerțului și procedurile privind reorganizarea judiciară și falimentul.

Raportul pe anul 2001 a reținut, de asemenea, progresele suplimentare realizate de România, constând în adoptarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 76/2001 privind simplificarea unor formalități administrative pentru înregistrarea și autorizarea funcționării comercianților, a Legii nr. 314/2001 pentru reglementarea situației unor societăți comerciale, prin care se prevăd proceduri accelerate de lichidare pentru societățile care nu respectă nivelurile minime ale capitalului social. Se semnala necesitatea continuării reformelor privind înmatricularea societăților.

Potrivit Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale, cu modificările și completările ulterioare, toți comercianții – persoane fizice care exercită, în mod obișnuit, acte de comerț, societățile comerciale, regiile autonome și organizațiile cooperatiste – au obligația să ceară înmatricularea în registrul comerțului, iar în cursul exercitării și la încetarea comerțului, să ceară înscrierea în același registru, a mențiunilor privind actele și faptele a căror înregistrare este prevăzută de lege. Conform Legii nr. 26/1990 privind

registruul comerțului, controlul legalității operațiunilor efectuate de oficiul registruului comerțului se exercită de justiție, printr-unul sau mai mulți judecători ai tribunalului în circumscripția căruia se află oficiul respectiv, delegați anual de președintele tribunalului. Registruul comerțului este public, oficiul fiind obligat să elibereze, pe cheltuiala solicitantului, copii certificate de pe înregistrările efectuate în registru.

Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 76/2001 privind simplificarea unor formalități administrative pentru înregistrarea și autorizarea funcționării comercianților reprezintă un pas important în continuarea adoptării *acquis-ului* comunitar. Conform art. 10 al acesteia (care a înlocuit art. 41 din Legea nr. 31/1990), este obligatorie publicarea a cel puțin unui extras, în formă simplificată, a încheierii judecătorului delegat, care cuprinde următoarele elemente: data încheierii, datele de identificare a asociaților /acționarilor, denumirea și, dacă există, emblema societății comerciale, sediul, forma, obiectul de activitate, capitalul social, durata acesteia, codul unic de înregistrare. Societățile comerciale sunt obligate să întocmească bilanțurile contabile anuale, care se depun la departamentele teritoriale specializate ale Ministerului Finanțelor Publice.

Pentru reglementarea situației unor societăți comerciale a fost adoptată Legea nr. 314/2001 care, a introdus o procedură specială, rapidă, de dizolvare, lichidare și radiere a societăților comerciale care nu și-au majorat capitalul social la nivelul minim și în termenul stabilit de Legea nr. 31/1990, modificată și completată. De asemenea, au fost dizolvate de drept și radiate din oficiu, în termen de 6 luni de la intrarea în vigoare a legii, societățile cu răspundere limitată cu asociat unic, constituite de alte societăți cu răspundere limitată cu asociat unic, care încalcă art. 14 din Legea nr. 31/1990.

În ceea ce privește legislația falimentului, a fost adoptată Ordonanța Guvernului nr. 38/2002 pentru modificarea și completarea Legii nr. 64/1995 privind procedura reorganizării judiciare și a falimentului. Obiectivul principal al acestui act normativ l-a constituit realizarea unui echilibru între protejarea intereselor creditorilor și încurajarea reorganizării activității debitorilor, de care beneficiază și angajații acestora. A fost lărgită sfera condițiilor în care procedura poate fi declanșată, cererile introductive putând fi formulate și de titularii de creanțe civile, nu numai de titularii de creanțe comerciale, a fost introdusă obligația desemnării în comitetul creditorilor a câte unui reprezentant al titularilor de creanțe bugetare, a fost lărgită sfera atribuțiilor administratorului desemnat. Deschiderea procedurii a fost condiționată de existența unor creanțe de un anumit quantum, iar după data deschiderii procedurii a fost interzisă încheierea oricăror acte juridice, sub sancțiunea nulității, cu excepția cazurilor expres prevăzute de lege sau autorizate de judecătorul sindic.

Având în vedere concluziile **Raportului Comisiei Europene** cu privire la progresele înregistrate de România în cursul anului 2004 în procesul de aderare la Uniunea Europeană, ale **Raportului de monitorizare a nivelului de pregătire pentru aderare la Uniunea Europeană – octombrie 2005** și concluziile **Raportului Băncii Mondiale de evaluare a legislației românești în raport cu principiile Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare**, care indicau o serie de deficiențe ale cadrului legal românesc în materia societăților comerciale, autoritățile române au inclus în Strategia de reformă a sistemului judiciar pe **perioada 2005-2007 revizuirea legislației societăților comerciale.**

Ministerul Justiției a făcut public proiectul de modificare a Legii 31/1990 privind societățile comerciale. Acest proiect aduce unele noutăți în ceea ce privește cuprinsul obligatoriu al actului constitutiv, astfel:

- **pentru societățile în nume colectiv, societățile în comandită simplă și societățile cu răspundere limitată:** se asigură publicarea obligatorie a numirii, revocării din funcție și a datelor de identificare ale persoanelor care iau parte la administrarea societății cu răspundere limitată, agentul fiscal nu va fi înscris în actul constitutiv, iar

emblema societății nu va mai face parte din elementele obligatorii care trebuie incluse în actul constitutiv.

- **pentru societățile pe acțiuni și societățile în comandită pe acțiuni:** este obligatorie publicarea identității fondatorilor societății, orice restricție privind transferul de acțiuni va fi menționată în actul constitutiv, iar modificările ulterioare vor fi înregistrate la Registrul Comerțului și făcute publice. Obligația administratorilor de a depune o garanție s-a dovedit în practică doar o măsură birocratică și ineficientă; de aceea, în acord cu evoluțiile la nivel internațional, s-a propus eliminarea acestei condiții. Actul constitutiv va oferi informații cu privire la numărul membrilor consiliului de administrație sau cu privire la regulile de stabilire a acestui număr.

De asemenea, proiectul aduce modificări în ceea ce privește modul de înființare a societăților ca și funcționarea adunărilor generale a acționarilor. Una dintre cele mai importante modificări aduse de proiectul de lege se referă la faptul că societățile comerciale pe acțiuni vor putea fi înființate de numai doi acționari, față de cinci cât prevede legislația în acest moment.

Proiectul introduce noțiunea de *capital social autorizat*, care reprezintă valoarea cu care Consiliul de Administrație sau administratorul unic poate majora capitalul societății, fără a fi necesară o hotărâre a adunării generale în acest sens, însă pe baza unei împuterniciri primite de la Adunarea Generală a Acționarilor.

Sunt prevăzute modificări referitoare la consiliul de administrație și anume: posibilitatea reprezentării administratorilor la întrunirile consiliului printr-un alt administrator, delegarea de atribuții către directori, numiți dintre membrii consiliului sau din afara acestuia și, de asemenea, consiliul de administrație și membrii săi sunt îndreptățiți să reprezinte societatea, atâta timp cât nu are loc o delegare a puterii executive către directori.

Propunerile abordează în mod cuprinzător și problema statutului administratorilor fiind introduse dispoziții noi și anume: obligația de prudență și diligență, regula judecății de afaceri (administratorii care iau decizii de afaceri cu convingerea îndreptățită că acționează în mod informat și în interesul societății nu pot fi făcuți răspunzători pentru pagube înregistrate ulterior de societate, ca urmare a deciziilor respective), obligația de loialitate față de societate (o dată numiți, administratorii trebuie să acționeze în interesul prioritar al societății, și nu ca reprezentanți ai unor acționari sau ai unor persoane din afara societății) și obligația de a nu divulga secretele de afaceri ale societății.

Este introdusă noțiunea de „membru independent al Consiliului de Administrație“, care nu are sau nu a avut legături cu societatea și/sau cu acționarii ei, cu recomandarea ca astfel de persoane să fie alese din rândul administratorilor neexecutivi. Una dintre prevederile cele mai importante se referă la convocarea Adunărilor Generale ale Acționarilor. Pentru validitatea deliberărilor adunării generale extraordinare, sunt necesare: la prima convocare, prezența acționarilor deținând cel puțin o pătrime din numărul total de drepturi de vot, iar hotărârile să fie luate cu o majoritate de cel puțin două treimi din drepturile de vot deținute de acționarii prezenți; la convocările următoare, prezența acționarilor reprezentând cel puțin a cincina parte din numărul total de drepturi de vot, iar hotărârile să fie luate cu o majoritate de cel puțin două treimi din drepturile de vot exprimate de acționarii prezenți.

Decizia de modificare a obiectului de activitate al societății, de reducere sau majorare a capitalului social, de restrângere sau eliminare a dreptului de preferință a acționarilor, de schimbare a formei juridice, de fuziune, divizare sau dizolvare a societății se ia cu o majoritate de cel puțin trei pătrimi din drepturile de vot deținute de acționarii prezenți, cu respectarea cerințelor de cvorum minim prevăzute. În actul constitutiv, se pot stipula cerințe de cvorum și majoritate mai mare.

Uniunea Națională a Patronatului Român nu este de acord cu modificările privind cvorumul la adunările generale ale acționarilor și susține că „toate hotărârile vitale ale societății trebuie luate în prezența a peste 50% din acționariat, altfel crește posibilitatea de

manevră în scopuri negative a unora dintre acționarii firmei“. De asemenea, Uniunea Națională a Patronatului Român propune eliminarea prevederilor privind prelungirea termenului de convocare a AGA de la 15 la 30 de zile.

Pe de o parte, convocarea mai ușoară a AGA în cazul firmelor cu numeroși acționari va duce la scăderea costurilor pentru aceasta, însă pe de altă parte există posibilitatea ca opțiunea unui acționar minoritar, dar important, să fie ignorată prin opțiunea a doar 25% dintre acționari. Proiectul face referire și la scurtarea perioadei în care trebuie plătite dividendele – de la opt la șase luni.

Acest lucru, potrivit opiniei Uniunii Naționale a Patronatului Român, va duce la un dezechilibru major al societăților și implicit al mediului de afaceri. Ca urmare a impozitării dividendelor cu 16%, România va avea o fiscalitate mai mare decât în 2004.

Având în vedere necesitatea îndeplinirii, în termenele fixate prin Programul legislativ și Strategia de reformă a sistemului judiciar 2005-2007, a obligațiilor asumate în procesul de aderare la Uniunea Europeană, se impune urgența promovării acestui proiect de act normativ.

Bibliografie

Avram, Ion (2001): *Uniunea Europeană și aderarea României*, București, Editura Sylvi.

Cociuban, Aristide (2002): *Racordarea economiei României la piața unică europeană*, București, Editura Apimondia.

Diaconescu, Mirela (2004): *Economie europeană*, București, Editura Uranus.

Codru Vrabie, Niculae Fabian, Pascal Ileana, Ștefan Deaconu (2002): *Dreptul Societăților Comerciale*, broșură realizată în cadrul proiectului „Campanie de informare a funcționarilor publici privind conținutul acquis-ului comunitar”, București.

<http://www.infoeuropa.ro>

<http://www.edu.ro>

<http://www.europa.eu.int>

<http://europa.org.ro>

<http://hotnews.ro>

<http://just.ro>

<http://www.mie.ro>

Centrul de Informare al Comisiei Europene în România

Stadiul negocierilor pentru toate țările candidate:

<http://www.infoeuropa.ro/insidePage.php?webPagelid=12>

Scurta descriere a capitolelor de negociere (inclusiv documente de poziție):

<http://www.infoeuropa.ro/insidePage.php?webPagelid=10>

Ministerul Integrării Europene – Prezentare generală și stadiul capitolelor de negociere (inclusiv documente de poziție):

<http://www.mie.ro/mie.htm> (Secțiunea Negocieri/ Prezentare generală și Secțiunea Negocieri/ Capitele/Stadiul actual)

Misiunea României la UE – Stadiul negocierilor de aderare: <http://www.roumisue.org/stateofplay.htm>

Comisia Europeană – DG Enlargement – Negotiations' State of Play:

<http://europa.eu.int/comm/enlargement/negotiations/chapters/index.htm>

Comisia Europeană – DG Enlargement – Enlargement Weekly:

http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/newsletter/latest_weekly.htm

Interdisciplinarité dans la dynamique de la terminologie touristique dans la langue française contemporaine

Nicoleta BOTEZ

Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Keywords: language, social product, interdisciplinarity, contemporary French, tourism terminology

Abstract: Starting from Ferdinand de Saussure's notions of *langage*, *langue* and *parole*, I will view language as a social product. The field that will provide the empirical data is tourism and the paper deals with this particular terminology in a diachronic approach, emphasizing the influence that English has had on contemporary French.

En distinguant le *langage*, la *langue* et la *parole* Ferdinand de Saussure établit que le langage qui découpe simultanément un signifiant dans la masse informe des sons est un concept dans la masse informe des percepts, et qu'il n'est pas une faculté particulière, mais une institution sociale. *La langue*, système des signes, est un instrument de communication, mais non le seul; et *la parole*: l'énoncé d'un locuteur dans une langue donnée. Il jette donc les bases d'une science générale qui a pour objet l'étude de tous les systèmes des signes: c'est la sémiologie, dont la linguistique fait partie.

Le langage a un côté social, et l'on ne peut concevoir l'un sans l'autre. En outre à chaque instant il implique à la fois un système établi et une évolution; à chaque moment il est une institution actuelle et un produit du passé.

Saussure définit la langue comme un système de signes exprimant des idées. Il compare la langue à une *symphonie dont la réalité est indépendante de la manière dont on l'exécute*; les fautes que peuvent commettre les musiciens qui la jouent ne compromettent nullement cette réalité.

Dans ses études Saussure affirme que la langue est la partie sociale du langage. Ce dernier aurait donc un côté individuel et un côté social. Le côté individuel du langage serait

représenté par la parole. Mais la langue serait nécessaire pour que la parole soit intelligible et produise tous ses effets. De plus la parole permettrait l'évolution de la langue.

Saussure considère que la langue existe dans la collectivité sous la forme d'une somme d'empreintes déposées dans chaque cerveau, à peu près comme un dictionnaire dont tous les exemplaires, identiques, seraient répartis entre les individus. La langue est donc un produit social issu de la faculté de langage exercée par une communauté humaine, d'une part, et il s'agit d'un ensemble de conventions nécessaires, adoptées par le corps social pour permettre l'exercice de cette faculté chez les individus.

La langue est encore présentée comme ayant une vie, terme qu'il convient de bien circonscrire car il ne correspond pas aux sens qui lui sont couramment attribués. Lorsque Saussure parle de la vie de la langue, il n'assimile pas cette dernière à un organisme vivant car celle-ci ne naît ni ne meurt, mais elle est en mouvement constant, elle évolue sous l'influence de tous les agents qui peuvent attendre soit les sons soit les sens. Ainsi, la vie de la langue s'inscrit-elle dans l'histoire.

Dans son article sur la vie sémiologique de la langue, Johannes Fehr nous rappelle que la langue n'existe en tant que telle que dans la mesure où elle circule. Le signe linguistique est de par sa nature destiné à être transmis. Cette caractéristique du signe implique que l'identité d'un symbole ne peut jamais être fixée depuis l'instant où il est symbole, c'est-à-dire versé dans la masse sociale qui en fixe à chaque instant la valeur.

Dans son livre *Théories du langage: une introduction critique*, Jean-Paul Brockart, nous rappelle que les changements consistent en une répartition nouvelle des unités; ce ne sont pas les sons qui se modifient, mais les réseaux d'analogies et d'opposition qui font d'un son une unité significative, qui sont déplacés.

La langue est un produit social issu de la parole et un ensemble de conventions permettant l'exercice de cette dernière. De plus la langue est soumise à une évolution dans le temps sous l'influence de l'ensemble des agents parlant, sans qu'aucun d'entre eux ne puisse à lui seul la modifier.

La terminologie en tant que discipline est définie par les spécialistes comme l'étude scientifique des notions et des termes en usage dans les langues de spécialités. Par langue de spécialité on entend un sous-système linguistique qui utilise une terminologie et d'autres moyens linguistiques et qui vise la non-ambiguïté de la communication dans un domaine particulier.

Vue du côté linguistique, une terminologie n'apparaît pas d'abord comme un ensemble de notions, mais comme un ensemble d'expressions dénommant dans une langue naturelle des notions relevant d'un domaine de connaissances fortement thématiques. Le terme est un symbole, stimulus physique représentant conventionnellement une notion ou un objet individuel. La convention peut être explicitée sous la forme d'une norme. Elle s'établit dans les meilleurs cas par consensus et se perpétue dans la formation au métier, comme on le voit dans les vocabulaires artisanaux, agricoles, industriels, touristiques.

Une langue spécialisée ne se réduit pas à une terminologie: elle utilise des dénominations spécialisées (les termes), y compris des symboles non linguistiques, dans des énoncés mobilisant les ressources ordinaires d'une langue donnée. On peut donc la définir comme l'usage d'une langue naturelle pour rendre compte techniquement de connaissances spécialisées.

La langue spécialisée est d'abord une langue en situation d'emploi professionnel mais au service d'une fonction majeure: la transmission de connaissances. Les connaissances spécialisées sont dénommées linguistiquement par des termes, qui sont principalement des mots et groupes de mots sujets à des définitions conventionnelles.

La double nature des termes (mots et expressions d'une langue, mais en même temps dénominations de notions) dépasse les frontières saussuriennes entre linguistique immanente et linguistique externe.

La planification linguistique à travers l'histoire et la géographie des exemples nombreux; souvent convaincants, de "réforme des langues" qui vont de l'officialisation à l'intervention sur le matériau même de la langue. Il n'est pas abusif de parler à ce propos de politique linguistique: il s'agit clairement de souveraineté, et les langues sont à cet égard des enjeux de pouvoir.

L'intervention du politique sur les langues est universelle: le soutien ici ou là à l'Alliance française, au British Council ou au Goethe Institut fait partie de la politique étrangère de la France, de la Grande-Bretagne et de l'Allemagne.

Le français contemporain est le résultat d'une évolution divergente. D'une part, l'orthographe, la syntaxe fondamentale et le morphologie n'ont à peu près pas changé depuis deux siècles, probablement parce que les usagers n'en ont pas ressenti le besoin. D'autre part, la phonétique et le lexique ont subi de profondes transformations alors que les différences phonologiques ont encore tendance à se réduire depuis le début du siècle, le vocabulaire est devenu de plus en plus complexe.

Contrairement aux siècles passés, du moins dans les pays de langue maternelle française (France, Belgique, Suisse, Québec), le français n'est plus l'apanage des classes privilégiées; toutes les couches de la population s'expriment maintenant dans une même langue et avec un minimum d'aisance nécessaire. Il est possible que ce phénomène s'accroisse en même temps que se maintiendront et se développeront différentes variétés de français. Lorsque l'unité linguistique est atteinte, il n'est plus nécessaire de poursuivre une uniformisation minutieuse. Mais aujourd'hui, maintenant que le français comme langue maternelle n'a jamais été aussi vivant, il doit relever le défi de hausser son statut comme langue seconde sur le plan international et faire face à la concurrence étrangère, principalement l'anglais.

Quand on étudie la législation linguistique de la France, on constate que ce pays a adopté une quantité impressionnante de lois portant sur les cultures et les langues régionales, sur les collectivités territoriales et sur la langue française. On compte au moins une douzaine de loi une vingtaine de décrets, plus de 40 arrêtés (dont une vingtaine sur la terminologie) et autant de circulaires administratives. La plupart de ces textes juridiques traitent avant tout de la langue d'enseignement et de la terminologie française. Cela signifie que la législation française porte moins sur les droits linguistiques que sur la promotion de la langue française considérée du point de vue du code lui-même. Il s'agit là d'une vieille tradition qui consiste à ignorer les langues régionales.

Si on parle de l'aménagement linguistique il faut accorder un intérêt particulier à la néologie. Rien qu'en France, où le statut et le corpus de la langue sont géographiquement privilégiés par rapport au reste de la francophonie, on peut observer que l'une des appellations successives du dictionnaire des termes officiels a été *Dictionnaire des néologismes officiels*. Plus largement, l'ordre des substantifs dans le nom du *Réseau international de néologie et de terminologie* (francophone) est significatif d'une priorité reconnue. Vue du côté de la lexicographie, la néologie n'est rien d'autre que l'enregistrement de mots nouveaux, sous la pression des besoins de dénomination, d'expression et de communication.

En matière d'aménagement linguistique, la néologie est un programme délicat, du fait de la diversité des intérêts des usagers d'une même langue.

À la fin du XIXe siècle, le français est à peu près tel que nous le connaissons aujourd'hui. Le vocabulaire a continué de s'enrichir avec le parlementarisme de la IIIe République (1870-1940) et la création des parties politiques, la naissance des syndicats, de la grande finance et du grand capitalisme, la renaissance des sports, l'amélioration des moyens de transport: l'apparition de l'avion, de l'automobile, de l'autobus et d'autres moyens de transport électriques, et avec le développement du tourisme et des services touristiques. Un rôle important a joué l'Instruction publique dans la langue française.

Autre trait caractéristique de notre époque: la coexistence des normes et des usages français. Alors que jamais le nombre des locuteurs francophones n'a été aussi élevé et

que jamais un aussi grand nombre d'États ne se sont intéressés au français, l'Autorité traditionnelle semble être morte. L'Académie française a perdu beaucoup de sa crédibilité et semble être devenue le vestige d'une époque révolue. Pensons à la réforme abandonnée de l'orthographe et à la position controversée sur la féminisation des titres. Aujourd'hui, les nouveaux "maîtres" de la langue sont davantage les médias et les publicitaires, dont l'influence est autrement plus considérable que celle des académiciens ou des terminologues. Dans ces conditions, les normes se modifient au gré des modes.

De plus, dans chaque région du monde où l'on parle le français, il s'est développé une prise de conscience de la langue comme instrument d'identification nationale. Les Wallons, les Suisses romands, les Québécois francophones, les Maghrébins, les Sénégalais, les Ivoiriens, les Antillais, etc., ne veulent pas parler exactement comme les Français. Chaque pays a tendance à cultiver sa propre norme locale, c'est-à-dire une variété de français qui a conservé un certain nombre de traits originaux. Nos contemporains se permettent de moins en moins d'ignorer la langue commune, mais ils ne semblent plus hantés par les questions relatives à la "pureté", à la "distinction" et à la "qualité". La spontanéité et l'aspect fonctionnel comptent davantage, sans mettre en péril la communication.

Jusqu'au XX-e siècle, les mots anglais empruntés par le français ne s'est jamais imposés par doses massives, bien au contraire. Toutefois, l'histoire contemporaine peut témoigner que les emprunts anglais sont maintenant massivement entrés dans la langue. L'apport anglais, soulignons-le, est récent dans l'histoire du français. On peut même dire que, jusqu'au XVII-e siècle, l'influence anglaise a été insignifiante: 8 mots au XII-e siècle, 2 au XIII-e, 11 au XIV-e, 6 au XV-e, 14 au XVI-e, puis 67 au XVII-e, 134 au XVIII-e, 377 au XIX-e et... 2150 au XX-e siècle. Tous les emprunts antérieurs au XVIII-e siècle ont été intégrés au français de telle sorte que l'on ne les perçoit plus de nos jours comme des mots anglais: *est* (east), *nord* (north), *ouest* (west), *sud* (south), *paletot* (paltok), *rade* (rad), *contredanse* (country-dance), *pinguin* (pinguyn), *paquebot* (packet-boat), *comité* (committee), *interlope* (interloper) etc.

En définitive, c'est vers le milieu du XVIII-e siècle que l'influence de l'anglais a commencé à se faire sentir. Les mots concernent le commerce maritime, les voyages exotiques et coloniaux, les moeurs britanniques, les sports hippiques, les chemins de fer, les produits industriels. Des le milieu du XX-e siècle, les États-Unis ont relayé la Grande-Bretagne et ont inondé de leurs mots le cinéma, les produits industriels, les produits liés à l'industrie du tourisme, le commerce, le sport, l'industrie pétrolière, l'informatique et à peu près tout le vaste domaine des sciences et de la technologie américaine.

En 1965, Pierre Guiraud dénombrait 700 mots anglais passés au français depuis la fin de la Première Guerre mondiale. Le nombre des emprunts à l'anglais s'est multiplié depuis ce temps – au moins 2500. Toutefois, à la différence de l'influence italienne qui a subi l'épreuve du temps, l'influence anglo-américaine est encore trop récente pour que nous puissions évaluer ce qu'il en restera dans 50 ou 100 ans. Comme on le sait, la plupart des emprunts transmis à une époque donnée sont appelés à disparaître dans les décennies qui suivent leur adoption. Quoi qu'il en soit, il est certain que l'influence de la langue anglaise restera très marquante dans l'histoire du français – comme celle du français sur anglais – et de plusieurs autres langues.

Henriette Walter dans ses recherches sur la dynamique linguistique rapporte que l'anglais demeure "un vieux compagnon de route". En effet, depuis neuf siècles, les rapports entre l'anglais et le français ont été "intimes" et les échanges entre les deux langues ont toujours été déséquilibrés, d'abord à l'avantage du français, puis aujourd'hui à celui de l'anglais. En effet, entre le XI-e et le XVIII-e siècle, le français a transmis à l'anglais des milliers des mots au point où l'on peut affirmer que de 50% à 60% du vocabulaire anglais est d'origine française. Toutefois le processus s'est inversé à partir du milieu du XVIII-e siècle et les mots anglais ont alors nourri la langue française. Ensuite,

depuis le milieu du XX-e siècle, la tendance s'est considérablement accélérée à partir, cette fois-ci, des États-Unis d'Amérique.

On recense dans les dictionnaires français actuels plus de 2500 mots empruntés à l'anglais. Cette liste peut être considérablement allongée dans le cas des lexiques spécialisés. Le développement de la technologie et la domination de l'anglo-américain dans les sciences et les techniques actuelles laissent présager une suprématie considérable de la langue anglaise à l'échelle planétaire. Celle-ci est devenue la *lingua franca* du monde contemporain, c'est-à-dire la langue véhiculaire des communications internationales, tant sur le plan commercial que culturel, scientifique, technologique et diplomatique (politique).

Plusieurs raisons peuvent expliquer cette arrivée massive de termes anglais dans la langue française, car il s'agit plus que d'un engouement à l'exemple de ce que le français a vécu avec l'italien au XVI-e siècle. Il y a, bien sûr, la civilisation américaine qui exerce une attraction considérable sur les francophones et transporte avec elle les mots qui véhiculent cette même civilisation. Cependant on ne peut pas ignorer certaines causes d'ordre linguistique.

En effet, on sait que l'anglais est une langue germanique (comme l'allemand et le néerlandais) alors que le français est une langue romane (comme l'espagnol et l'italien). Or d'une part, en raison de l'influence exercée par le français, l'anglais est devenu une langue fortement romanisée dans son vocabulaire; d'autre part, le français a été relativement germanisé par le francique lors de la période romane, ce qui explique en partie certaines ressemblances étonnantes entre les langues française et anglaise. De plus l'anglais a toujours abondamment puisé dans le latin et le grec pour acquérir les mots dont il avait besoin. On peut, en effet, constater aujourd'hui qu'une très large part du vocabulaire scientifique et technique anglais est d'origine gréco-latine, ce qui facilite les acquisitions du français en raison, comme on le sait, d'affinités naturelles avec les fonds latin et grec.

Deux lexicologues d'origine française, Henriette Walter et Gérard Walter ont effectué une analyse minutieuse de 70 000 mots puisés dans *Le Petit Larousse* et *Le Petit Robert*. Sur le nombre de mots, ils ont relevé 8088 emprunts aux langues étrangères, soit 11% du corpus. Le nombre des langues s'élève à plus de 120. Dans tous les cas on peut penser à la quantité des contacts qu'ont entretenus entre eux les peuples au cours de leur histoire. En ce qui a trait au français, les faits révèlent que ces contacts ont été nettement plus étroits avec l'anglais, l'italien, le germanique ancien, l'arabe, l'allemand et l'espagnol. Or, tous les peuples qui parlaient ces langues ont été des voisins immédiats – souvent des ennemis – des Français. Ainsi la proximité géographique et les conflits militaires ont-ils joué un rôle déterminant.

Notre époque subit l'influence de la suprématie de l'anglais dans le monde. Le français ne fait pas exception à la règle: l'industrie du spectacle, le développement du tourisme, les produits industriels, les nouvelles technologies enrichissent la langue. À l'intérieur de plusieurs pays, le gouvernement français a institué de nombreux organismes chargés de créer une terminologie française et d'assurer la défense et l'expansion de la langue: l'Académie française rend obligatoires certains mots nouveaux; le Haut-Comité de la langue française veille à la qualité de la langue; l'Association française de terminologie, qui agit conjointement avec l'Office de la langue française du Québec et le Service de la langue française de la Communauté française de Belgique, s'occupe de néologie en recensant les besoins et en créant de nouveaux mots. Le Conseil international de la langue française réunit des spécialistes de tous les pays francophones et publie des travaux terminologiques importants; il coordonne également le travail de certaines commissions de terminologie. La législation française interdit même l'emploi exclusif d'une langue étrangère en France dans la présentation des produits de consommation.

La profusion terminologique gagne la langue commune, qui présente des traits techniques évidents, voire technocratiques. Parallèlement, la publicité apporte sa contri-

bution: des mots et des expressions plus populaires sont diffusés à l'échelle de pays entiers. Bon an mal an, la français s'enrichit de 60 000 à 70 000 nouveaux, provenant de sources diverses telles que les milieux scientifiques, industriels, touristiques, commerciaux, publicitaires et journalistiques. C'est là le signe manifeste du dynamisme de la langue.

Comme le vocabulaire touristique s'écarte souvent de l'usage courant et comporte de nombreux anglicismes, on exemplifie quelques termes en usages courant déjà:

Add-on-tarif: Un tarif qui n'existe pas en soi; il s'agit plutôt d'un supplément quand on veut, par exemple, prendre un vol intérieur en correspondance avec un vol international.

Airbroker-ticket: Un billet d'avion qui propose au voyageur des tarifs préférentiels liés à une compagnie aérienne déterminée. Aucun remboursement n'est possible en cas d'annulation et le nombre de "stop-over" est limité.

Aircamping: Billet d'avion à prix réduit, variable sur des vols charter et non lié à la réservation d'un séjour auprès d'un organisateur de voyages. Toutes les restrictions en matière de vols charter sont d'application sur un billet aircamping (aucune modification possible).

Airpass: Pass aérien. Carnet comprenant un certain nombre de coupons aériens, valables sur une seule ou sur un réseau de plusieurs compagnies.

Aisle: siège d'avion situé côté couloir, au bord d'une rangée.

All-in, All Inclusive: Formule de séjour incluant non seulement tous les repas mais aussi certaines dépenses sur place, comme les boissons et les snacks.

Aparthotel: Type d'hébergement offrant tous les avantages d'un hôtel (nettoyage, service, repas) mais composé d'appartements et non de chambres.

APEX – Advanced Purchased Excursion Fare: Billet aller-retour vendu à un prix relativement avantageux mais devant être réservé et payé au minimum 14 jours avant le départ.

Bibliographie

- Anger P., Rousseau L.J. (1977) : *Méthodologie de la recherche terminologique*, Quebec, Régie de la Langue Française.
- Bally C. (1935) : *Le langage et la vie*, 2-e éd., Zurich.
- Benveniste E. (1974) : *Problèmes de linguistique générale*, 2 vol., Paris, Gallimard.
- Bidu Vrânceanu A. (1990) : *Relațiile dintre limbaje tehnico-stiințifice și limbaje standard*, Limbă și literatură, III-IV, București
- Boulangier J.C. (1985) : *Initiation a la terminologie*, Paris.
- Bruno F. (1966) : *Histoire de la langue française des origines à nos jours*, Paris.
- Cabré M.T., (1998) : *La Terminologie. Théorie, méthode et applications*, Armand Colin, Les Presses de l'Université d'Ottawa.
- Ciobanu Georgeta (1998) : *Elemente de terminologie*, Timișoara, Ed. Mirton.
- Coseriu E. (1997) : *Introducere în lingvistică*, Cluj, Editura Echinoc.
- Dubuc R. (1992) : *Manuel pratique de terminologie*, 3-e éd., Brossard (Québec), Linguattech.
- Gouadec D. (1990) : *Terminologie. Constitutions des données*, Paris, AFNOR.
- Foucault M. (1966) : *Les mots et les choses*, Paris.
- Lerat P. (1995) : *Les langues spécialisées*, Paris, PUF.
- Lexitour (2003) : *Les 1700 mots des métiers du tourisme*, Bréal.
- Probleme actuale de traducere și terminologie*, Chișinău, CNT, 2002
- Rey Alain (1979) : *La terminologie. Norms et notions*, Paris, PUF.
- Rondeau G. (1984) : *Introduction à la terminologie*, Gaëtan Morin.
- Saussure F. de (1978) : *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot.

Auditul și controlul în procesul managerial

Dumitru BONTAȘ
Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Key words: updating, analysis, audit, control, managerial processes

Abstract: The paper makes a comparative analysis concerning audit and control analyses of the management processes in order to underlie the specificity and the common ends of their objectives .

Introducere

În ultimii 15 ani, utilizarea termenului de *audit* a cunoscut o extindere din ce în ce mai mare în numeroase domenii de activitate. Auditul se referă astăzi nu numai la procesele specifice domeniului care l-a consacrat tradițional – contabilitatea și finanțele.

Despre audit se vorbește în tot mai multe domenii – ecologic, social, juridic, tehnic, cultural, resurse umane etc. [2], [3], [6]. Cred că această extindere a avut efecte de îmbunătățire semnificativă a calității proceselor manageriale care s-au răsfrânt asupra calității serviciilor și bunurilor oferite de instituții și firme. Este știut că auditul are influență directă asupra funcției de control-reglare a oricărei entități, ceea ce explică evident efectele pomenite și asupra calității funcționării sistemului instituțiilor și firmelor, în general.

De multe ori, utilizarea excesivă a termenului de *audit* scoate în evidență o serie de ambiguități cu privire la conținutul și semnificația conceptelor de *audit* și *control*. Între practicienii auditului și controlului se nasc, în mod frecvent, controverse de tipul „care pe care” controlează și „cine pe cine” subordonează, toate acestea având de cele mai multe ori efecte nedorite asupra eficienței și eficacității procesului managerial.

Scopul prezentei lucrări este de a reîmprospăta prin analiză comparativă cunoștințele privind controlul și auditul în contextul procesului de management având în vedere noile evoluții ale reglementărilor mediului din țara noastră.

1. Clarificări asupra conceptului de *audit*

Literatura în domeniul managementului relevă faptul că auditul este o afacere veche; cuvântul *audit* derivă din termenul latin pentru simțul auzului și înainte vreme desemna ascultarea la care îl supunea proprietarul pământului pe arendașul său, acesta fiind obligat să dea socoteală pentru felul în care își îndeplinea obligațiile [5].

În timpurile noastre, auditul este practicat de specialiști atestați care pot practica profesia de auditor intern sau de auditor extern în oricare entitate de tip instituție sau firmă. Principala preocupare a auditorilor este de a observa, a analiza, a formula opinii și recomandări, în situațiile existente ale proceselor monitorizate, comparativ cu normele, reglementările, procedurile, uzanțele și instrucțiunile impuse de Guvernanța corporativă. Semnificația termenului de *audit*, prezentată în *Dicționarul enciclopedic managerial*, este examinarea profesională a unei informații în vederea exprimării unei opinii responsabile și independente prin raportarea la un criteriu sau standard de calitate [2].

Auditul este o activitate profesională autonomă, independentă, de asigurare obiectivă și consultativă, destinată să adauge valoare, să contribuie la îmbunătățirea rezultatelor în procesele manageriale, susține îndeplinirea obiectivelor strategice, tactice și operaționale ale instituțiilor și firmelor [8]. Auditul are rolul de a observa procesele de control intern și de a evalua corectitudinea aplicării metodelor și procedurilor de lucru [1]. Din acest motiv, se afirmă uneori că auditul este „controlul controlului intern” [8].

Conceptual, specialistul în audit (auditorul) susține îndeplinirea obiectivelor strategice, tactice și operative ale instituției/firmei, însă nu-și asumă responsabilitatea asupra realizării acestora. Aceasta este întotdeauna responsabilitatea managementului [8].

Auditorul contribuie la realizarea obiectivelor entității auditate în două moduri: abordarea sistemică a eficienței controlului intern și a proceselor de administrare a riscurilor de orice natură; furnizarea unor servicii de consultanță potrivit standardelor de audit [1].

Raportul întocmit în urma inspecției de audit poate fi „curat” sau „calificat”. Atunci când auditorul nu este mulțumit de nici unul din punctele pe care este obligat legal să le verifice, raportul către angajatorul auditului va fi „calificat”. Managementul de vârf al instituțiilor și firmelor face eforturi foarte serioase pentru evitarea stigmatului de audit „calificat” [5]. Precizez că angajatorul auditului este, în cazul firmelor, Adunarea Generală a Acționarilor și, în acest caz, auditorul este extern, sau poate fi Consiliul de Administrație al firmei, caz în care auditorul este, de regulă, intern. În cazul instituțiilor, auditorul este angajat de autoritățile competente ale Guvernanței corporative, iar auditorul este extern.

Auditul în domeniul tradițional al contabilității și finanțelor se exercită pe baza unor standarde profesionale internaționale, cu caracter relativ, în funcție de cultura specifică a entității auditate și cultura națională. Aceste reglementări se referă la Codul deontologic al auditorului și Standardele de formare-perfecționare profesională, de descriere a activităților de audit și al criteriilor de calitate privind evaluarea, modalitățile de transpunere în practică a misiunilor specifice, regularitatea activităților de audit etc. [4].

În țara noastră, a fost adoptată Legea nr. 672/2002, privind auditul public care a permis elaborarea Normelor generale de exercitare a auditului public intern la instituțiile de stat și firmele din domeniul privat al statului. Aceste reglementări au în vedere domeniul tradițional al auditului financiar contabil. În viitorul apropiat vor fi adoptate reglementări asemănătoare pentru toate domeniile în care se vor cere activități de audit.

2. Analiză comparativă privind auditul și controlul în procesul managerial

Auditul și controlul sunt concepute prin intermediul cărora în practica managerială se asigură atingerea obiectivelor planificate ale oricărei instituții sau firme în condiții de calitate, eficiență și eficacitate. Fiecare dintre aceste activități este organizată și desfășurată după norme proprii guvernantei corporative și prezintă particularități de care trebuie să se aibă grijă în cadrul procesului managerial pentru ca, într-adevăr, să se îndeplinească menirea lor. Această analiză are drept scop relevarea aspectelor care diferențiază auditul de control și pentru a remarca faptul că ambele activități au aceeași finalitate – eliminarea riscurilor și îmbunătățirea performanțelor procesului managerial.

Controlul este un proces specific, continuu, dinamic și adaptabil la contextul schimbărilor impuse de mediul național și global. Prin acest proces se asigură măsurarea performanțelor realizate, se compară rezultatele cu performanțele de referință indicate în standarde sau în planurile manageriale, se determină abaterile și se inițiază acțiunile de corecție atunci când se înregistrează depășirea limitelor admisibile. Controlul cuprinde toate procesele existente în instituție sau firmă (procese de muncă, procese de prelucrare, procese manageriale) și este organizat și condus de managementul tactic și operațional.

Auditul se desfășoară periodic, în funcție de nivelul riscurilor existente privind atingerea obiectivelor planificate, pe baza unui plan anual, aprobat la nivelul managementului strategic, de către angajatorul activităților de audit intern sau extern, așa cum s-a arătat la paragraful 2.

Constatăriile proceselor de control au caracter obligatoriu pentru executanții operaționali și urmăresc realizarea conformității rezultatelor efective cu prevederile standardelor/normelor legale de calitate și a planurilor strategice și tactice ale instituției sau firmei. Prin control se asigură descoperirea erorilor, prevenirea abaterilor și fraudelor, se asigură protecția bunurilor și informațiilor, se realizează calitatea înregistrărilor exacte și adecvate, corespunzător tuturor funcțiilor sistemului instituției sau firmei (cercetare-dezvoltare, producție, comercializare, contabilitate financiară și de gestiune, resurse umane).

Constatăriile procesului de audit sunt independente de cele ale controlului, au caracter opțional, de recomandare sau de consultanță și sunt considerate ajutoare pentru activitățile de control și, implicit, pentru management. Așa cum s-a mai arătat anterior, auditul este „control al controlului” intern, în sensul de a-l ajuta și nu de a-l obstructiona. Constatăriile auditorului sunt axate pe acele activități care implică riscuri majore și nu pentru toate activitățile din sistemul instituției/firmei. În mod obișnuit, tradițional, auditul vizează doar funcțiunea financiar-contabilă și mai puțin celelalte funcțiuni ale sistemului instituției sau firmei.

Controlul sistemului instituțiilor și firmelor se află sub autoritatea managementului tactic și operațional al acestora, cu rezonanță asupra tuturor salariaților. Pe piața națională, a serviciilor și produselor, controlul este organizat și condus de Guvern, prin intermediul Agenției Naționale de Protecție a Consumatorilor. Din aceste motive, putem aprecia că activitățile de control au o arie de cuprindere națională, cu impact direct asupra populației, fapt ce explică percepția de apărător al drepturilor colective ale consumatorilor.

Concluzii

Auditul este recunoscut într-un domeniu mult mai restrâns de cât controlul, este reglementat, deocamdată, prin norme specifice domeniului financiar-contabil. La nivelul instituțiilor și firmelor, este sub autoritatea managementului strategic, iar la nivel național, este sub autoritatea Ministerului de Finanțe. Din aceste motive, putem aprecia că activitățile de

audit au o arie națională de cuprindere, cu impact asupra guvernantei corporative, fapt ce explică rolul de stimulator al creșterii performanței economiei naționale.

Bibliografie

- Boulescu, M. (2005): „Auditul intern al instituțiilor de credit”, Revista Tribuna Economică, Nr. 28, p. 40-43.
- Ceașu, I. *Dicționar enciclopedic managerial*, București, Editura Academică de Management, Vol. I, p. 113, 229-231
- Certo, S. (2002): *Management modern*, București, Editura Teora, p. 95
- Ghiță, M., Vasile, Em., Ghiță, Em. (2005): „Standardizarea auditului intern”, Revista Controlul Economic Financiar, Nr. 8, p. 33-37
- Hindle, T. (1998): *Management, dicționar și ghid*, București, Editura Nemira.
- Nica, P., ș.a. (1994): *Managementul firmei*, Chișinău, Editura Condor, p. 389-397
- Szabo, I., Al. (2005): „Particularități privind controlul intern și auditul intern la entitățile publice”, Revista Controlul Economic Financiar, Nr. 8, p. 38-41

Căi de manipulare prin discursul politic

Florin-Mihai CĂPRIOARĂ
Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Key words: political discourse, manipulation

Abstract: This paper aims, first of all, at describing the characteristics of political discourse and of manipulation concept. Secondly, this paper will analyse the specificity and typology of political manipulation.

Introducere

Lucrarea *Căi de manipulare prin discursul politic* își propune să creioneze caracteristicile discursului politic și ale conceptului de *manipulare*. În plus, va analiza specificul și tipologia manipulării politice. Vom arăta că discursul politic poate fi identificat, pe de o parte, prin necesitatea contextuală de a se justifica prin raportare la o instituție și, pe de altă parte, prin caracteristici interne – ambiguitate intenționată, caracterul disimulat al mesajului, tonalitate imperativă și substrat polemic. Pornind de la definiția conform căreia manipularea este o acțiune intenționată de inducere în eroare a unei persoane sau grup în vederea atingerii de către emitent a unor obiective pe care receptorul nu le avea în momentul producerii intervenției discursive, vom încerca delimitarea unor criterii pe baza cărora să putem identifica și sistematiza manipulări în domeniul politic.

Discursul politic este un ansamblu compus dintre un text și un context specific, prin aceasta înțelegând că orice text politic nu își poate dobândi sensul adecvat decât într-un context particular. Astfel, discursul politic se remarcă prin convenționalitate¹, care reprezintă cerința de a justifica și a se justifica în raport cu o instituție, înțelegând prin aceasta din urmă orice organizație, formală sau informală, care participă la procesul politic. Convenționalitatea presupune și o anumită ritualizare și simbolism și trimite la dimensiunea context a discursului politic.

Pe linia caracteristicilor interne de organizare, discursul politic se individualizează prin: ambiguitate intenționată, caracterul disimulat al mesajului, tonalitate imperativă și substrat

¹ Beciu, Camelia (2000): *Politica discursivă*, Iași, Editura Polirom, p. 42.

polemic². Legat de sfera de cuprindere a termenului de *discurs politic*, în contemporaneitate, discursivitatea nu are ca dimensiuni doar oralitatea, ci și tot ceea ce corespunde scriiturii. În acest sens larg, termenul *discurs politic* acoperă diferite moduri în care limbajul politic poate fi folosit, de la conversațiile obișnuite la prezentări formale ale șefilor de stat și de guverne, de la articole jurnalistice la afișe electorale, de la simple statistici în jurnale la analize complexe ale agențiilor guvernamentale.

1. Anatomia manipulării politice

Provenit din latinul *manus*, termenul de *manipulare* trimite, în sensul original, la modelarea unui obiect cu ajutorul mâinilor sau la utilizarea obiectelor cu ajutorul mâinilor într-o manieră competentă. Aplicat la nivelul social, termenul a căpătat însă sensul de control sau influență a unei persoane sau grup prin mijloace nelegitime, în vederea obținerii unor avantaje personale. Este o formă de influență prin care se folosesc, spre exemplu, argumente pe care manipulatorul nu le crede, informații trunchiate, nerelevante sau chiar false, apelul la emoții. Pentru Philippe Breton³, manipularea presupune o acțiune violentă și constrângătoare, care-i privează de libertate pe cei care i se supun, bazată pe o strategie centrală, invizibilă pentru receptor, de reducere cât mai completă a libertății auditorului de a discuta sau de a rezista la ceea ce i se propune. Raportându-ne la conceptul de *putere*, trebuie să remarcăm că manipularea nu înseamnă impunerea prin forță a unei acțiuni, ci presupune păstrarea impresiei de libertate a receptorului. Este un viol al conștiinței fără ca subiectul manipulării să aibă conștiința acestui fapt.

Manipularea este o acțiune intenționată de inducere în eroare a unei persoane sau a unui grup, în vederea atingerii de către emitent a unor obiective pe care receptorul nu le avea în momentul producerii intervenției discursive. Manipularea presupune o intenție ascunsă. Cum poate fi însă sesizată această intenție ascunsă, în condițiile în care emitentul, dată fiind situația, nu poate mărturisi această intenție ascunsă, neonorabilă, nelegitimă? În acest context, există inter-subiectiv testabil manipularea sau aceasta este doar un concept metafizic, în sens carnapian? Sau, mai precis, care ar fi criteriile după care putem stabili că un actor social este manipulat?

O primă soluție, particulară, ar fi ca manipulatorul să recunoască fapta sa și să prezinte modalitățile prin care a realizat-o. Deși nu poate fi exclusă în principiu, simpla enunțare a ideii că un politician, spre exemplu, ar recunoaște că ar fi utilizat mijloacele blamabile ale manipulării stârnește zâmbete, întrucât admiterea acestui fapt este sinonimă cu decredibilizarea și cu excluderea din viața publică.

Cealaltă soluție, chiar dacă este mai riscantă și mai discutabilă, este să identificăm câteva criterii pe baza cărora să putem discerne între manipulare și restul acțiunilor de influență. Pornind de la conceptul de *manipulare* ca acțiune de inducere în eroare a receptorului, dar și de la diferențele evidențiate mai sus dintre persuasiune și manipulare, putem concluziona că avem de-a face cu manipularea atunci când: **1.** sunt utilizate argumente false sau probabile pe post de argumente adevărate pe deplin cunoscute (folosirea minciunii); **2.** sunt utilizate scheme argumentative nevalide sau probabile pe post de raționamente valide (folosirea sofismelor); **3.** sunt utilizate mijloace retorice menite să mascheze argumentele și raționamentele falacioase (limbajul prolix, excesiv metaforizat), dar care să și valorifice potențialul conotativ al limbajului și posibilitățile de utilizare a emoțiilor receptorului (folosirea resurselor retorice ale întrebării multiple, ale sloganului și repetiției pe post de afirmație etc.); în plus, manipularea apare pentru că receptorul nu poate face, imediat și unitar, decodarea tuturor figurilor retorice care apar într-un discurs, prin urmare recepția discursului poate fi denaturată în cazul utilizării mijloacelor retorice⁴; **4.** sunt utilizate și, eventual, create resurse ale contextului discursiv pentru a se induce în eroare

² Constantin Sălăvăstru (1999): *Discursul puterii*, Iași, Institutul European.

³ Breton, Philippe (2006): *Manipularea cuvântului*, Iași, Institutul European, p. 22-26.

⁴ Sălăvăstru, Constantin (2004): *Rhétorique et politique*, Paris, Editura L'Harmattan, p. 155.

receptorul (la o emisiune unde se prezintă materiale ale partidelor politice se poate imita discursul obiectiv al știrilor și lăsa impresia că știrile prezentate sunt știri și nu material de propagandă).

Cele patru criterii de identificare a manipulării nu sunt condiții cumulative. În calitatea ei de activitate strategică, manipularea va avea un succes mai mare cu cât se va expune mai puțin riscului de a fi descoperită, prin urmare un manipulator va încălca, la nivel aparent, cât mai puține reguli admise ale comunicării.

Sistematizări ale tehnicilor generale de manipulare se regăsesc în literatura de specialitate⁵. Construirea unei taxonomii a formelor de manipulare prin discursul politic se va realiza pornind de la problema comunicabilității discursului, prin acesta înțelegând nu doar monologul, ci orice formă de schimb verbal și non-verbal între participanții la viața politică. În cadrul interacțiunii politice, se înfruntă strategiile participanților care trebuie în mod constant, să negocieze. Termenul *strategie* nu trebuie înțeles, la acest nivel, drept activitate de comunicare disimulată sau manipulare. Transparența pentru receptor a strategiilor folosite de emițător este pusă în evidență de existența unor strategii corespunzătoare acestora la nivelul receptării, deci a unor strategii interpretative. Un alt element merit să dea un cadru mai larg acestui dialog este că există coduri de comportament reglate social prin care interacțiunea verbală este supusă unui ansamblu de norme variabile în timp și spațiu. Aceste norme sunt, în general, cele care reglează comportamentul agresiv față de imaginea pozitivă sau negativă a partenerului. Aceste legi se circumscriu, în linii generale, domeniului numit de Grice *maxime conversaționale*⁶.

Maximele sunt în număr de patru. Prima ar fi maxima cantității, care reglementează cantitatea de informație furnizată de fiecare participant la un schimb verbal. Aceasta trebuie să se încadreze strict în limitele impuse de obiectivele schimbului respectiv (să nu fie nici insuficientă, nici excesivă). Maxima cantității implică, astfel, două subreguli: intervenția trebuie să fie atât de informativă pe cât este necesar și intervenția nu trebuie să fie mai informativă decât este nevoie. A doua maximă este cea a calității, care cere ca interlocutorii să spună numai ceea ce cred că este adevărat. Aceasta exclude furnizarea unor informații false sau pentru care emițătorul nu are dovezi adecvate. Maxima calității poate fi definită astfel: încearcă să faci astfel încât contribuția ta să fie una adevărată (din perspectiva comunicării optime), adică să nu spui ceea ce crezi că este fals, să nu spui ceva despre care nu ai suficiente date (adecvate). Maxima relevanței cere ca orice intervenție într-un schimb verbal să se coreleze cu celelalte și să fie strict legată de tema în discuție (*be relevant*). Maxima manierei se referă la modul în care trebuie formulate intervențiile în cadrul unui schimb verbal, reclamând claritate (manifestată prin evitarea obscurității expresiei, a ambiguității și a prolixității), precum și structurarea logică, metodică, a enunțurilor.

Grice subliniază modul în care comunicarea optimă este posibilă: interpretarea de către receptor a enunțurilor interlocutorilor prin raportare la maxime la un nivel de profunzime (implicatură) este determinantă față de respectarea conformă a acestor maxime la nivelul emițătorului. Grice arată, în plus, că respectarea maximelor nu este o condiție necesară declanșării implicaturilor, în multe cazuri e vorba de ceea ce Grice numește exploatarea maximei prin încălcarea ei ostensivă. Astfel, un vorbitor are la dispoziție 2 strategii de bază pentru declanșarea unei implicaturi: să respecte maximele sau să le exploateze prin încălcarea uneia din ele.

Pentru a-și construi și păstra credibilitatea, omul politic va dori să arate că respectă principiul cooperării și maximele subsumate. În fapt, în cadrul intervențiilor discursive, exploatarea acestora se va realiza în două feluri: unul legitim, prin indicarea încălcărilor pe care

⁵ Sistematizări ale tehnicilor de manipulare putem identifica în Alex Mucchielli, *Arta de a influența*, Iași, Editura Polirom, 2002, în Herman Parret, *Éléments d'une analyse philosophique de la manipulation et du mensonge, Documents de travail et prépublication*, Universita di Urbino, nr. 70, ianuarie 1978, serie B, în Constantin Sălăvăstru (1999): *Discursul puterii*, Iași, Editura Institutul European, în Bogdan Ficeac (1996): *Tehnici de manipulare*, București, Editura Nemira.

⁶ Herbert Paul Grice, *Logique et conversation*, revista „Communication“, nr. 30, 1979.

le produce adversarul politic în vederea decredibilizării acestuia; celălalt ilegal prin încălcarea regulilor pentru a obține un efect favorabil maxim. Exploatarea ilegală a maximelor conduce la manipulare, pentru că denaturează sensul în favoarea politicianului care le folosește și în defavoarea publicului.

În aceste condiții, sistematizarea tipurilor de manipulare se va realiza, pe una dintre dimensiuni, pe tipologia maximelor conversaționale (încălcate). Pe cealaltă dimensiune, vom introduce dimensiunile discursului politic: dimensiunea ideatică, argumentativă (ce trimite la argumentele, la ideile folosite), a schemelor de argumentare folosite (forma logică a argumentelor), a învelișului lingvistic al argumentării (amplitudinea retorică) și a dimensiunii contextuale (discursul politic, așa cum l-am definit, cuprinde și contextul enunțării), întrucât manipularea nu poate să se producă decât în interiorul unei situații de comunicare, a unui discurs. Pentru a-și atinge obiectivele (a informa / a persuadea / a convinge / a acționa), discursul politic utilizează argumente (fapte, exemple, idei, valori) într-o structură de argumentare (schemă logică), folosind anumite figuri retorice (slogan / interogații etc.) într-un anumit context (la televiziune, în comunicarea directă etc.).

Astfel, sistematizarea tehnicilor de manipulare apare în tabelul următor:

Încălcări ale maximei → Componentele discursului politic ↓	Calității	Cantității	Relevanței	Manierei
Argumente (conținut propozițional – fapte, exemple, valori, legi) politice	C1 Minciuna Amalgam 1/0 Afirmații fără dovezi Misticarea Zvonul	C2 Supralicitarea Minimalizarea Selecția	C3 propoziții generalizatoare inutile Repetarea formulilor lipsite de sens	C4 argumente ambigui argumente obscure argumente prolix incoerența
Scheme de argumentare (Forma argumentării) în discursul politic⁷	C5 2. sofisme de roluri; 3. sofisme ale reprezentării punctelor de vedere; 7. sofisme ale schemelor argumentative;	C6 6. sofisme ale punctelor de plecare; 8. sofisme de logică; 9. sofisme de închidere;	C7 1. sofisme de confruntare 4. sofisme de apărare; 5. sofisme ale premiselor implicite;	C8 10. sofisme ale utilizării limbajului.
Învelișul argumentării (figuri retorice)	C9 Ironia Metafora Conotația peiorative sloganul Tonalitatea	C10 Litota Hiperbola Inflația de valori tautologia Simplificarea limbajului transferul Apelul la sentimente	C11 Seducția	C12 Beția de cuvinte Întrebarea multiplă Interogația retorică ambiguizări
Context	C13 Imitarea contextului	C14 Picior în ușa Ușa în față	C15 Dramatizarea	C16 Transferul situațional

⁷ Se va utiliza tipologia sofismelor realizată de Frans van Eemeren, Rob Grootendorst în *La Nouvelle dialectique*, Paris, Edition Kimé, 1996. Numerele din fața fiecărui tip de sofism reprezintă numărul regulii încălcate din tipologia amintită.

2. Tehnici de manipulare

2.1. Tehnici de manipulare referitoare la argumente (C1-C4)

Încălcarea maximei calității pe componenta argumente a discursului politic conduce la folosirea unor tehnici de manipulare care folosesc argumente în contradicție totală sau parțială cu realitatea, cum ar fi minciuna, amalgamul de afirmații adevărate și false, mistificarea și afirmarea unui lucru fără să existe dovezi solide pentru acea informație. Maxima cantității reglementează cantitatea de informații care ar trebui furnizate. Încălcarea acesteia se realizează prin următoarele tehnici: supralicitarea, minimalizarea, selecția.

Supralicitarea presupune valorificarea unor amănunte neesențiale în detrimentul esenței, amestecarea faptelor, opiniilor, persoanelor, astfel încât să fie folosită cu succes generalizarea. Alteori se omit unele elemente, nespunându-se totuși falsității, dar schimbându-se sensul afirmațiilor. Prin contrast, minimalizarea este tehnica opusă supralicitării și presupune micșorarea importanței anumitor informații.

Maxima relevanței este adesea încălcată prin adăugarea unor propoziții generalizatoare inutile la ceea ce ar trebui să fie doar o indicație specifică. Repetarea formulelor lipsite de sens diminuează capacitatea receptorilor de a-și îndrepta atenția spre realitate, ceea ce determină o degradare a mijloacelor de recepție și, în consecință, o reducere a capacității de reacție imediată și adecvată, fie la nivel individual, fie la nivel social. Prezența sistematică a formulelor lipsite de sens se realizează în fenomenul limbii de lemn. În cadrul acesteia, realitatea nu mai există decât prin evenimentele care confirmă ideologia totalitară, iar limbajul ajunge să nu mai descrie nimic, ajunge o simplă expresie a lui ce trebuie să fie. Această stare a limbajului a primit denumirea de *limbă de lemn*, prin care Françoise Thom înțelege acea manifestare lingvistică în care nu se comunică nici un gând nou și nu se descrie nimic⁸. Ea înlocuiește în limbaj lumea reală și insinuează acolo categoriile limbii de lemn, care asigură reajustarea și reactualizarea permanentă, fără de care ideologia și-ar pierde virulența și impactul asupra lumii. Efectele folosirii limbii de lemn sunt manipulatorii prin plasarea în gândire a granițelor fictive ale unei lumi fixe, fapt care anula gândirea independentă în limbaje alternative.

Tehnici de manipulare constituite prin încălcări ale maximei manierei pe componenta *argumente* a discursului politic sunt argumente ambigui, argumente obscure sau vagi, argumente prolixе și incoerente.

Un argument este ambiguu dacă i se pot atribui mai multe expresii, cel puțin parțial diferite, în timp ce un argument este vag dacă determinarea precisă a extensiei sale se face cu greutate. Prolixitatea apare atunci când exprimarea lingvistică a unui argument este lungă și întortocheată, afectând percepția sensului. Se mai poate întâmpla ca, pe parcursul argumentării, emițătorul să piardă ideea și să ajungă să vorbească despre altceva, fapt ce se constituie într-un argument incoerent, așa cum am arătat în exemplul de la C3.

2.2. Tehnici de manipulare referitoare la scheme de argumentare (C5-C8)

Manipularea se poate manifesta prin inducerea în eroare a receptorului prin utilizarea de raționamente invalide prezentate, ca și cum ar fi logic corecte. Tradiția logico-retorică denumește aceste erori de argumentare sofisme. Sofismele posedă aparența corectitudinii, iar manipularea apare în cazul sofismelor deoarece acesta este o eroare intenționată. Frans van Eemeren și Rob Grootendorst construiesc, în lucrarea *La Nouvelle dialectique*, un model pragma-dialectic al sofismelor, prin aceasta înțelegând un model simultan explicativ și normativ al rezolvării conflictelor de opinie. Sofismele sunt delimitate în acest text ca *violări ale regulilor discuției*. Modelul fiind unul normativ, regula determină clasa și nu invers, ca în perspectiva descriptivistă aristotelică. În plus, Eemeren și Grootendorst stabilesc și echivalențe ale acestor sofisme cu cele clasice. Autorii stabilesc zece reguli care ar trebui să

⁸ Thom, Françoise (1993): *Limba de lemn*, București, Editura Humanitas, p. 81.

definească un act de comunicare critică între doi sau mai mulți interlocutori și corelează încălcarea acestor reguli cu sofisme. Regulile și, corespunzător, clasele de sofisme identificate sunt⁹: 1. partenerii unei dispute critice nu trebuie să împiedice exprimarea sau punerea la îndoială a punctelor de vedere – sofisme de confruntare; 2. partea care a avansat un punct de vedere trebuie să-l apere dacă cealaltă parte i-o cere – sofisme de roluri; 3. orice atac trebuie să se poarte asupra punctului de vedere avansat de către partea adversă – sofisme ale reprezentării punctelor de vedere; 4. nici o parte nu poate apăra punctul său de vedere decât avansând argumente cu privire la acest punct de vedere – sofisme de apărare; 5. nici o parte nu trebuie să atribuie în mod abuziv adversarului o premisă implicită; ea nu trebuie să respingă o premisă dacă aceasta este subînțeleasă – sofisme ale premiselor implicite; 6. nici o parte angajată într-o discuție critică nu poate să prezinte o premisă ca acceptată dacă ea nu este ca atare; nici o parte nu poate să refuze o premisă dacă ea constituie un acord – sofisme ale punctelor de plecare; 7. nici o parte nu trebuie să considere că un punct de vedere a fost apărât într-un mod convingător dacă această apărare nu este realizată după o schemă argumentativă adecvată și corect aplicată – sofisme ale schemelor argumentative; 8. nici o parte nu poate utiliza decât argumente logic valide sau susceptibile de a fi valide prin intermediul explicitării uneia sau mai multor premise – sofisme de logică; 9. dacă un punct de vedere n-a fost apărât într-un mod convingător, atunci cel care l-a propus trebuie să-l retragă; dacă un punct de vedere a fost apărât într-o manieră convingătoare, atunci opozantul nu trebuie să-l pună la îndoială – sofisme de închidere; 10. părțile nu trebuie să utilizeze formulări insuficient de clare sau de o obscuritate susceptibilă a determina confuzii; părțile trebuie să interpreteze expresiile celeilalte într-o manieră cât mai adecvată și cât mai pertinentă posibil – sofisme ale utilizării limbajului.

2.3. Tehnici de manipulare referitoare la învelișul argumentării (C9-C12)

Identificarea tehnicilor de manipulare constituite prin încălcări ale maximei calității pe componenta *învelișul argumentării* a discursului politic pornește de la constatarea că veridicitatea unui enunț suferă modificări atunci când emitentul său decide să folosească, pentru a-i crește impactul, strategii retorice. Acest lucru se întâmplă deoarece aplicarea anumitor mijloace retorice afectează atât sensul enunțului, cât și eventuala sa valoare de adevăr. Exemple pentru aceste modificări se pot identifica prin evidențierea impactului unor tehnici precum ironia, metafora, conotația, peiorativele, sloganul, tonalitatea discursivă asupra interpretării enunțurilor. Putem adăuga comparațiile forțate care pot fi legitime de caracterul lor poetic sau amuzant, exagerarea, sarcasmul, etichetarea interlocutorului sau atribuirea unei apartenențe considerate de auditor negativă.

Maxima cantității implică faptul ca intervenția să fie atât de informativă pe cât este necesar. Încălcarea acestei maxime se realizează prin utilizarea unor figuri retorice care fie nu spun nimic, precum tautologii exprimate prin formule de genul *se pare că, este binecunoscut, se știe că*, fie încearcă potențarea efectului discursiv prin up-gradarea stilistică a argumentelor prin hiperbolă, inflația de valori, apelul la sentimente, transfer.

La nivelul tehnicilor de manipulare constituite prin încălcări ale maximei relevanței pe componenta *învelișul argumentării* a discursului politic întâlnim acele tehnici care substituie relevanței discursive farmecul personal al omului politic. La nivel general, această tehnică poartă numele de seducție, iar aceasta este un mecanism care ține de grație și care nu poate fi întru totul calculat și determinat¹⁰. Este vorba aici de influența corpului și a privirii asupra auditoriului prin intermediul unor componente precum aura, charisma, șarmul, fascinația, prestigiul, prestanța. Mulți oameni din această categorie au ajuns în anumite poziții politice pornind de la utilizarea acestor resurse care nu au legătură

⁹ Thom, Françoise: *op.cit.*, p. 123-239.

¹⁰ Bellenger, Lionel (1985): *La persuasion*, Paris, Presses Universitaires de France, p. 8.

cu fișa postului unui om politic. Amintim pe actrița porno Ciociolina, care a devenit deputat în Parlamentul Italiei.

În sfârșit, în categoria C12 intră mijloacele retorice care contribuie la ambiguizarea unui discurs: beția de cuvinte, întrebarea multiplă, interogația retorică, alte tehnici de ambiguizare. Folosirea unor astfel de mijloace retorice poate fi manipulatorie deoarece acestea pot induce în eroare auditoriul.

2.4. Tehnici de manipulare referitoare la context (C13-C16)

La nivelul tehnicilor de manipulare constituite prin încălcări ale maximei calității pe componenta *context* a discursului politic, întâlnim tehnica de imitare a contextului, care constă în împrumutarea, totală sau parțială, a elementelor definitorii ale unui alt context decât cel politic, în încercarea de a spori credibilitatea discursului politic. Spre exemplu, la o emisiune unde se prezintă materiale ale partidelor politice se poate imita discursul obiectiv al știrilor și lăsa impresia că știrile prezentate sunt știri și nu material de propagandă.

Tehnicile de manipulare întâlnite în categoria C14 constau în modificarea contextului enunțiativ prin modificarea cantității de informație oferite receptorului. Putem identifica două metode de manipulare, ambele având nume edificatoare: tehnica piciorului în ușă și tehnica ușii în față. *Tratatul de manipulare*, aparținând lui Joule și lui Beauvois, le-a teoretizat¹¹. *Tehnica piciorului în ușă* constă în adresarea a două cereri: prima – mică, ce nu implică un mare efort din partea receptorului, a doua – mare, cuprinzând solicitarea obiectului sau serviciului pe care emitentul l-a urmărit de la început. Această tehnică se bazează pe ideea că, inițial, receptorul își creionează un context în care își formează despre sine o imagine de persoană amabilă, context la care, ulterior, nu vrea să renunțe. *Ușa în față* este o tehnică în care se inversează ordinea celor două cereri din cadrul tehnicii *piciorul în ușă*. Cererea mult mai greu de îndeplinit este prezentată prima și apoi cea vizată de la început. În cadrul discursului politic oficial, de exemplu, se anunță creșterea prețului la carburanți cu 300%, iar după ce se protestează se ajunge la 75% care, de fapt, era intenția inițială.

Încălcarea maximei relevanței pe dimensiunea contextului se realizează, spre exemplu, prin tehnica dramatizării. Aceasta constă în crearea unui context discursiv în care se îngroașă cadrele dezbaterii, creându-se o impresie de amploare, de tragedie națională, pentru un eveniment care nu are decât cel mult o importanță pentru un anumit om politic. Această tehnică a fost utilizată, spre exemplu, atunci când Dan Voiculescu, președintele Partidului Conservator, nominalizat la postul de vicepremier al României în 2006, a fost dezvăluit de către CNSAS drept persoană care a colaborat cu fosta Securitate. În loc să accepte verdictul CNSAS, Dan Voiculescu a dramatizat situația prin denunțarea actului ca realizat la presiune politică, prin amenințări cu retragerea de la guvernare etc. Acest principiu face ca o simplă reacție a adversarului să devină un atentat criminal, o întrunire a câtorva adepți devine o întrunire a întregului popor.

La nivelul C16 întâlnim tehnica transferului situațional, care constă în utilizarea de către un om politic a multiplelor roluri pe care le are în plan social (profesional, familial, cultural etc.) pentru a-și maximiza impactul politic. Spre exemplu, această tehnică este utilizată cu mult succes de către politicianul român Gigi Becali care, în virtutea calității sale de patron/finanțator al F.C. Steaua, și-a crescut exponențial expunerea mediatică, fapt concretizat ulterior atât în creșterea notorietății publice, cât și a intențiilor de vot.

¹¹ Joule, Robert-Vincent, Beauvois, Jean-Léon (1999): *Tratat de manipulare*, Oradea, Editura Antet, 1999.

Concluzii

Lucrarea *Căi de manipulare prin discursul politic* și-a propus să analizeze specificul și formele de manipulare folosite în cadrul acestui tip de discurs.

Pornind de la conceptul de discurs politic – înțeles ca formă discursivă prin intermediul căreia un locutor (om politic, grup de interese, națiune, asociații de națiuni) încearcă obținerea puterii în lupta politică, împotriva altor indivizi, grupuri sau partide –, și de la conceptul de *manipulare* – acțiune de inducere în eroare a receptorului, am ajuns la concluziona că avem de-a face cu manipulare atunci când sunt utilizate argumente false sau probabile pe post de argumente adevărate pe deplin cunoscute (folosirea minciunii); sunt utilizate scheme argumentative nevalide sau probabile pe post de raționamente valide (folosirea sofismelor); sunt utilizate mijloace retorice menite să mascheze argumentele și raționamentele falacioase (limbajul prolix, excesiv metaforizat), dar care să și valorifice potențialul conotativ al limbajului și posibilitățile de utilizare a emoțiilor receptorului (folosirea resurselor retorice ale întrebării multiple, ale sloganului și repetiției pe post de afirmație etc.); în plus, manipularea apare pentru că receptorul nu poate face, imediat și unitar, decodarea tuturor figurilor retorice care apar într-un discurs, prin urmare recepția discursului poate fi denaturată în cazul utilizării mijloacelor retorice; sunt utilizate și, eventual, create resurse ale contextului discursiv pentru a se induce în eroare receptorul.

Bibliografie

- Beciu, Camelia (2000): *Politica discursivă*, Iași, Editura Polirom.
- Bellenger, Lionel (1985): *La persuasion*, Paris, Presses Universitaires de France.
- Breton, Philippe (2006): *Manipularea cuvântului*, Iași, Institutul European.
- van Eemeren, Frans, Grootendorst, Rob (1996): *La Nouvelle dialectique*, Paris, Edition Kimé.
- Ellul, Jacques (1962): *Propagandes*, Paris, Editura A. Colin.
- Grice, Herbert Paul (1979): *Logique et conversation*, revista „Communication“, nr. 30,
- Joule, Robert-Vincent, Beauvois, Jean-Léon (1999): *Tratat de manipulare*, Oradea, Editura Antet.
- Lull, James (1995): *Manipularea prin informație*, Oradea, Editura Antet.
- Parret, Hermann (1978): *Eléments d'une analyse philosophique de la manipulation et du mensonge, Documents de Travail et prepublication, Universitatea de Urbino*, nr. 70, ianuarie, serie B
- Sălăvăstru, Constantin (2004): *Rhétorique et politique*, Paris, Editura L'Harmattan.

Advantages and disadvantages of face-to-face business communication

Mihaela TARULESCU
Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Key words: business communication, face-to-face communication, negotiation, tactics
Abstract: Nowadays managers spend a lot of time and energy communicating face to face with employees. A number of situations necessitate the use of one-on-one interpersonal communication skills. They include performance appraisals, selection and recruitment, reprimand and correction, counseling and coaching, goal setting, orientation, negotiation, and exit interviews.

In most organizations today, managers spend a great deal of time and energy communicating face to face with employees. A number of situations necessitate the use of one-on-one interpersonal communication skills. They include performance appraisals, selection and recruitment, reprimand and correction, counseling and coaching, goal setting, orientation, negotiation, and exit interviews.

1. Advantages of Face-to-Face Communication

a) It promotes understanding of hidden meanings

It is often difficult to communicate feelings and values through written communication. Reading between the lines is often uncertain. Face-to-face communication allows the opportunity to read non-verbal cues facial expressions, gestures, tone of voice, etc. These cues are valuable in helping understand the intensity and importance of employee needs, motivations and values.

b) It makes employees feel important

Employees have personal feelings, needs and motivations. They like to feel important and valued by the organization. The personal and intimate nature of face-to-face communication promotes their sense of importance. If a manager communicates in a highly formal manner – mainly through telephone conversations and written communications – an employee may have trouble in really feeling a part of the organization. The time spent in sitting down and discussing a matter with an employee does a great deal in communicating a sense of his or her importance.

c) It provides opportunity for two-way communication and feed-back

The feedback from a written communication is often delayed and sometimes nonexistent. A manager will frequently need to learn the immediate reaction of employees. Face-to-face communication will provide the opportunity to get this kind of feedback.

2. Disadvantages of Face-to-Face Communication

a) It takes time

Discussing employee needs and motivations and promoting two-way communication can be time-consuming. Sometimes, discussions planned on taking a short time end up in long, often drawn-out sessions. Issues may be brought out that we are often unaware of. The natural and spontaneous nature of face-to-face communication often breeds an interest and involvement that cause time to get away.

b) It requires skill

All business communication situations require skill, but face-to-face communication requires special skills for success. For example, it requires skill in asking questions, listening effectively, and handling conflict and negative reactions – all of which behaviours take a great deal of skill.

c) It results in less concrete, objective and official information

When something is written on paper, it tends to take on a very firm, logical and authoritative nature. This is not always so with face-to-face communication. The spontaneous, free-flowing character of face-to-face communication often makes it difficult to document information with any degree of concreteness and objectivity. Also, people view things differently and their perceptions may result in totally different interpretations of the same interaction.

3. Negotiation

Negotiation, a common technique for managing organizational conflict, is characterized by an exchange of proposals between parties. More specifically, it is a process whereby two or more parties determine what each shall give and take in a dispute between them¹. Although negotiations are typically associated with labour-management disputes, bargaining is also used in buyer-seller interactions, contract relationships, legal transactions and the selection and placement of employees².

Traditional theories of negotiation emanate from economically rooted models such as game theory. These models center on maximizing gains, minimizing losses, assessing utilities, making strategic choices and examining outcomes of the process³. Even variations of these models, such as integrative and distributive bargaining and social exchange theory, borrow heavily from the assumptions that underlie traditional models. The major role that

¹ Rubin, J.Z. Brown, B.R. (1975): *The social psychology of bargaining and negotiation*, New York, Academic Press, p. 75.

² Bazerman, M.H., Lewicki, R.J. (1983): *Negotiation in organizations*, Beverly Hills, CA: Sage, p. 128.

³ Lewicki, R.J., Saunders, D.M., Litterer, J.A. (1999): *Negotiation*, IL: Richard D Irwin, Homewood, p. 143.

communication plays in these models is information giving and the enactment of bargaining strategies and tactics.

As mentioned above, specialists have distinguished two types of negotiation, integrative and distributive, each of them with the specific tactics.

3.1. As the atmosphere of the integrative negotiation is characterized by openness and trust, the tactics used are less numerous⁴.

3.1.1. Persuasion tactics

- a) The conditioned promise
e.g. *"If the goods supplied by you qualitatively comply with our clients' expectations, we shall order surplus quantities."*
- b) The positive appreciation of the partner
e.g. *"We have always appreciated the promptness with which you answered our requests."*
- c) The appeal to norms
e.g. *"You know that in such situations the usage indicates a bank guarantee."*
- d) The proposal of testing
e.g. *"In order to convince you that we agree with you, we shall organize a testing session of the equipment."*
- e) The offer of guarantees
e.g. *"The guarantee period we offer is much longer than that of our competitors."*
- f) The proposal of mediators
e.g. *"In case of dispute, we hope to settle the issue with the assistance of a mutually accepted mediator."*
- g) The search for alliances
e.g. *"The Romanian Bank shall guarantee the payment of the credit."*

3.1.2. Tactics that don't aim at manipulating the partner

- a) The firm, credible promise
e.g. *"You will get our answer as soon as we read the papers from the bank."*
- b) The "cards laid on the table" game
e.g. *"Your trade-mark is a guarantee for us."*
- c) Reciprocity in granting the advantages
e.g. *"We agree to price reduction of 10% if you take care of transport documents."*
- d) Reformulation
e.g. *"Therefore, you consider that it is our obligation to speak to the Bank."*
- e) Constructive proposals
e.g. *"Let us find together some new sources for financing the project."*

⁴ Chiriacescu, Adriana (2003): *Comunicare Interumană. Comunicare în afaceri. Negociere*, București, Editura ASE, p. 200.

3.2. The tactics used in the distributive negotiation are called by Ch. Dupont “pressure, coercive, destabilizing, conflict tactics”⁵

3.2.1. Threat with the following variations

a) *The warning*

e.g. *“Your attitude will have serious consequences.”*

b) *De-counselling*

e.g. *“We do not advise you to make this decision because it will not be in your advantage.”*

c) *The direct threat*

e.g. *“We shall act in such a way that your reputation be ruined.”*

d) *The injunction/opposition*

e.g. *“You shall act as we say, otherwise you may regret.”*

e) *Showing the accomplished fact*

e.g. *“We have already announced our clients that the delivery date is 2nd of March”*

f) *The negative appeal to norms*

e.g. *“What you ask is against our usage.”*

g) *“Everything or nothing”*

e.g. *“In this case our price is not negotiable.”*

h) *The use of surprise (by introducing new facts)*

e.g. *“You know that now the ROL – dollar rate is ...”*

i) *The change of the decisional plan*

e.g. *“We gave to inform you that we gave up the items concerning the delivery.”*

j) *The sudden change of position*

e.g. *“In this case we shall give up to grant you a price reduction.”*

k) *Asymmetrical concessions*

e.g. *“We could grant you a discount, if you placed a larger order.”*

l) *The avoidance*

e.g. *“We regret, but we cannot decide on this particular matter.”*

3.2.2. Time-based tactics

a) *The temporising*

b) *“Speeding up”*

c) *Finding a good reason for interrupting the negotiation*

e.g. *“As a am to go abroad, we shall discuss the details on my coming back.”*

d) *The pretext*

e.g. *“We have to wait for our general manager’s coming from abroad, as I cannot take this decision on my own.”*

e) *The withdrawal*

e.g. *“We are not able to participate in the negotiations tomorrow, as a special situation occurred.”*

f) *The diversion*

e.g. *“If you don’t mind, I’d like to come back to the clause referring to the terms of delivery we discussed yesterday.”*

⁵ Dupont, Ch. (1990): *La négociation, conduite, théorie, applications*, Dallez, pp. 83-84.

g) *Miming ignorance*
 e.g. "If you don't mind, I'd like to talk about guarantee again; I'm not sure that I understood your proposal correctly."

h) *The expectation*

e.g. "We are not able to meet for discussions, early than next month."

i) *The cancelled meeting*

e.g. "We are sorry but we can't meet today as something unexpected has come up."

3.2.3. Emotional tactics

a) *Wrapping affectivity*

e.g. "To establish some business relations with you is for us of utmost importance."

b) *The stream-speech (The drowning of the partner into an ocean of words, creating a hypnotic effect)*

3.2.4. Tactics based on distortion in communication

a) *The bluff*

e.g. "Don't worry, with our connections we shall get all we want."

b) *The systematic misinformation by:*

- The refusal to inform

e.g. "We don't know, this aspect is beyond our competence."

- The refusal to listen

e.g. "It is not the case to talk now about this."

- Avoiding the problem

e.g. "We don't believe that is problem is of any importance."

- The masking

e.g. "We think that other things are more important now."

c) *The incorrect argumentation by:*

- Systematic objections

e.g. "We are sorry, but you are wrong."

- Ill-intention

e.g. "We have never said something like that."

- Reproach with delayed reaction

e.g. "Why didn't you inform me on that?"

Reply, "You have never offered me the opportunity."

d) *The systematic lie by :*

- Contradictory message

e.g. "We are ready to listen to you, then:

You said that before."

- Misleading the partner

e.g. "Don't worry, you can sign the contract and goods will be sent when we have promised."

- Spreading false news

e.g. "We are informed that at the Exchange in London ..."

- Direct attack

e.g. "You are not an expert in this matter."

e) *The manifestation of contempt by:*

- Ironizing the partner

e.g. "You might think that you cheated on us?"

- Refusing the legitimacy of the partner

e.g. "This aspect cannot be discussed but with the general manager."

f) *Aggressive language*

e.g. "I have never heard such a stupid thing!"

When speaking about negotiation we should also take into consideration the speech acts. The study of speech acts, as a subset of pragmatics, centres on the way languages accomplishes communication goals through the act of speaking. Specifically, actions such as promising, requesting, warning, asserting and apologizing are performed through conventions of expression. Thus utterances such as threats, promises and commitment statements in negotiation are types of speech acts. The specialists Walton and McKersie recognised this link between language and tactics in their distinction between flexible and firm commitments. An utterance of a firm commitment specifies parameters, sets up imperatives and follows a simple declarative sentence, for instance, "We insist on no less than 7% in salary increment!"

Flexible commitment statements, in turn, employ qualifiers, state requests indirectly and lumps issues into vague categories, for example, "These subsidiary items are important to us."

There has also been studied the use of literary tropes (such as metaphor, irony, metonymy and synecdoche) in negotiation.

Let's take, for instance metonymy that is a figure of speech in which the whole stands for its constituent parts. A good example is the term "culture" which in organizational studies is not only a metaphor, but is often used as a metonymy for an organization's values, rituals and myths. The whole of culture refers to and embodies its various symbol systems.

Synecdoche refers to the use of words that treat the part for the whole or vice versa, for example, using the terms "crown" or "throne" to stand for the "king" or "queen". Synecdoche, then, operates from the view of representation. For example, the use of such words as "hierarchy" or "bureaucracy" to represent to entire organization exemplifies synecdoche. Watson reports on the use of synecdoche in his study "Rhetoric, discourse and argument in organizational sense making: A reflexive tale"⁶, in the use of the words "stake in the organization" to represent a shared sense of community and good character and "take out heads" to represent how the company reduces employees, respectively.

The concepts of metonymy and synecdoche capture the cryptic nature of language use through the ways that words become shorthand expressions for past discussions, incidents and shared experiences.

Irony is a rhetorical device used especially the distributive negotiation while the use of metaphor is extended to the entire field of business relationships.

Bibliography

- Bazerman, M.H., Lewicki, R.J. (1983): *Negotiation in organizations*, Beverly Hills, CA: Sage.
 Chiriacescu, Adriana (2003): *Comunicare Interumană. Comunicare în afaceri. Negociere*, București, Editura ASE.
 Dupont, Ch. (1990): *La négociation, conduite, théorie, applications*, Dallez.
 Lewicki, R.J., Saunders, D.M., Litterer, J.A. (1999): *Negotiation*, IL: Richard D Irwin, Homewood.
 Rubin, J.Z. Brown, B.R. (1975): *The social psychology of bargaining and negotiation*, New York, Academic Press.
 Watson, T.J. (1995): *Rhetoric, discourse and argument in organizational sense making: A reflexive tale*, Organizational Studies, 16/5.

⁶ Watson, T.J. (1995): *Rhetoric, discourse and argument in organizational sense making: A reflexive tale*, Organizational Studies, 16/5.

Particularitățile răspunderii disciplinare în domeniul sănătății

Ioan CIOCHINA-BARBU
Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Keywords: responsibility, health care sector, legal responsibility in health sector
Abstract: The paper considers the legal responsibility in the health care system. The structure of the institutions that form the health care system in Romania are analyzed and viewed as interdependent structures.

1. Noțiuni generale privind răspunderea juridică

Întotdeauna, cel care încalcă o normă juridică aduce o atingere ordinii de drept, prin fapta sa, afectează drepturile și interesele legitime ale celorlalți membri ai societății și, pentru acest motiv, el trebuie să răspundă. Această răspundere este prevăzută în norma juridică încălcată.

„Răspunderea juridică este un raport juridic de constrângere iar *sanctiunea juridică* reprezintă obiectul acestui raport¹, iar ca raport juridic, răspunderea juridică implică drepturi și obligații juridice corelative“.

Răspunderea juridică este un complex de drepturi și obligații conexe care, în conformitate cu legea, se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice².

„Prin trăsăturile sale, prin natura sa și prin consecințele pe care le produce, răspunderea juridică apare ca o *formă agravată* de răspundere socială. Întrucât faptele antisociale care declanșează răspunderea juridică produc atingeri valorilor sociale și conturbă normala desfășurare a relațiilor de cooperare socială, este firesc ca răspunderea juridică să se concretizeze în măsuri cu caracter punitiv, iar punerea în

¹ Boboș, Gh. (1999): *Teoria generală a Dreptului*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, pag. 264.

² Costin, M. (1974): *Răspunderea juridică și dreptul RSR*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, pag. 19 (citat de M. Popa în lucrarea *Teoria generală a dreptului*, Ed. All Beck, București, 2002, pag. 283).

executare a acestor măsuri să revină – ca obligație de serviciu – unor instanțe sociale statale specializate.³“

În ceea ce privește formele răspunderii juridice, acestea diferă în funcție de ramura de drept care o reglementează. Astfel, sunt cunoscute forme de răspundere juridică precum: – răspunderea disciplinară, răspunderea patrimonială, delictuală, materială (răspunderea civilă), răspunderea contravențională, răspunderea penală etc.

Existența răspunderii juridice este determinată de existența *cumulativă* a unor condiții și anume:

a) *Conduita ilicită* – adică acțiunea sau inacțiunea individului prin care încalcă, nu ia în seamă prevederile legale.

De exemplu – încheierea unui act juridic prin nerespectarea condițiilor impuse de lege, vânzarea unui bun cu vicii ascunse, atentarea la cinstea și onoarea ori integritatea unui alt om etc.

Neexecutarea deliberată a unei dispoziții a normei juridice prin care obligă subiectul la o anumită conduită – atrage după sine răspunderea juridică. De exemplu – neexecutarea obligației conducătorului auto care a accidentat o persoană de a o transporta la spital și întoarcerea la locul accidentului, atrage după sine încălcarea normelor Codului rutier și, implicit, răspunderea juridică a autorului.

Conduita ilicită se prezintă sub forme și intensități multiple de pericol social prin care se delimitează gradul de pericol social și, implicit, forma de răspundere (administrativă, contravențională, civilă, penală etc.).

b) *Vinovăția* – este atitudinea psihică a autorului faptei ilicite față de fapta săvârșită (relația socială încălcată și nesocotită) și față de consecințele acesteia.

Vinovăția implică libertatea voinței subiectului, asumarea riscului acestui comportament, implică discernământ – reprezentarea faptelor autorului.

Răspunderea juridică nu operează atunci când autorul faptei nu are discernământ – minoritatea, alienația mintală. De asemenea, această răspundere nu operează nici în unele împrejurări în care ca urmare a unor acțiuni exterioare de natură a antrena anumite instincte (conservarea vieții, protecția unor valori etc.), aceste împrejurări alterează psihicul subiectului (de exemplu: legitima apărare, starea de necesitate, cazul fortuit, constrângerea morală).

Vinovăția se prezintă sub două forme: – *intenție* și *culpă* care, în unele ramuri ale dreptului (dreptul penal), sunt prezentate în detaliu.

Astfel, în dreptul penal, intenția poate fi *directă* (atunci când subiectul acționează deliberat, urmărind producerea efectului, cunoscând și asumându-și riscurile) și *indirectă* (când autorul cunoaște urmările și le privește cu indiferență).

Culpa se caracterizează prin aceea că subiectul nu prevede consecințele faptei sale deși trebuia să le prevadă sau deși le-a prevăzut, speră în mod ușuratic să nu se producă.

Culpa poate fi sub forma *imprudenței* (lipsa de diligență) și a *neglijenței* (omisiune).

c) *Legătura causală* presupune ca rezultatul ilicit să fie consecința *nemijlocită* a acțiunii sau inacțiunii subiectului.

³ Popa, *op.cit.*, pag. 284.

2. Răspunderea juridică a personalului din structura Casei Naționale de Asigurări de Sănătate

2.1. Chestiuni prealabile

În conformitate cu art. 301 din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății, încălcarea prevederilor cuprinse în conținutul acesteia atrage răspunderea materială, civilă, contravențională sau penală, după caz.

Apreciem că formularea din textul art. 301 nu este completă, mai ales că titlul capitolului VIII se intitulează „Răspunderi și sancțiuni“, ori în această formulare generică trebuie cuprinsă și răspunderea disciplinară, cu atât mai mult cu cât „personalul CNAS și al caselor de asigurări de sănătate este constituit din funcționari publici și personal contractual în condițiile legii“.⁴

Din interpretarea conținutului art. 285 alin. 1 rezultă că personalul CNAS și al caselor de asigurări de sănătate este alcătuit din **funcționari publici** (actul normativ care reglementează situația acestora fiind Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici⁵) și din **personal contractual**.

În art. 4 din Legea nr. 477/8.11.2004⁶, termenul de „personal contractual ori angajat contractual“ este definit ca fiind „o persoană numită într-o funcție în autoritățile și instituțiile publice, în condițiile Legii nr. 53/2003, cu modificările ulterioare.“

Din prezentarea făcută mai sus, rezultă că personalul CNAS și al caselor de asigurări de sănătate va avea o răspundere juridică diferită, în funcție de calitatea ce o are – funcționar public sau personal contractual –, de aceea și noi vom prezenta diferitele forme ale răspunderii juridice, în funcție de cele două calități ale personalului sistemului asigurărilor de sănătate.

Fiind vorba de personal contractual (angajat contractual) se poate pune și problema **răspunderii patrimoniale**, în cazul în care părțile contractului, prin activitate ilicită, cauzează una alteia o daună.

În cazul funcționarilor publici, producerea unei pagube atrage o **răspundere materială**.

În continuare, vom prezenta câteva aspecte legate de diferite forme de răspundere juridice care au ca subiect personalul CNAS și al caselor de asigurări de sănătate, specifice fiecărei categorii de personal – funcționar public sau personal (angajat) contractual.

2.2. Răspunderea disciplinară

Până în prezent nu s-a formulat o definiție a răspunderii disciplinare și s-a acceptat unanim, în literatura de specialitate⁷, că „*răspunderea disciplinară intervine în*

⁴ Art. 285 alin. 1 din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății.

⁵ Republicată în Monitorul Oficial nr. 251/22.03.2004, în temeiul art. XXVI din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, publicată în Monitorul Oficial nr. 279/21.04.2003; Legea nr. 188/1999 a fost modificată prin Legea nr. 344/2004 pentru modificarea art. 27 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, publicată în Monitorul Oficial nr. 674/27.07.2004; Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 92/2004 privind reglementarea drepturilor salariale și a altor drepturi ale funcționarilor publici pentru anul 2005, publicată în Monitorul Oficial nr. 1091/23.11.2005, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 76/2005, publicată în Monitorul Oficial nr. 324/18.04.2005; Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 39/2005 pentru modificarea art. 84 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, publicată în Monitorul Oficial nr. 430/20.05.2005.

⁶ Privind Codul de conduită a personalului contractual din autoritățile și instituțiile publice, publicată în Monitorul Oficial nr. 1105/26.11.2004.

⁷ Alexandru Țiclea, Mărioara Tichindelean, Andrei Popescu, Constantin Tufan, Ovidiu Tinca (2004): *Dreptul muncii*, București, Editura „Rosetti“, p. 662; Ștefănescu, Ion Traian: *Tratat de dreptul muncii*, București, Editura „Lumina Lex“, vol. I, pp. 638-660; Gh. Bădica, *Răspunderea disciplinară*, în „Raporturi de muncă“,

cazurile în care un salariat (funcționar public) săvârșește cu vinovăție o abatere disciplinară.“

Din textele legale, rezultă **elementele esențiale** ale răspunderii disciplinare și acestea sunt:

- calitatea de salariat/funcționar public;
- existența unei fapte ilicite;
- săvârșirea faptei cu vinovăție;
- un rezultat dăunător;
- legătura de cauzalitate între faptă și rezultat.

Răspunderea disciplinară se caracterizează prin următoarele **trăsături**:

- este de natură **contractuală** (în ceea ce privește personalul contractual, întrucât numai încheierea contractului individual de muncă are ca urmare obligarea salariatului la respectarea regulilor privind disciplina muncii. În ceea ce privește categoria de personal – funcționari publici – raporturile de serviciu se subscriu unui act administrativ, ceea ce determină un specific aparte al răspunderii disciplinare și care se regăsește în Statutul funcționarilor publici);
- se materializează printr-o **constrângere**, în principal, materială, dar și de ordin moral;
- are un caracter **strict personal** (*intuitu personae*) nefiind de conceput o răspundere pentru fapta altuia sau o transmitere a ei moștenitorilor;⁸
- exercită o funcție **sanționatorie, preventivă și educativă** (apără și restabilește ordinea interioară din unitate atunci când aceasta a fost încălcată).

Condițiile răspunderii disciplinare

Unicul temei al răspunderii disciplinare, condiția necesară și suficientă pentru declanșarea ei este **abaterea disciplinară**

În Codul muncii⁹, abaterea disciplinară este definită ca fiind „o faptă în legătură cu munca și care constă într-o acțiune sau inacțiune săvârșită cu vinovăție de către salariat, prin care acesta a încălcat normele legale, regulamentul intern, contractului individual de muncă sau contractului colectiv de muncă aplicabil, ordinele și dispozițiile legale ale conducătorilor ierarhici.“

Aceiași este, în esență, și definiția abaterii disciplinare dată în Statutul funcționarilor publici¹⁰, și anume „*încălcarea cu vinovăție de către funcționarii publici a îndatoririlor corespunzătoare funcției publice care o dețin și a normelor de conduită profesională și civică prevăzute de lege constituie abatere disciplinară și atrage răspunderea disciplinară a acestora.*“

Din conținutul celor două definiții, rezultă că pentru a răspunde disciplinar se impune a fi întrunite următoarele **elemente constitutive** ale abaterii disciplinare și anume:

- **obiectul** – relațiile sociale de muncă, ordinea și disciplina la locul de muncă, respectarea normelor de conduită profesională și civică, îndatoririle corespunzătoare funcției publice deținute;

nr. 3/1997, pp. 46-53; Ioan Ciochină-Barbu, *Dreptul muncii - note de curs*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura „Junimea“, Iași, 2005, pp. 212-229; Țiclea, Alexandru (2006): *Tratat de dreptul muncii*, București, Editura „Rosetti“, pp. 635-636.

⁸ Ghimpu, Sandală, Țiclea, Alexandru (2004): *Dreptul muncii*, ediția a II-a, București, Editura „Global Lex“, p. 562 și urm.

⁹ Art. 263 alin. 2 din Legea nr. 53/2003, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 65/2005, publicată în Monitorul Oficial nr. 576/5.07.2005; aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 371/2005 publicată în Monitorul Oficial nr. 1147/19.12.2005; Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 55/2006 pentru modificarea și completarea Legii nr. 53/2003 – Codul muncii (publicată în Monitorul Oficial nr. 788/18.09.2006.)

¹⁰ Art. 65 alin. 1 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, republicată.

- **latura obiectivă** – respectiv fapta, acțiunea sau inacțiunea prin care se încalcă obligațiile (îndatoririle) izvorâte din contractului individual de muncă, din raporturile de serviciu, regulamente, statute etc.;

- **latura subiectivă** (vinovăția – intenția directă sau indirectă – și culpa – din ușurință sau cu nesocotință –) care trebuie să se aprecieze concret în funcție de pregătirea profesională, capacitatea, aptitudinile și experiența salariatului sau funcționarului public respectiv.

Fapta ilicită (abaterea disciplinară) se impune să se afle într-o **legătură cauzală** cu rezultatul dăunător, rezultatul nociv pe plan disciplinar.

Răspunderea disciplinară poate fi **cumulată** cu alte forme ale răspunderii juridice (patrimoniale, contravenționale, penale) dacă prin aceeași faptă au fost încălcate și alte relații sociale distincte de starea de ordine disciplinară. Această autonomie (relații sociale diferite) permite cumulul de răspunderi juridice, neîncălcându-se principiul *non bis in idem*.

Un caz mai frecvent întâlnit în cumulul de răspunderi juridice este acela prin care, printr-o singură faptă săvârșită cu vinovăție, se încalcă atât normele disciplinare și, concomitent, se produce angajatorului (instituției publice) un prejudiciu material. În acest caz, răspunderea va fi disciplinară, dar și patrimonială, pentru autorul abaterii respective.

Cumulul răspunderii disciplinare cu răspunderea penală implică aplicarea principiului „penalul ține în loc disciplinarul“. Aceasta presupune că dacă subiectul (funcționarul) este învinuit că a săvârșit o faptă penală de natură să creeze o incompatibilitate cu funcția sa, cercetarea abaterii disciplinare nu începe ori se suspendă până la soluționarea definitivă a procesului penal.

În situația cumulului răspunderii disciplinare cu cea contravențională, principiul de mai sus nu funcționează, ancheta administrativă efectuată pentru aplicarea sancțiunii contravenționale nu suspendă cercetarea disciplinară a celui care a săvârșit, prin aceeași faptă, atât o abatere disciplinară, cât și o contravenție.

Cauze de nerăspundere disciplinară

De regulă, aceste cauze de nerăspundere sunt prevăzute în dreptul penal¹¹ și sunt aplicate și în alte forme de răspundere juridice, inclusiv în cea disciplinară.

Cauzele de neresponsabilitate în legislația muncii sunt: legitima apărare, starea de necesitate, constrângerea fizică sau constrângerea morală, cazul fortuit, forța majoră, eroarea de fapt, executarea ordinului de serviciu emis legal.

Executarea unui ordin de serviciu **vădit ilegal**, emis cu încălcarea normelor juridice privind competența organului emitent, conținutul și forma ordinului respectiv nu-l exonerează de răspundere disciplinară pe salariatul care l-a executat numai în cazul în care ilegalitatea ordinului este vădită în refuzul de executare este „justificat, îngăduit și chiar obligatoriu“.¹²

În ceea ce privește funcționarii publici, această problemă este bine definită.¹³

Astfel, după ce în normele legale se prevede că „funcționarul public este **obligat să se conformeze** dispozițiilor primite de la superiorii ierarhici“, în continuare se precizează că „Funcționarul public **are dreptul** să refuze în scris și motivat îndeplinirea dispozițiilor primite de la superiorul ierarhic, dacă le consideră ilegale. Dacă cel care a emis dispoziția o formulează în scris, funcționarul public este obligat să o execute, cu excepția cazului în care aceasta este vădit ilegală.“

¹¹ Art. 21-26 din Legea nr. 301/2004, Codul penal, publicată în Monitorul Oficial nr. 575/29.06.2004.

¹² A se vedea V. Pop, *Răspunderea disciplinară a magistraților*, în „Studii de drept românesc“, nr. 1-2/1996, p. 99.

¹³ Art. 44 din Legea 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, republicată.

Așa după cum s-a subliniat în doctrină¹⁴, „Teoretic este posibil ca dispoziția pe care a executat-o, în aceste condiții, funcționarul public, să aibă totuși un caracter ilegal. Dar cel care a executat-o nu va răspunde disciplinar dacă a urmat în prealabil procedura prescrisă de lege. Răspunderea va reveni, deci, numai celui care a stăruit în a da un ordin ilegal.“

Pornindu-se de la prevederile cuprinse în Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 2/2001¹⁵, care indică, printre cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei, și infirmitatea¹⁶ în literatura juridică s-a apreciat că și **infirmitatea salariatului** constituie și o cauză de nerăspundere disciplinară bazată pe analogia legii¹⁷.

În Codul muncii, abaterea disciplinară este definită generic, ea nefiind concretizată prin înșiruirea unor fapte care pot constitui abateri; această situație dă posibilitatea angajatorului să aprecieze o mai mare sferă de fapte care pot constitui abateri disciplinare și pe care le poate concretiza într-un regulament intern adoptat la specificul activității acestuia.

În Legea nr. 188/1999 – Statutul funcționarilor publici sunt enumerate, limitativ, faptele care constituie abateri disciplinare, ceea ce poate duce la concluzia unei încorsetări a conducerii instituției în a aprecia abaterile disciplinare care nu pot fi altele decât cele expres prevăzute în art. 65 alin. 2 din Statutul funcționarilor publici.

Aceste abateri sunt:

- a) întârzierea sistematică în efectuarea lucrărilor;
- b) neglijența repetată în rezolvarea lucrărilor;
- c) absențe nemotivate de la serviciu;
- d) nerespectarea, în mod repetat, a programului de lucru;
- e) intervențiile sau stăruințele pentru soluționarea unor cereri în afara cadrului legal;
- f) nerespectarea secretului profesional sau a confidențialității lucrărilor cu acest caracter;
- g) manifestări care aduc atingere prestigiului autorității sau instituției publice în care își desfășoară activitatea;
- h) desfășurarea, în timpul programului de lucru, a unor activități cu caracter politic;
- i) refuzul de a îndeplini atribuțiile de serviciu;
- j) încălcarea prevederilor legale referitoare la îndatoriri, incompatibilități, conflicte de interese și interdicții stabilite prin lege pentru funcționarii publici;
- k) stabilirea de către funcționarii publici de execuție de relații directe cu petenții în vederea soluționării cererilor acestora.

Personalului funcționari publici din structurile CNAS și a caselor de asigurări de sănătate le sunt aplicabile următoarele sancțiuni¹⁸:

- a) mustrare scrisă;
- b) diminuarea drepturilor salariale cu 5-20% pe o perioadă de până la 3 luni;
- c) suspendarea dreptului de avansare în gradele de salarizare sau, după caz, de promovare în funcție publică pe o perioadă de 1-3 ani;

¹⁴ Ion Traian Ștefănescu, *op. cit.*, p. 643.

¹⁵ Privind regimul juridic al contravențiilor, publicată în Monitorul Oficial nr. 410/25.07.2001, aprobată cu modificări prin Legea 180/2002, publicată în Monitorul Oficial nr. 2689/22.04.2002.

¹⁶ Art. 11 din Ordonanța prevede: „Caracterul contravențional al faptei este înlăturat în cazul legitimei apărări, a stării de necesitate, constrângerii fizice sau morale, cazului fortuit, iresponsabilității, beției involuntare complete, erorii de fapt, precum și infirmității (subl. ns.), dacă are legătură cu fapta săvârșită.“

¹⁷ Ion Traian Ștefănescu, *Infirmitatea – cauză de nerăspundere disciplinară*, în „Dreptul“ nr. 2/2002, p. 76-84; idem, *Tratatul de dreptul muncii*, p. 644. De asemenea, pentru argumente în plus, a se vedea Alexandru Ticlea, Andrei Popescu, Constantin Tufan, Mărioara Tichindelean, Ovidiu Ținca, *op. cit.*, p. 667-668.

¹⁸ Art. 65 alin. 3 din Legea nr. 188/1999 – Statutul funcționarilor publici, republicată.

- d) trecerea într-o funcție publică inferioară pe o perioadă de până la un an cu diminuarea corespunzătoare a salariului;
- e) destituirea din funcția publică.

Potrivit art. 310 alin. 1 – teza a II-a din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății, „personalului din cadrul CNAS și caselor de asigurări cu statut de funcționare public îi sunt aplicabile și dispozițiile Legii nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnității publice a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, cu modificările și completările ulterioare.¹⁹

Salariaților (angajaților) contractuali, în cazul săvârșirii unei abateri (nu din cele prevăzute pentru funcționarii publici, întrucât cei dintâi nu au această calitate) li se vor aplica **sancțiunile** din Codul muncii²⁰ și anume:

- a) avertismentul scris;
- b) suspendarea contractului individual de muncă pentru o perioadă ce nu poate depăși 10 zile lucrătoare;
- c) retrogradarea din funcție, acordarea salariului corespunzător funcției în care s-a dispus retrogradarea pentru o durată ce nu poate depăși 60 de zile;
- d) reducerea salariului de bază pe o durată de 1-3 luni cu 5-10%;
- e) reducerea salariului de bază și/sau, după caz, și a indemnizației de conducere pe o perioadă de 1-3 luni cu 5-10%;
- f) desfacerea disciplinară a contractului individual de muncă.

Amenzile disciplinare sunt interzise.

Pentru aceeași abatere disciplinară poate fi aplicată numai o sancțiune (art. 265 alin. 2 Codul muncii). Această dispoziție face aplicabilitatea principiului *non bis in idem*.

Aplicarea unei sancțiuni disciplinare este lăsată, de regulă, la aprecierea angajatorului (conducătorului instituției publice), fiind o prerogativă exclusiv a acestuia, reieșită din raportul juridic de muncă (respectiv, raportul juridic de serviciu), în baza propunerilor unei comisii de cercetare.

Potrivit prevederilor art. 267 alin. 1 din Codul muncii, „Sub sancțiunea nulității absolute, nici o măsură (disciplinară, subl. ns.) cu excepția celei prevăzute la art. 264 alin. 1 lit. A (avertismentul scris, subl. ns.) nu poate fi dispusă mai înainte de efectuarea unei **cercetări disciplinare prealabile.**” (subl. ns.).

Statutul funcționarilor publici, în art. 66 alin. 4, precizează că „sancțiunile disciplinare nu pot fi aplicate decât după cercetarea prealabilă a faptei săvârșite și după audierea funcționarului public“. Audierea funcționarului public trebuie consemnată în scris, sub sancțiunea nulității. Refuzul funcționarului public de a se prezenta la audieri sau de a semna o declarație privitoare la abaterile disciplinare care i se impută se consemnează într-un proces verbal.

Comisiile de disciplină, în cazul funcționarilor publici sunt constituite și funcționează în baza prevederilor art. 67 din Legea 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici și a Hotărârii Guvernului nr. 1210/2003²¹ și sunt competente să cerceteze și să propună sancțiunea disciplinară aplicabilă. Activitatea comisiilor de disciplină are la bază următoarele principii²²:

- prezumția de nevinovăție;
- garantarea dreptului de apărare;
- celeritatea procedurii;

¹⁹ Publicată în Monitorul Oficial nr. 279/21.04.2003.

²⁰ Art. 264 alin. 1 din Legea nr. 53/2003 – Codul muncii, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 65/2005.

²¹ Privind organizarea și funcționarea comisiilor de disciplină și a comisiilor paritare din cadrul autorităților și instituțiilor publice, publicată în Monitorul Oficial nr. 757/29.10.2003.

²² Art. 19 din Hotărârea Guvernului nr. 1210/2003.

- contradictorialitatea;
- proporționalitatea (asigurarea unui raport corect între gravitatea abaterii și sancțiunea disciplinară propusă a fi aplicată);
- legalitatea sancțiunii;
- unicitatea sancțiunii disciplinare (adică aplicabilitatea principiului *non bis in idem*).

Apreciem că aceste principii, chiar dacă nu sunt prevăzute în legislația muncii, ele trebuie să fie extinse și în cazul cercetării disciplinare a salariaților (angajaților) contractuali din sistemul CNAS și a caselor de asigurări de sănătate, acestea nefiind interzise prin nici un act normativ.

În ceea ce îi privește pe funcționarii publici, la individualizarea²³ sancțiunii disciplinare se va ține seama de cauzele și gravitatea abaterii disciplinare, împrejurările în care aceasta a fost săvârșită, gradul de vinovăție și consecințele abaterii, comportarea generală în timpul serviciului a funcționarului public, precum și de existența, în antecedentele acestuia, a altor sancțiuni disciplinare care nu au fost radiate în condițiile legii.

La individualizarea sancțiunilor disciplinare în cazul personalului salariat (angajat) contractual, conducătorul instituției (angajatorul) va ține seama de gravitatea abaterii săvârșite de salariat, avându-se în vedere:

- a) împrejurările în care fapta a fost săvârșită;
- b) gradul de vinovăție a salariatului;
- c) consecințele abaterii disciplinare;
- d) comportarea generală în serviciu a salariatului;
- e) eventualele sancțiuni disciplinare suferite anterior de către salariat.

De reținut este faptul că și în practica judiciară s-a statuat că sancțiunile se aplică gradual, în funcție de fapta comisă și de gradul de vinovăție al salariatului.²⁴

De remarcat este faptul că singura persoană abilitată prin lege de a aplica sancțiunile disciplinare este **angajatorul**, în cazul personalului salariat (angajat) contractual²⁵ și, respectiv, „conducătorul autorității sau instituțiilor publice“, în cazul funcționarilor publici.²⁶

În cazul personalului salariat (angajat) contractual din sistemul CNAS, aplicarea sancțiunii disciplinare se dispune de angajator printr-o **decizie** emisă în scris, în termen de 30 de zile (termen de prescripție) de la data luării la cunoștință despre săvârșirea abaterii disciplinare, dar nu mai târziu de 6 luni de la data săvârșirii faptei²⁷ (termen de decădere)

Dacă abaterea disciplinară a avut caracter continuu, termenul de aplicare a sancțiunii disciplinare trebuie calculat de la ultimul fapt de încălcare de către salariat a obligațiilor de serviciu.²⁸

²³ Art. 65 alin. 4 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, republicată.

²⁴ Curtea de Apel Ploiești, Secția pentru conflicte de muncă și litigii de muncă, decizia civilă nr. 310/2003; Curtea de Apel Ploiești, decizia civilă nr. 1063/1998 în „Buletinul Jurisprudenței”; *Culegere de practică judiciară*, semestrul I, 1998, Editura Lumina Lex, 198, pp. 244-245. Într-o cauză s-a reținut că salariatul a săvârșit în mod indiscutabil abateri grave, de natură să atragă o sancțiune disciplinară pe măsură, încălcând normele de comportare la locul de muncă și disciplina muncii, totuși a decis că față de persoana contestatorului care, timp de 23 de ani de când lucrează în aceeași unitate, și-a îndeplinit corect sarcinile de serviciu și nu a fost niciodată sancționat, sancțiunea disciplinară cea mai gravă nu se justifică (Curtea de Apel Pitești, s. civ. dec. nr. 274/2002 în „Revista română de dreptul muncii”, nr. 1/2003, pp. 126-128).

²⁵ Art. 264 din Legea nr. 53/2003 - Codul muncii, modificat și completat prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 65/2005.

²⁶ Art. 6 alin. 3 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, republicată.

²⁷ Art. 268 alin. 1 din Legea nr. 53/2003 – Codul muncii, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 65/2005.

²⁸ Ion Traian Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 656-657.

În situația personalului funcționari publici, sancțiunile disciplinare se aplică în termen de cel mult 6 luni de la data săvârșirii abaterilor.²⁹

Decizia (ordinul sau dispoziția) de sancționare

De la bun început, trebuie făcută precizarea că orice sancțiune disciplinară trebuie să fie materializată într-un înscris (decizie, ordin, dispoziție), act unilateral al angajatorului.

În ceea ce-l privește, personalul salariat (angajat) contractual din sistemul CNAS, sancțiunea acestuia se materializează printr-o **decizie** de sancționare disciplinară care, pentru a fi valabilă, trebuie să cuprindă³⁰:

- descrierea faptei care constituie abaterea disciplinară;
- precizarea prevederilor din statutul personal, regulamentul intern sau contractul colectiv de muncă aplicabil care au fost încălcate de salariat;
- motivele pentru care au fost înlăturate apărările formulate de salariat în timpul cercetării disciplinare prealabile sau motivele pentru care, în condițiile art. 267 alin. 3, nu a fost efectuată cercetarea³¹;
- temeiul de drept în baza căruia sancțiunea poate fi contestată;
- instanța competentă la care sancțiunea poate fi contestată.

Decizia de sancționare, pentru a fi legală, trebuie să conțină toate elementele menționate mai sus. Lipsa unuia din ele va atrage nulitatea absolută a măsurii dispuse de angajator³². Aceeași sancțiune juridică se va aplica și în cazul lipsei motivării deciziei de sancționare disciplinară, întrucât simplele mențiuni operate pe verso-ul unei astfel de decizii nu pot fi considerate motivări ale acesteia.³³

Cât privește „*actul administrativ de sancționare*” a personalului funcționar public din sistemul CNAS, acesta cuprinde, în mod obligatoriu, sub sancțiunea nulității absolute³⁴:

- descrierea faptei care constituie abatere disciplinară;
- precizarea prevederilor din procesul-verbal al comisiei de disciplină;
- motivele pentru care au fost înlăturate apărările formulate de funcționarul public în timpul cercetării disciplinare prealabile;
- temeiul legal în baza căruia sancțiunea disciplinară se aplică;
- termenul în care sancțiunea disciplinară poate fi contestată;
- instanța competentă la care actul administrativ prin care s-a dispus sancțiunea disciplinară poate fi contestată.

În ceea ce privește denumirea actului prin care se dispune sancționarea funcționarului public găsit vinovat de săvârșirea unei abateri, în Hotărârea Guvernului nr. 1210/2003, art. 3 se folosește termenul generic de „act administrativ de sancționare a funcționarului public emis de o persoană competentă, potrivit legii”.

Din interpretarea prevederilor Legii nr. 188/1999, republicată, rezultă că acest act administrativ poate lua formă de „decizie a primului-ministru”, „ordin al ministrului” sau „ordin al conducătorului autorității sau instituției publice centrale” când sancțiunile aplicabile se referă la „cei prevăzuți la art. 11 lit. G”.³⁵

²⁹ Art. 65 alin. 5 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, republicată.

³⁰ Art. 268 alin. 2 din Legea nr. 53/2003 – Codul muncii, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 65/2005.

³¹ Art. 267 alin. 3 din Legea nr. 53/2003 – Codul muncii, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 65/2005 se referă la neprezentarea salariatului la convocarea făcută de angajator, fără un motiv obiectiv, fapt ce dă dreptul angajatorului să dispună sancționarea fără efectuarea cercetării prealabile.

³² Tribunalul Arad, s. civ. dec. nr. 781, 703 și 782/2003 (nepublicate).

³³ Curtea de Apel București, s. civ. dec. nr. 227/L/2002.

³⁴ Art. 3 alin. 2 din Hotărârea Guvernului nr. 1210/2003.

³⁵ Art. 11 lit. g din Legea nr. 188/1999, republicată, se referă la „director general din cadrul ministerului și a celorlalte organe de specialitate ale administrației publice centrale”.

În ceea ce-i privește pe funcționarii publici de un rang inferior, actul administrativ de sancționare a acestora poate lua forma „ordinului” sau a „dispoziției de sancționare”, așa cum rezultă din interpretarea coroborată a prevederilor art. 66 alin. 2 și art. 68 din Statutul funcționarilor publici.

Referitor la formularea folosită diferențiat de Legea nr. 188/1999, republicată, în funcție de rangul funcționarului public căruia i se aplică sancțiunea, apreciem că o formulare generică de genul „dispoziției de sancționare” sau „deciziei de sancționare”, indiferent de poziția funcționarului public, este mai bine-venită și simplifică și mai mult birocrăția care se întrevede din reglementarea în actuala formulare.

În legătură cu reglementarea conținutului deciziei de sancționare disciplinară, în literatura de specialitate³⁶ s-a exprimat părerea că aceasta „este salutară” (întrucât în vechea reglementare a Codului muncii o asemenea dispoziție lipsea), dar, în același timp, se apreciază că „din dorința asigurării protecției salariatului i s-au impus angajatorului obligații care apropie decizia de sancționare disciplinară de conținutul unei hotărâri judecătorești (cum sunt, spre exemplu, prezentarea motivelor pentru care au fost înlăturate apărările salariatului), ceea ce ar putea fi, într-o anumită măsură, excesiv.”

Apreciez că o asemenea prevedere legală, așa cum este ea reglementată atât în Codul muncii actual, cât și în Statutul funcționarilor publici, a avut în vedere nu numai protecția salariaților, dar și posibilitatea aplicării principiului celerității, întrucât într-un eventual litigiu în instanță, aceasta are deja „motivarea” făcută cu privire la cauzele care au dus la înlăturarea apărărilor formulate de salariat, instanța trebuind doar ca, prin cercetarea judecătorească efectuată, să constate legalitatea sau nelegalitatea acestor „acte premergătoare” procesului civil.

În situația personalului salariat (angajat) contractual din sistemul CNAS, decizia de sancționare se comunică salariatului în cel mult 5 zile de la data emiterii și produce efecte de la data comunicării. Comunicarea se predă persoanei salariatului, cu semnătură de primire ori, în caz de refuz al primirii, prin scrisoare recomandată trimisă la domiciliul sau reședința comunicată de acesta.³⁷

Actul administrativ de sancționare, în cazul personalului funcționar public, se comunică celui sancționat în termen de 15 zile lucrătoare, de la data emiterii.³⁸

Atunci când personalul salariat contractual din sistemul CNAS se declară nemulțumit de sancțiunea aplicată, acesta poate contesta decizia de sancționare printr-o **plângere**, într-un termen de 30 de zile calendaristice de la comunicare, adresată tribunalului, dar exercitarea căii de atac de către cel sancționat **nu suspendă executarea sancțiunii disciplinare**.³⁹

În Contractul colectiv de muncă unic la nivel național pe anii 2007-2010⁴⁰ se prevede o soluție intermediară și anume: „pentru crearea și menținerea unui mediu de lucru care să încurajeze respectarea demnității fiecărei persoane, prin contractul colectiv de muncă la nivel de unitate vor fi stabilite **proceduri de soluționare pe cale amiabilă** a plângerilor individuale ale salariaților, inclusiv a celor privind cazurile de violență sau hărțuire sexuală, **în completarea celor prevăzute de lege**.”

³⁶ Ion Traian Ștefănescu, *op. cit.*, p. 657.

³⁷ Art. 268 alin. 3-4 din Legea nr. 53/2003 - Codul muncii, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 65/2005.

³⁸ Art. 35 alin. 5 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, republicată.

³⁹ Art. 268 alin. 5 coroborat cu art. 283 din Legea nr. 53/2003 - Codul muncii, modificată și completată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 65/2005.

⁴⁰ Înregistrat la Ministerul Muncii, Solidarității Sociale și Familiei cu nr. 2895/29.12.2006 – art. 96 alin. 2, publicat în Monitorul Oficial, Partea a V-a, nr. 5/29.01.2007.

Această prevedere a contractului colectiv de muncă la nivel de unitate nu-l poate împiedica pe salariat să se adreseze instanței dacă este nemulțumit de soluția dată pe cale amiabilă.

Instanța de judecată în exercitarea rolului său activ în proces, în cazul admiterii acțiunii salariatului, poate, ea însăși, să stabilească aplicarea unei alte sancțiuni disciplinare mai ușoare.⁴¹

Personalul – funcționar public din sistemul CNAS, dacă este nemulțumit de sancțiunea disciplinară aplicată, se poate adresa Agenției Naționale a Funcționarilor Publici, care, potrivit legii, are legitimare procesuală activă și poate dispune efectuarea **unui control** asupra modului cum autoritățile sau instituțiile publice respectă legislația referitoare la funcția publică și funcționarii publici.

În cazul în care sancțiunea a fost aplicată de conducătorul autorității sau instituției publice la propunerea conducătorului compartimentului, funcționarul public poate formula contestația.

Conducătorul autorității sau instituției publice care a primit contestația sesizează comisia de disciplină în termen de 5 zile lucrătoare de la data înregistrării contestației. În funcție de rezultatul verificării, comisia de disciplină poate să propună prin raport menținerea, modificarea sau anularea sancțiunii disciplinare aplicate. Această comisie de disciplină nu poate să propună o sancțiune disciplinară mai gravă decât cea aplicată.

Funcționarul public nemulțumit de sancțiunea aplicată și de această comisie se poate adresa **instanței de contencios administrativ**, solicitând anularea sau modificarea, după caz, a ordinului sau dispoziției de sancționare.⁴²

Reabilitarea disciplinară nu este prevăzută în Codul muncii actual, ceea ce se consideră, de mulți autori⁴³, ca fiind o „gravă lacună” și fac propunerea de „lege ferenda” pentru reglementarea acestei instituții juridice care, în prezent, este consacrată în Codul penal.⁴⁴

Conform autorilor citați mai sus (vezi subsol pct. 2), până la reglementarea acestei instituții în legislația muncii pot fi posibile următoarele soluții:

- acordarea prin act individual al angajatorului beneficiul reabilitării disciplinare a salariaților sancționați;
- prin regulamentul intern, în temeiul art. 258 lit. e-f din Codul muncii sau prin Contractul colectiv de muncă (potrivit Legii nr. 130/1996) pot fi prevăzute condițiile în care va interveni reabilitarea disciplinară.

În același context, se poate vorbi și de aplicarea instituției *revizuirii* sancțiunii disciplinare atunci când ulterior aplicării acesteia au apărut elemente noi, care exonerează de răspundere pe cel sancționat și, pe care cel ce a aplicat sancțiunea nu le-a cunoscut sau a fost în imposibilitatea de a le cunoaște⁴⁵.

⁴¹ În acest sens, s-a pronunțat o parte din doctrină. A se vedea Sanda Ghimpu, Alexandru Țiclea, *op. cit.*, pp. 558-591; Ion Traian Ștefănescu, *op. cit.*, p. 659. Pentru o opinie contrară, Dumitru Firoiu, „Inadmisibilitatea aplicării unei sancțiuni disciplinare de către organul de jurisdicție a muncii investit cu soluționarea contestației împotriva sancțiunii disciplinare dispuse de către unitate”, în „Dreptul” nr. 2/1994, pp. 61-67. În sensul formulat în prima parte a doctrinei s-a pronunțat și practica judecătorească: Curtea de Apel Craiova, Secția Civilă, decizia nr. 2186/1996; Curtea de Apel Pitești, s.civ. dec. nr. 247/R/2002; Curtea de Apel Ploiești, dec. civ. nr. 309/1998.

⁴² Art. 36-38 din Hotărârea Guvernului nr. 1210/2003 coroborate cu art. 68 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, republicată.

⁴³ Ion Traian Ștefănescu, *op. cit.*, p. 660; Alexandru Țiclea, Andrei Popescu, Constantin Tufan, Mărioara Tichindelean, Ovidiu Tinca, *op. cit.*, p. 688.

⁴⁴ Art. 151-157 din Codul penal adoptat prin Legea nr. 301/2004, publicată în Monitorul Oficial nr. 575/29.06.2004.

⁴⁵ „Tratat de dreptul muncii”, Vol. I, Editura Lumina Lex, București, 2003, p. 659.

În cazul personalului funcționar public din structura CNAS, sancțiunile disciplinare se radiază de drept:

a) în termen de 6 luni de la aplicare – mustrare scrisă (dacă cel în cauză nu a mai săvârșit o altă abatere disciplinară în această perioadă);

b) în termen de un an de la expirarea termenului pentru care au fost aplicate sancțiunile disciplinare constând în: diminuarea drepturilor salariale, suspendarea drepturilor de avansare sau, după caz, de promovare, trecerea într-o funcție inferioară cu condiția ca cel în cauză să nu mai fi săvârșit o altă abatere disciplinară în acest interval;

c) în termen de 7 ani de la aplicarea sancțiunii constând în destituirea pentru motive disciplinare; desigur că și aici se impune condiția de a nu mai fi săvârșit o altă abatere în această perioadă.

Demn de reținut este faptul că pentru **evidențierea situației disciplinare** a funcționarului public, Agenția Națională a Funcționarilor Publici va elibera un cazier administrativ conform bazei de date pe care o administrează.

Cazierul administrativ⁴⁶ este un act care cuprinde sancțiunile disciplinare aplicate funcționarului public și care nu au fost radiate în condițiile legii.

Acest act este necesar în următoarele cazuri:

a) desemnarea unui funcționar public ca membru în comisia de concurs pentru recrutarea funcționarilor publici;

b) desemnarea unui funcționar public în calitate de președinte sau membru în comisia de disciplină;

c) desemnarea unui funcționar public ca membru în comisia paritară⁴⁷;

d) ocuparea unei funcții publice corespunzătoare categoriei înalților funcționari publici sau categoriei funcționarilor publici de conducere;

e) în orice alte situații prevăzute de lege.

Cazierul administrativ este eliberat la cererea:

a) funcționarului public interesat;

b) conducătorilor autorităților sau instituțiilor publice în care își desfășoară activitatea;

c) președintelui comisiei de disciplină;

d) altor persoane prevăzute de lege.

3. Particularități ale răspunderii disciplinare, în cazul medicilor, a medicilor dentiști și a farmaciștilor

3.1. Răspunderea disciplinară a medicilor

a) *Situațiile când apare răspunderea disciplinară a medicilor*

*Răspunderea disciplinară a medicilor*⁴⁸ intervine atunci când medicul nu a respectat legile și regulamentele profesiei medicale, a Codului de deontologie medicală și a regulilor de bună practică profesională, a Statului Colegiului Medicilor din România, precizările obligatorii adoptate de organele de conducere ale Colegiului Medicilor din România, precum și pentru orice fapte săvârșite în legătură cu profesia, care sunt de

⁴⁶ Art. 69 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, republicată.

⁴⁷ Potrivit art. 39 alin. 2 din Hotărârea Guvernului nr. 1210/2003, „comisia paritară se constituie pentru mai multe autorități sau instituții publice în cazul în care în cadrul autorităților sau instituțiilor publice respective există mai puțin de 12 funcționari publici.”

⁴⁸ A se vedea – secțiunea a 6-a – „Răspunderea disciplinară” Titlul XII „Exercitarea profesiei de medic. Organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor din România” – din Legea nr. 95/2006, modificată și completată ulterior, privind reforma în domeniul sănătății.

natură să prejudicieze onoarea și prestigiul profesiei sau ale Colegiului Medicilor din România.

Desigur că răspunderea disciplinară nu exclude celelalte forme ale răspunderii juridice cum ar fi: răspunderea penală, contravențională sau civilă.

3.1.1. Comisiile de disciplină

Abaterile disciplinare săvârșite de medici se judecă de către *comisiile de disciplină* care se constituie și funcționează în cadrul fiecărui Colegiu teritorial al medicilor și este compus din trei membri aleși de Adunarea generală a Colegiului teritorial.

La nivelul Colegiului Medicilor din România funcționează Comisia Superioară de disciplină, independentă de conducerea colegiului. Această comisie judecă în complete de cinci membri: contestațiile formulate împotriva deciziilor comisiilor de disciplină teritoriale. Membrii Comisiei Superioare sunt aleși de Adunarea Generală Națională. La nivel teritorial unul din membrii comisiilor de disciplină este desemnat de autoritățile de sănătate publică iar la nivelul Comisiei Superioare de disciplină, acesta este desemnat de Ministerul Sănătății Publice.

Condițiile pentru a fi aleși în Comisiile de disciplină sunt:

- să fie medic primar cu o vechime în profesie de peste 7 ani;
- să nu fi avut abateri disciplinare în ultimii 5 ani;
- să nu aibă vreo altă funcție în cadrul Colegiului Medicilor din România.

Mandatul membrilor comisiilor de disciplină este de șase ani. Aceștia se aleg prin vot secret, la nivel teritorial un număr de 5-9 membri, iar la nivel național se aleg 13 membri: membrii Comisiilor de disciplină aleg dintre ei un președinte care conduce activitatea administrativă a comisiilor.

Calitatea de membru al comisiilor de disciplină încetează prin deces, demisie, pierderea calității de membru al Colegiului Medicilor din România ori prin numirea unui alt reprezentant în cazul membrilor desemnați de către Ministerul Sănătății Publice sau Autoritatea de Sănătate Publică.

Președintele comisiei de disciplină prezintă Adunării Generale raportul anual al activității comisiei de disciplină.

3.1.2. Acțiunea disciplinară se declanșează odată cu depunerea plângerii împotriva medicului pretins a fi săvârșit abaterea, la Colegiul al cărui membru este medicul, iar în cazul medicilor cetățeni ai unui stat membru al Uniunii Europene, ai unui stat aparținând Spațiului Economic European sau ai Confederației Elvețiene, plângerea se depune la Colegiul în a cărui rază medicul își desfășoară activitatea.

Plângerile împotriva unui membru al organelor de conducere de la nivel teritorial sau național se înaintează Comisiei Superioare de disciplină.

Comisiile de disciplină pot admite plângerea sau o pot respinge.

Împotriva deciziei de respingere a plângerii, persoana care a făcut plângerea poate depune contestație la Colegiul a cărui decizie se contestă, care va fi soluționată de Biroul Executiv al Consiliului Național.

Acțiunea disciplinară poate fi primită în termen de cel mult 6 luni de la data săvârșirii faptei sau de la data cunoașterii consecințelor prejudiciabile.

Ancheta disciplinară se efectuează de către personal special desemnat în acest scop de către Biroul Consiliului Colegiului teritorial sau, după caz, de către Biroul Executiv al Colegiului Medicilor din România.

În acest sens, autoritățile sanitare sau cele de medicină legală au obligația de a pune la dispoziția comisiilor de disciplină sau persoanelor desemnate cu investigarea abaterilor disciplinare documentele medicale solicitate, precum și orice alte date și informații necesare soluționării cauzei.

Abaterile săvârșite de medici sunt sancționate cu:

- *mustrare*;
- *avertisment*;
- *vot de blam*;

- *amendă de la 100 lei (RON) la 1500 lei (RON)*. Plata amenzii se va face în termen de 30 de zile de la data rămânerii definitive a hotărârii disciplinare. Neachitarea în acest termen atrage suspendarea de drept din exercițiul profesiei, până la achitarea sumei;

- *interdicția de a exercita profesia ori anumite activități medicale pe o perioadă de la o lună la un an*;
- *retragerea calității de membru al Colegiului Medicilor din România*.

De menționat că retragerea calității de membru al Colegiului Medicilor din România operează *de drept*, pe durata stabilită prin hotărârea definitivă de instanțele judecătorești când pronunță interzicerea executării profesiei. De asemenea, mai precizăm că la sancțiunile prevăzute mai sus se poate prevedea, după caz, obligarea celui sancționat la efectuarea unor cursuri de perfecționare sau educație medicală ori alte forme de pregătire profesională.

3.1.3. Soluțiile pronunțate de comisiile de disciplină se materializează printr-o *decizie* care se comunică atât medicului sancționat, cât și Biroului Executiv al Colegiului Medicilor din România.

În cazul deciziilor pronunțate cu aplicarea sancțiunilor de suspendare sau interzicere a exercitării profesiei se comunică și Ministerului Sănătății Publice și, respectiv, angajatorului.

Soluția pronunțată de Comisia de disciplină va fi făcută cunoscută și celui care a făcut plângerea.

Decizia pronunțată de Comisia de disciplină poate fi contestată în termen de 15 zile de la comunicare de către persoana care a făcut sesizarea, Ministerul Sănătății Publice, președintele colegiului teritorial sau președintele Colegiului Medicilor din România.

Medicul sancționat poate formula o acțiune în anulare la secția de contencios administrativ a Tribunalului în a cărei rază își desfășoară activitatea, împotriva deciziei de sancțiune a Comisiei superioare de disciplină – în termen de 15 zile de la comunicare.

Reabilitarea sancțiunii disciplinare are loc diferențiat, după cum urmează:

- sancțiunile disciplinare precum: mustrarea, avertismentul votul de blam, amenda se radiază în termen de 6 luni de la data executării lor iar cea privind interdicția de a exercita profesia în termen de 1 an de la data expirării perioadei de interdicție;

- în cazul retragerii calității de membru al Colegiului Medicilor din România, medicul poate face o nouă cerere de redobândire a calității de membru al colegiului după expirarea perioadei stabilite prin hotărâre judecătorească definitivă de interdicție a exercitării profesiei sau după 2 ani de la data aplicării sancțiunii de către comisiile de disciplină.

În cazul repetării unei abateri disciplinare până la radierea sancțiunii aplicate, aceasta este considerată o circumstanță agravantă, care va fi avută în vedere la aplicarea noii sancțiuni.

3.2. Răspunderea disciplinară a medicilor dentiști⁴⁹ și a farmaciștilor⁵⁰

În ceea ce privește instituția răspunderii disciplinare a medicilor dentiști și a farmaciștilor, remarcăm faptul că, în general, modul de reglementare nu diferă de cel prezentat pentru medici, de aceea nu o să mai fac referire decât la problemele care sunt diferit prezentate la acest capitol.

O primă deosebire constă în aceea că atât medicii dentiști, cât și farmaciștii au structuri proprii de organizare – respectiv, Colegiul Medicilor Dentiști din România și Colegiul Farmaciștilor din România.

Răspunderea disciplinară revine numai medicilor dentiști care sunt membri ai Colegiului Medicilor Dentiști și, respectiv, numai farmaciștilor care sunt membri ai Colegiului Farmaciștilor.

O deosebire importantă între *sanctiunile* prevăzute pentru medici și cele pentru medicii dentiști, respectiv, farmaciști, este aceea că pentru ultimele două categorii de profesioniști nu se prevede sancțiunea *amenzii* și a suspendării de drept din exercițiul profesiei, în cazul neachitării amenzii în termen de 30 de zile de la data rămânerii definitive a hotărârii disciplinare.

Diferența de tratament juridic în cazul celor două situații cred că nu poate fi explicată decât printr-o exigență sporită față de calitatea de medic manifestată de inițiatorii legii.

Bibliografie

- Boboș, Gh. (1999): *Teoria generală a Dreptului*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut.
- Costin, M. (1974): *Răspunderea juridică și dreptul RSR*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia.
- Ghimpu, Sandală, Țiclea, Alexandru (2004): *Dreptul muncii*, ediția a II-a, București, Editura „Global Lex”.
- Ștefănescu, Ion Traian: *Tratat de dreptul muncii*, București, Editura „Lumina Lex”
- Țiclea, Alexandru (2006): *Tratat de dreptul muncii*, București, Editura „Rosetti”.

⁴⁹ A se vedea secțiunea a 6-a – „Răspunderea disciplinară” Titlul XIII „Exercitarea profesiei de medic dentist. Organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor Dentiști din România” – din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății.

⁵⁰ A se vedea secțiunea a 6-a – „Răspunderea disciplinară” Titlul XIV „Exercitarea profesiei de farmacist. Organizarea și funcționarea Colegiului Farmaciștilor din România” – din Legea nr. 95/2006, privind reforma în domeniul sănătății.

Principiile dreptului mediului și aplicabilitatea lor în turism

Angelica COBZARU
Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Keywords: environmental law, principles, interdisciplinarity, transdisciplinarity, tourism

Abstract: The environment protection policy has a high priority in the contemporary society comparing with other interests (economic, financial, social etc.). This paper presents the connection between the environment law and tourism. There are also some connections between the environment policy and the tourism potential optimization strategies. Tourism is highly based on the natural legacy of a country. The healthier the environment, the greater chances tourism will have to become more prosperous.

Protecția, conservarea și ameliorarea mediului reprezintă obiectivul cheie al strategiei naționale de mediu. Cele trei componente: protecția, conservarea, ameliorarea mediului se pot realiza doar prin respectarea unui cadru legal adecvat și a unor principii fundamentale.

Din această perspectivă, problematica de mediu a evoluat rapid, în sensul că ordinea juridică integrată (națională, comunitară, internațională) recunoaște și afirmă principiul **priorității problematicii de mediu în raport cu alte interese**.

Evoluția globală a societății nu își poate atinge țintele propuse decât prin pactul dintre mediu și celelalte aspecte ale vieții: economic, social, politic, cultural, religios etc.

Orice activitate umană trebuie să ia în calcul externalitățile – adică efectele pe care le poate avea și care au legătură cu exteriorul, deci și cu mediul înconjurător – și să le internalizeze (deci să le ia în calcul în costul produsului final).

Legătura dintre mediu și turism este una biunivocă: pe de o parte, din natură turismul folosește resursele sale ca pe o „materie primă”, iar pe de altă parte, starea mediului depinde foarte mult de politica privind realizarea turismului la nivelul țării.

Cu cât turismul este mai „prietenos“ cu natura și resursele sale, cu atât mediul se păstrează într-o stare mai bună, mai puțin alterată, iar natura e mai darnică și mai deschisă turiștilor.

Cu cât turiștii vor fi mai bine informați în legătură cu efectele acțiunilor de „ciopârțire“ a mediului, cu atât ei vor fi mai atenți față de mediu.

Informarea oamenilor în legătură cu rolul naturii în menținerea unui turism eficient este una dintre căile de realizare a protecției naturii din perspectivă durabilă.

Dreptul mediului este acea ramură juridică care cuprinde totalitatea normelor juridice privind protecția, conservarea și ameliorarea mediului.

Turismul reprezintă una din industriile cu dezvoltare rapidă în a doua jumătate a secolului al douăzecilea. Turismul este văzut de multe zone și țări ca o soluție ușoară și rapidă de combatere a decalajelor economice.¹

Din interrelația **mediu – turism**, componenta care a avut cel mai mult de suferit a fost mediul, din cauza folosirii uneori fără limite, aproape până la epuizare a unor resurse. Situația s-a mai schimbat, mai ales în ultimele trei decenii, datorită faptului că s-a creat și s-a întărit lupta pentru apărarea mediului.

Cadrul juridic internațional, comunitar, național s-a dezvoltat foarte mult odată cu declanșarea „crizei ecologice“ (1960), iar strategiile de mediu au început să dea roade. Însă pericolul care amenință mediul și resursele sale nu au fost înlăturate decât parțial, păstrându-se în continuare „relele practici“ (în antiteză cu BAT – cele mai bune practici care se recomandă la nivel internațional), și anume:

- agricultura puternic industrializată;
- urbanizarea excesivă;
- despăduririle masive și iraționale;
- lipsa în multe țări a unui regim calitativ de depozitare a deșeurilor;
- folosirea irațională și nesăbuită a resurselor naturale etc.

Cu toate acestea, s-a observat, odată cu trecerea anilor, o ameliorare a stării de sănătate și a calității mediului, iar acțiunile distructive pentru mediu sunt mai bine controlate ca număr și ca efecte.

Răspunderea juridică în domeniul mediului și protecției sale a devenit mai severă, în sensul că la nivelul cadrului juridic, inclusiv, românesc s-au stabilit măsuri de sancționare de natură administrativă, civilă, contravențională, penală (inclusiv, pedepse privative de libertate pentru fapte cu un grad de pericolozitate mai mare împotriva mediului).

Măsurile de sancționare au o componentă preventivă care nu este întotdeauna suficientă pentru îmbunătățirea relației om-natură. Respectarea legislației de către cetățeni este o cerință esențială pentru realizarea unui feed-back roditor între mediu – turism.

Alături de cadrul legislativ specific, de o reală importanță este respectarea principiilor fundamentale de mediu – ca idei călăuzitoare ale domeniului, nu numai la nivelul țării noastre, ci și la nivel comunitar, respectiv, internațional.

Relieful, pădurile, râurile, marea, monumentele naturii sau cele de artă și arhitectură se constituie ca resurse care favorizează desfășurarea în condiții optime a turismului de odihnă și recreere, de tratament balnear, de litoral sau cultural, drumeții.

Cu cât resursele de mediu sunt mai variate și mai bine păstrate în starea lor naturală, nealterată, cu atât bogățiile mediului sunt mai prețioase pentru turism.

România se bucură de zone turistice de valoare, însă starea de degradare a unor resurse diminuează, uneori, valoarea intrinsecă a naturii.

În vederea menținerii unei calități cât mai adecvate a stării mediului se impune o mai bună politică de mediu care să aibă efect direct și proporțional asupra eficienței turismului

¹ Stănculescu G., Emilian R. (2000): *Managementul turismului durabil în țările riverane Mării Negre*, București, Editura All Beck, p. 14.

astfel: cu cât resursele naturale vor fi mai bine păstrate (chiar ameliorate), cu atât turismul va fi mai înfloritor. Se va evidenția, astfel, dezvoltarea unui turism de tip durabil, ecologic.

Prin punerea în practică a legislației de mediu, dar și a principiilor fundamentale ale domeniului aplicate și în turism, se poate ajunge la o creștere a bogăției naturale naționale, prin atragerea mai multor turiști, din țară și din străinătate, în condiții de calitate deosebită.

Demersul prezentei lucrări constă în a căuta răspuns la întrebarea : **În ce măsură sunt aplicabile, în turism, principiile fundamentale ale dreptului mediului ?**

1. Principiul prevenirii

Principiul prevenirii exprimă ideea că cea mai adecvată și mai eficientă strategie de mediu constă în prevenirea poluărilor și a vătămărilor ecologice de orice natură, în locul reparării efectelor acestora.

Principiul prevenirii presupune, pe de o parte, acțiuni asupra cauzelor care produc poluarea sau degradarea (de exemplu, prin modernizarea tehnologiilor de producție la un nivel optim ecologic), precum și activități de limitare a efectelor distructive sau nocive pentru factorii de mediu.

Aplicarea acestui principiu la relația mediu – turism presupune prevenirea tuturor tipurilor de activități susceptibile de a aduce atingere mediului și componentelor de mediu (aer, apă, sol, subsol, biodiversitate etc.). Prevenirea presupune o strategie națională pentru mediu care să prevadă, în mod expres, măsurile ce trebuie luate la nivel local și central pentru protecția resurselor prin aplicarea principiului prevenirii.

De cealaltă parte, turismul în sine trebuie să respecte acest principiu, în sensul păstrării cadrului natural în stare cât mai bună și mai apropiată de starea sa ideală, prin crearea unui cadru normativ cu rol de prevenție, și care poate fi aplicat, la nevoie.

2. Principiul precauției și turismul

Principiul precauției vine în continuarea și în completarea principiului prevenirii pagubelor ecologice și se referă la măsurile de precauție adoptate, chiar dacă nici o pagubă nu se prefigurează în viitorul apropiat, astfel încât să fie eliminat orice risc (atât cât este posibil) de degradare a mediului.

Principiul precauției presupune o atitudine ce constă în a lua măsuri față de un risc incert, necunoscut sau insuficient cunoscut.

Aplicarea principiului precauției în turism ar însemna folosirea resurselor în mod eficient acordând maximă atenție față de resursele rare sau pe cale de dispariție, precum și folosirea în mod cât mai corect a resurselor naturale.

Precauția se dovedește și printr-o serie de măsuri juridice prin care sunt legiferate acele segmente de activitate care merită o atenție prioritară. Prevederea acțiunilor care suscită sancțiuni (fie de ordin civil, penal, contravențional etc.), are un relevant caracter preventiv, prin faptul că omul, în general, are un instinct de apărare și o conștiință care nu îl lasă să facă ceva rău. Astfel, legislația prevede, de exemplu, categoriile de arii protejate și de monumente ale naturii ce trebuie păstrate și prețuite atât pentru prezent, cât și pentru viitor.

De asemenea, Constituția României și O.U.G. nr. 95/2005 (care înlocuiește Legea nr. 137/1995 privind protecția mediului) stabilește că aerul, apa, solul, pădurile fac parte din patrimoniul natural național și nimeni nu trebuie să le aducă atingere.

Aplicarea corectă a principiului precauției, în prezent și pe viitor, va da, cu siguranță, roade nu numai pentru creșterea valorii mediului, ci, implicit, asupra turismului care folosește resursele ca materie de bază în finalizarea obiectivelor sale.

3. Principiul conservării

Principiul conservării urmărește menținerea unui nivel durabil al resurselor ecologice realizată printr-un management adecvat al resurselor renovabile și o bună utilizare a resurselor nerenovabile.

Aceasta presupune păstrarea nivelurilor cantitative și calitative durabile ale resurselor și deci menținerea condițiilor minime necesare pentru existența resurselor permanente.

Acest principiu presupune păstrarea resurselor naturale în totalitatea lor, conservarea biodiversității și a ecosistemelor, un regim deosebit pentru speciile rare sau pe cale de dispariție prin declararea monumentelor naturii și a ariilor protejate.

La acestea, se adaugă o practică mai nouă, și anume, aceea de a păstra cadrul natural (în zonele care se pretează) așa cum este el, nemodificat, cât mai aproape de starea sa inițială. Aceste zone sunt folosite în circuitul turismului tocmai pentru valoarea lor intrinsecă, de tip peisagistic, estetic.

Deși caracterizat prin dinamism, turismul nu trebuie să ignore valoarea în sine a mediului, esența sa ce trebuie păstrată, conservată, în folosul prezentului, dar și a viitorului.

Conservarea mediului are un impact direct în finalizarea scopului turismului, și presupune folosirea mai rațională a tuturor resurselor (cu predilecție a celor neregenerabile), menținerea datului natural într-o stare cât mai bună, care să nu ducă la o poluare estetică sau peisagistică.

Poluarea atmosferică, a solului, deteriorarea zestrei naturale, despăduririle, alunecările de teren, precum și alte efecte ale crizei mediului, au o influență negativă directă și asupra turismului .

4. Principiul „poluatorul plătește”

Principiul „poluatorul plătește” este inspirat din teoria economică conform căreia costurile sociale externe, care însoțesc producția, trebuie să fie internalizate, adică să fie luate în calcul de toți agenții economici în costurile lor de producție.

Principiul „poluatorul plătește” poate fi sintetizat astfel: cel care poluează trebuie să plătească. În practică, acest principiu constă în aplicarea unei amenzi sau a altui tip de sancțiune pentru cei care poluează mediul.

La nivelul răspunderii juridice, legiuitorul a creat un cadru larg pentru sancționarea celor care aduc atingeri mediului prin orice fel de acțiune nocivă și distructivă pentru cadrul natural.

Răspunderea civilă, contravențională și penală sunt doar trei dintre pârghiile care au un real caracter preventiv, în ceea ce privește atitudinea față de mediu.

Poluatorul poate să fie pus să plătească fie prin repararea prejudiciului în natură, fie în mod pecuniar, prin amenzi, fie printr-o pedeapsă privativă de libertate, fie prin combinarea acestor forme.

Legătura acestui principiu cu turismul se finalizează prin aplicarea de sancțiuni persoanelor care nu respectă natura, și care îi aduc atingere. Cu alte cuvinte, prin plata prejudiciului adus naturii, despăgubim stricăciunile aduse mediului și resurselor sale neprețuite.

Ecoturismul – formă a interrelației mediu – turism

Ecoturismul s-a născut în America de Nord, la mijlocul anilor '80, ca urmare a dezvoltării turismului iubitor de natură sălbatică, în locurile cele mai fragile ale planetei.

Ecoturismul este folosit, de regulă, atunci când se descrie oricare modalitate de recreere sau de petrecere a vacanțelor în zone naturale. Extinzând sensul conceptului de *ecoturism*, rezultă că acesta se referă la orice tip de activitate turistică, începând cu simpla ședere în zone sălbatice și până la grija și sensibilitatea totală față de mediu.

Ecoturismul se referă la o paletă destul de largă de activități de tip turistic pe care le poate întreprinde omul, doritor de natură cât mai puțin modificată, alterată. Astfel, ecoturismul poate reprezenta de la caz la caz, următoarele :

- cadrul natural în care turiștii își pot satisface simțul aventurii, în zone cât mai naturale, neexplorate, chiar izolate;
- cadrul natural de încurajare a practicilor de conservare a zonelor sensibile din punct de vedere ecologic, utilizând profitul pentru a reface habitatul;
- cadrul natural cu rol de creare a noi locuri de muncă (în domeniul turismului), pentru localnici.

Ecoturismul este văzut ca o formă de turism alternativ și este caracterizat prin următoarele elemente:

- contribuție la conservare;
- contribuție la bunăstarea comunităților locale;
- management ecologic în slujba unui impact minim;
- educație ecologică.

Ecoturismul reprezintă una dintre formele turistice cu cea mai mare tendință de creștere în ultimii ani, cu precădere în ariile protejate. Aplicarea ecoturismului ca model de dezvoltare a turismului, cu deosebire în zonele protejate și a principiilor sale are o dublă țintă: pe de o parte, valorificarea integrată a resurselor naturale și culturale de excepție, cu îmbunătățirea calității vieții în comunitățile locale, iar pe de altă parte, satisfacerea motivațiilor și cerințelor turiștilor, în concordanță cu conservarea mediului pentru generațiile viitoare. Dezvoltarea ecologică a turismului în zone protejate vizează, în principal, patru planuri:

- **economic**, prin creșterea gradului de valorificare a resurselor, îndeosebi a celor mai puțin cunoscute, pentru reducerea presiunii asupra celor mai intens exploatate;
- **ecologic**, prin asigurarea utilizării raționale a tuturor resurselor, reducerea și eliminarea deșeurilor, reciclarea lor, asigurarea conservării și protecției mediului, scăderea procesului de sustragere a terenurilor agricole și forestiere din circuitul agricol și silvic;
- **social**, prin sporirea numărului de locuri de muncă, menținerea unor meserii tradiționale, atragerea populației în practicarea diferitelor forme de turism;
- **cultural**, prin valorificarea elementelor de civilizație, artă și cultură deosebite, care exprimă o anumită identitate culturală și dezvoltă spiritul de toleranță.

Bibliografie

- Duțu M. (2004): *Dreptul mediului : tratat*, București, Editura Economică,
Grădinaru I. (2000): *Protecția mediului*, București, Editura Economică.
Romîțan R.C. (2004): *Dicționar de dreptul mediului*, București, Editura All Beck.
Stănculescu G., Emilian R. (2000): *Managementul turismului durabil în țările riverane Mării Negre*, București, Editura All Beck.
Revista EUROCONSULTANȚĂ. Ghidul firmei, numărul 1, pag. 58 - 61, 2005
O.U.G. nr. 195/2005 privind protecția mediului
Revista Română de Drept al Mediului, 2005

Substanța, spiritul și corpul, în concepția lui Ion Petrovici

Ștefan MUNTEANU
Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Keywords: The Materia, the Spirit and the Body, Ion Petrovici
Abstract: According to Ion Petrovici's opinion, the relationship between spirit and body constitutes the central problem of any philosophy. Consequently, in his researches this theme receives a special attention. The contribution of the Romanian philosopher stands for the fact that he exemplified several theories about this subject and than he exposed his own concept according to which the body and the spirit are heterogeneous realities.

Potrivit concepției lui Ion Petrovici, relația dintre spirit și corp constituie problema centrală a oricărei filosofii. Drept urmare, în lucrările sale, această temă se bucură de o atenție deosebită. În mod expres, abordarea chestiunii o întâlnim, mai întâi în teza de doctorat *Paralelismul psiho-fizic* (1905) și, mai apoi, în studiul *Spirit și corp*, apărut în „*Revista Generală a Învățământului*”, anul I, Nr. 8 și 9, martie și aprilie 1906, precum și în studiul *Monismul „experienței pure”*, cuprins în lucrarea *Cercetări filosofice* din 1907.

În volumul *Paralelismul psiho-fizic*, Petrovici urmărește evoluția modurilor de explicare a relației spirit-materie, chestiune devenită un fel de laitmotiv al metafizicii europene. Pentru că, dacă în sens larg, termenul „paralelismul psiho-fizic” indică o mare problemă filosofică, acceptată de majoritatea gânditorilor, în sens îngust, denumește teoria ce abordează relația suflet-corp, teorie care diferă de la un curent filosofic la altul. Meritul filosofului român constă în faptul că a examinat sistematic teoriile emise și și-a exprimat concepția personală asupra problemei.

Pornind de la clasificările formulate de Hoffding și Villa, pe de o parte, și Wundt, pe de altă parte, el reține cinci teorii principale asupra relației spirit-materie. Acestea sunt: a) *dualismul materialist*, b) *dualismul spiritualist*, c) *materialismul monist*, d) *spiritualismul monist* și e) *monismul paralelist*. Înainte de a poposi asupra fiecăreia, Petrovici își construiește câteva instrumente inedite de analiză. Nu îl interesează doar măsura în care aceste teorii sunt corecte ori nu, ci vrea să afle, în cazul celor incorecte, cum a fost posibil să apară și să fie împărtășite. În acest scop, el propune două criterii, respectiv, criteriul *clarității* și criteriul *logic*.

Criteriul *clarității* trimite la obișnuința oamenilor de a reduce, în procesul cunoașterii, fenomenele mai obscure la cele mai clare. Aplicată asupra binomului corp-suflet, această obișnuință ar fi trebuit să conducă la apariția, mai întâi, a teoriei materialismului monist, întrucât lumea fizică apare mai clară cugetului omenesc. Petrovici constată că nu s-a întâmplat așa și caută regula după care variază claritatea. În acest sens, descoperă că „*De câte ori e vorba despre o «ratio essendi», claritatea e de partea materiei întotdeauna; când însă e vorba de «ratio fiendi», atunci se găsește când de partea spiritului, când a materiei*”¹. Continuând explicația, adaugă: „Când vrei să știi ce este un lucru, atunci ești dispus a-l reduce la materie totdeauna (aceasta e mai clară în aceste ocazii); iar când te întrebi de ce devine un lucru, atunci lămurești, după felul lucrului acela, când c-o cauză psihică, când cu una materială (claritatea variază)”². Și încă o lămurire: „în ce privește claritatea, ea e totdeauna la materie când e vorba de cauza «essendi», iar în privința cauzei «fiendi», este când la materie când la suflet”³.

În timp, criteriul clarității a fost înfruntat de principiile logicii născânde. Nu au lipsit nici compromisurile și nici combinațiile flexibile între criteriul clarității și logica adevărată. Aceasta deoarece „cel dintâi cere *claritatea în apariție*, cel de-al doilea reclamă *claritatea în unitate*”⁴.

Deși prezintă neajunsuri, criteriul clarității se bucură de avantajul că ferește pe cercetător de pericolul ipotezelor, obligându-l la afirmații clare și verificabile. În schimb, ipoteza logică îl conduce pe Ion Petrovici la mai multe adevăruri, de care va ține seama în abordarea relației corp-suflet. Primul este că „orice manifestare *materială* are drept origine altă manifestare tot *materială* și atunci când dispăre trebuie să se transforme tot într-o manifestare *materială*”⁵. Explicația? Logica nu poate să confirme un schimb de vigoare între manifestări așa de eterogene, precum fenomenele trupești, care se manifestă în spațiu și timp, și fenomenele spirituale, care se desfășoară numai în timp. De aici rezultă și cel de-al doilea adevăr: „Sufletul, în forma cea mai embrionară cu puțință, însă suflet, trebuie să existe în orice făptură”⁶. Neacceptarea lui ar conduce la concluzia absurdă că „lumea sufletească, în momentul când apare, provine din *nimic*”⁷. În această situație, Ion Petrovici conchide: „decât să mă restrâng în marginea clarității, și să afirm că nu există altă conștiință decât a mea, sau să afirm din același scrupul al evidenței clare, ipoteza timidă, că nu există suflet decât maximum la flori, mai bine afirm cu toată lipsa de control al evidenței percepute, dar cu toată întărirea evidenței cugetate, existența *sufletului universal*”⁸.

Înarmat cu aceste criterii și adevăruri, precum și cu convingerea că problema relațiilor dintre manifestările fizice și cele sufletești trebuie concepută „ca o combinație dintre două categorii de fenomene cu totul străine, care nu se confundă și nici nu se înrăuresc”⁹, Petrovici trece la analiza celor cinci teorii menționate.

Dualismul materialist, considerat ca fiind cea dintâi concepție asupra raportului corp-suflet, deși este de sorginte mitologică, se bucură de mare audiență. Potrivit acestei explicații, omul, precum și celelalte forme ale existenței, sunt compuse din două substanțe materiale, una grosieră (corpul) și alta mai subtilă (sufletul). Este o explicație care a dominat credințele antice grecești și romane, cu influențe în filosofia elenă și medievală. Poate fi descoperită în opera lui Homer, Virgiliu, precum și la credințele în spiritism.

În filosofie, această teorie a fost susținută mai ales în perioada elenistă, atunci când cugetarea era înrăurită de religie și de artă. Unele aspecte ale acestei teorii, zice Petrovici, pot fi reperate și la Aristotel, pornind de la felul în care Stagiritul structurează sufletul pe cele trei nivele, respectiv, sufletul nutritiv, sufletul senzitiv și sufletul cognitiv. Primele două, fiind

¹ Petrovici, Ion (1905): *Paralelismul psiho-fizic*, București, Atelierele Grafice Socecu, pp. 8 – 9.

² *Idem*, p. 9.

³ *Ibidem*.

⁴ *Idem*, p. 11.

⁵ *Idem*, p. 13.

⁶ *Idem*, p. 15.

⁷ *Idem*, p. 16.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Idem*, p. 18.

inferioare, sunt indisolubile corpului, dispar odată cu el. Doar sufletul cognitiv era separabil de corp și nemuritor. Pornind de aici s-ar putea crede că Aristotel practica un dualism spiritualist. Ion Petrovici, plecând de la teoria aristotelică a celor patru cauze, reductibile la două (materia și forma), demonstrează că este vorba de un dualism materialist. El reține echivalența pe care Aristotel o face între materie și posibilitate, pe de o parte, și între formă și actualitate, pe de altă parte. Apoi, corelând echivalența materie-posibilitate cu teoria sufletului cognitiv, Petrovici conchide: „Acuma, cum se înfățișează în a sa teorie sufletul cognitiv? Se înfățișează și dânsul alcătuit din două părți: o parte pasivă (imaginația, memoria etc.) și alta activă (facultatea de elaborare). Dintre aceste două numai ultima era nemuritoare, însă – să luăm aminte – aceasta nu putea să funcționeze fără întâia, ci rămânea ca simplă posibilitate. Și cum posibilitatea = materie, urmează că sufletul separabil este material. Iată cum cu voie sau fără voie, Aristoteles profesează, Dualismul materialist”¹⁰.

Teoria materialismului dualist a mai fost reperată de Ion Petrovici în filosofia stoică, apoi la Tertulian, Origene și la continuatorii lui Aristotel, până la Toma d'Aquino. Despre această teorie, în încheiere, filosoful român mai spune că „deși imposibil de susținut logicește, deși înfrânge unitatea, deși introduce în corpuri nemotivate materie subtilă cu și mai nejustificata identitate de a se înfățișa, are, trebuie să recunoaștem, un merit însemnat. Este produsă de *un singur* criteriu de judecată, de criteriul clarității, și în această privință e cea mai consecventă și chiar mai... unitară”¹¹.

Dualismul spiritualist se caracterizează prin faptul că admite un „principiu *imaterial*, lipsit de extensiune și de inerție, alături de substanța materială”¹². Aceasta înseamnă că se încalcă cea de-a doua consecință a criteriului clarității, în favoarea logicii. Mai simplu spus, se elimină ideea privind materialitatea spiritului. Această teorie a fost susținută de teologi, iar în plan filosofic, principalul exponent a fost Descartes.

Strădania lui Ion Petrovici este de a combate dualismul spiritualist întrucât accepta posibilitatea înrâurii între două substanțe eterogene, respectiv între materie, substanță situată în timp și spațiu, și spirit, substanță situată numai în timp. Este adevărat că judecând realitatea doar pe baza percepției imediate, utilizând criteriul clarității, trăim impresia înrâurii, în ambele sensuri între actele psihice și actele materiale. Dar, zice Petrovici, în această impresie e numai claritate, nu și știință. „Nu actul psihic al mâinii, provoacă ridicarea de braț; ci nevăzutele vibrații nervoase, cu totul obscure pentru tine, care corespund acestei mâinii. Avem în fapt o legătură cauzală de la material la material, al cărui prim termen nu îl percepem și ca atare, ci numai în echivalentul său sufletesc. De aici credința unei cauzalități directe de la spirit la corp”¹³. În manieră asemănătoare, este abordată și presupusa înrâurire de la materie la spirit. Pornind de la exemplul cu arborele (fapt material), care produce reprezentarea de arbore (act spiritual), el spune: „Nu arborele excită spiritul, ci lucrul în sine al aceluia arbore, care firește nu este arbore, un ceva material... În fapt, nu este înrâurire de la material la spiritual”¹⁴.

Împotriva dualismului spiritualist, Ion Petrovici aduce și alte critici, unele cu trimitere directă la filosofia lui Descartes. Convingerea filosofului român era că Descartes, cu toate meritele de întemeietor al filosofiei moderne, așa cum îl declarase Schopenhauer, a formulat și „două teorii extrem de neîntemeiate”¹⁵, respectiv cea prin care demonstrează existența lui Dumnezeu și teoria dualismului spiritualist.

Interesante sunt și observațiile pe care Petrovici le face cu privire la *animism*. Dacă Wundt socotea animismul drept o doctrină metafizică specială, filosoful român susține că echivalentul metafizic al acestei teorii biologice trebuie să fie inclus în una din cele cinci teorii privind raportul

¹⁰ Petrovici, Ion (1905): *op.cit.*, pp. 21 – 22.

¹¹ *Idem*, p. 23.

¹² *Idem*, p. 24.

¹³ *Idem*, p. 25.

¹⁴ *Idem*, pp. 25 – 26.

¹⁵ *Idem*, p. 27.

corp-suflet. Și îl plasează în clasa teoriilor dualiste, materialiste în vechime, spiritualiste în epoca modernă.

În încheierea observațiilor cu privire la dualismul spiritualist, Petrovici conchide că în timp ce dualismul materialist „a izvorât din întrebuintărea exclusivă a unui singur criteriu, a vechiului criteriu de judecată, dualismul lui Cartesius, utilizează în parte și criteriul cel nou. Stabilind după criteriul clarității existența a două substanțe reale, refuză însă – din pricina celui alt criteriu – să atribuie materialitatea, principiului spiritual”¹⁶.

Dar, zice Petrovici, gânditorii care au plecat de la Descartes, „neputând să accepte ilogismele concepției sale”¹⁷, au căutat alte soluții, astfel că din teoria carteziană se desprind patru direcții. Acestea sunt: întoarcerea către teoria materialismului dualist, pe de o parte, ori înaintarea către explicația monistă, fie materialistă, fie spiritualistă, ori paralelistă, pe de altă parte. Aceste concepții moniste fac obiectul analizelor următoare.

Monismul materialist exprimă convingerea că materia este principiul primordial al lumii, iar conștiința este un produs relativ târziu al materiei superior organizate. Aceasta înseamnă că sufletul, total subordonat, nu este capabil de vreo înrâurire asupra corpului.

După ce, în antichitatea greacă, materialismul era profesat în formă dualistă, în epoca modernă el devine monist și se dezvoltă puternic în secolul al XVIII-lea (Holbach, La Mettrie) și mai ales în secolul al XIX-lea (Büchner, Vogt). Căutând cauzele expansiunii materialismului monist, Petrovici amintește nevoia de reacție împotriva idealismului, pe de o parte, și cu deosebire avântul cunoașterii din științele naturii, respectiv fizica, chimia, biologia, pe de altă parte. „Exactitatea și certitudinea științelor fizico-chimice, a născut convingerea că materia – care se vedea palpabilă și supusă unor legi nestrămutate – este elementul fundamental, suportul lumii, și în înfățișarea ei organică, suportul obscurei vieți sufletești”¹⁸.

În acest context, materialiștii, pentru a dovedi dependența spiritului de materie, aduceau ca argument posibilitatea modificării stării sufletești sub influența cauzelor materiale. Ion Petrovici, adept al teoriei *paralelismului monist*, pleacă de la presupuneri exemplare și contrazice explicația materialismului monist. La o posibilă interogație privind soarta sufletului atunci când pumnalul străpunge creierul, ori otrava afectează organismul, el răspunde că „în acele obiecte nu avem numai o materie care e exterioară corpului nostru, ci și un suflet care e simultan cu sufletul nostru”¹⁹. Aceasta înseamnă că „înrâurirea efectivă care există de la acele obiecte la noi, nu e cum spun materialiștii, o înrâurire de la materie la spirit..., ci două serii de înrâuriri paralele care deși se produc deodată, nu sunt amestecate în operația lor. Avem înrâurirea de la materia acelor obiecte la materia corpului nostru, și de la sufletul acelor obiecte la sufletul nostru”²⁰.

Vorbind despre contradicțiile teoriei discutate, Petrovici folosește ocazia pentru a formula o întrebare fără vreun răspuns venit de la materialismul monist: dacă sufletul „nu face nici o treabă, pentru ce a fost creat sau de ce se mai conservă?”²¹. Urmează alte obiecții, critici și întâmpinări care pun în evidență atât slăbiciunile teoriei materialismului monist, cât și adversitatea filosofului față de această teorie.

O primă întâmpinare, la sugestia lui Höfding, este următoarea: „cum se face că energia fizică a unui fenomen material, după ce în virtutea legii de constanță a energiei se consumă întregă în manifestarea unui alt fenomen material, mai poate produce pe de-asupra un alt fenomen eterogen, dar efectiv, este vorba de fenomenul sufletești?”²².

Altă obiecție, întemeiată pe concepția gnoseologică kantiană, care susține că lumea externă este condiționată de fenomenele sufletești, este formulată de Petrovici astfel: „Dacă

¹⁶ Petrovici, Ion (1905): *op.cit.*, p. 32.

¹⁷ *Idem*, pp. 32 – 33.

¹⁸ *Idem*, p. 37.

¹⁹ *Idem*, pp. 41 – 42.

²⁰ *Idem*, p. 42.

²¹ *Idem*, p. 43.

²² *Idem*, p. 44.

este așa, atunci cum mai pot materialiștii să susțină că *materia* este elementul primordial al lumii, ea care n-are o existență independentă de suflet, și mai ales cum pot să pretindă că aceasta din urmă este reflectul celei dintâi?²³.

Cu referire la această chestiune, dialectica replicilor lui Petrovici a trebuit să meargă mai departe. Pentru că, pe drept cuvânt s-a spus că există două tipuri de condiționări: una ca *ratio essendi* și alta ca *ratio cognoscendi*. Aceasta înseamnă că din adevărul recunoscut potrivit căruia pentru ca materia să fie *cunoscută* este nevoie de existența conștiinței, nu se poate deduce gândul că și pentru ca materia să *existe* este nevoie de conștiință.

În replică, Ion Petrovici atenționează, mai întâi, că dacă este acceptată ideea că poate conștiința să fie *ratio essendi* pentru materie, nu înseamnă a crede că materia este creată din nimic. Mai departe, el nu neagă faptul că există ceva independent de conștiință, însă susține că acest „ceva“ nu este materie. Pentru că materia este doar ceea ce se caracterizează prin inerție, rezistență și întindere. Or, aceste însușiri fundamentale nu există fără condiționarea fenomenelor sufletești.

Critica lui Petrovici este îndreptată și împotriva teoriilor psihologice care explică fenomenele psihice prin cauze fiziologice. Insistă, cu precădere, asupra teoriei emoției, formulată de Lange și James. Neajunsul acestei teorii este acela că „atribuie drept cauză unui fenomen psihic (emoția), un fenomen curat material (modificări organice)²⁴. Dacă în teoria clasică privind emoția se susținea că actul intelectual (proces psihic) produce emoția (tot proces psihic), iar aceasta determină modificări organice (fenomen fizic), în teoria lui James, actul intelectual provoacă modificări organice, iar acestea cauzează emoția. Răspunsul lui Petrovici este că „Între aceste două categorii de fenomene (psihice și fizice) este după cum s-a văzut acum, cea mai completă izolare, – deși există cel mai perfect paralelism²⁵. Consecvent teoriei monismului paralel, el susține că, în paralel, intelectul determină emoția, pe de o parte, și vibrațiile cerebrale cauzează modificările organice, pe de altă parte. Altfel spus, „științificește nu e exact nici: plâng pentru că sunt trist (ca în teoria clasică), nici sunt trist pentru că plâng (ca în teoria lui James). Exact științificește este: sunt trist și plâng, sunt vesel și râd²⁶.

Spiritualismul monist, legat mai ales de numele lui Herman Lotze, este o teorie care afirmă că „ceea ce este real în lume, ceea ce alcătuiește prin urmare fondul tuturor fapturilor, de ori și ce treaptă, e spiritul. Materia, dimpotrivă, nu e decât o iluzie a noastră, și o umbră a celui²⁷. Meritul acestei teorii, crede Petrovici, constă în faptul că restrânge și mai mult prestigiul criteriului clarității, în favoarea criteriului logic.

Altoită pe tulpina idealismului, concepția lui Lotze susține că fenomenele spirituale constituie fondul lucrurilor, rațiunea ce explică existența fenomenelor materiale. Inconsecvența acestei teorii, după părerea gânditorului român, este aceea că acceptă posibilitatea transformării mișcării materiale în mișcare psihică, că îmbină lanțul causal al celor două categorii de fenomene. Pentru că, susține Petrovici, „poți subordona foarte bine materia la suflet, fără ca să le atribui o trecere de substanță, de la una la alta²⁸. Oricum, merită reținută observația că obiecția adresată concepției lui Lotze nu trebuie extinsă asupra întregului curent al spiritualismului monist.

Este adevărat că și spiritualismul este o prelungire a idealismului. Dar, în timp ce idealismul este doar o doctrină critică, spiritualismul este o concepție sistematică a lumii. Pe când idealismul critic admitea relativitatea tuturor fenomenelor, fie externe, fie sufletești, esența spiritualismului o constituie identificarea sufletului cu lucrul în sine.

²³ Petrovici, Ion (1905): *op.cit.*, p. 44.

²⁴ *Idem*, p. 50.

²⁵ *Idem*, p. 54.

²⁶ *Idem*, p. 55.

²⁷ *Idem*, p. 56.

²⁸ *Idem*, p. 61.

În această situație, Ion Petrovici își precizează poziția spunând că „luăm din capul locului partea criticii idealiste”²⁹. Și caută argumente în sprijinul ideii că lumea sufletească, chiar dacă este mai profundă, deci mai reală, este totuși o lume a relativității, „lucrul în sine, pe care împreună cu idealismul îl socotim neaccesibil, nu își are în lumea sufletească decât pe cel mai apropiat reprezentant al său. E foarte departe însă de a fi identic cu dânsa”³⁰.

Primul argument face trimitere la modul în care se situează lumea exterioară și lumea sufletului în spațiu și timp. Ideea este că lumea materială „reprezintă în toate manifestările sale, complexul de raporturi ale lucrului în sine cu forma de timp și forma de spațiu, iar lumea sufletească înfățișează și dânsa complexul raporturilor lucrului în sine, numai cu forma de timp”³¹. Dacă lucrurile stau așa, înseamnă că, potrivit concepției lui Petrovici, spațiul și timpul nu pot să aparțină și lucrului în sine. O poziție similară, cu privire la spațiu, se întâlnește și la spiritualiști. Așadar, spațiul nu aparține lucrului în sine. „Împreună cu spiritualiștii de această dată vom face numai constatarea că lumea psihică, care e o lume mai adâncă și mai reală, iar pentru dânsii de tot reală, e lipsită de această formă”³², de forma spațială. La fel gândește Petrovici și despre timp. „Lucrul în sine, a cărui existență e postulată cu necesitate, e izbăvit de forma timpului; și cum fenomenele psihice sunt toate în timp, ele sunt altceva decât lucrul în sine. Sunt – cum am zis mai înainte – înfățișarea relațiilor lui cu timpul”³³.

Al doilea argument, prin care Petrovici demonstrează că sufletul nu poate fi identificat cu lucrul în sine, este clădit pe ideea că o manifestare, pentru a fi lucru în sine, trebuie să conțină rațiunea deplină a propriei sale existențe. Or, „în această privință lumea psihică nu poate să ne ofere nimic”³⁴.

Monismul paralelist, legat de numele lui Spinoza, este o teorie care susține că lumea materială și lumea psihică sunt două aspecte ale aceleiași substanțe. Substanța, numită de Petrovici lucru în sine, nu poate fi cunoscută decât în două din atributele sale, respectiv ca materie și suflet, deși este caracterizată printr-o infinitate de atribute.

Ion Petrovici elogiază această explicație pentru faptul că asumă în totalitate criteriul logicii, în dauna criteriului clarității. Admițând ca suport comun, pentru lumea materială și lumea spirituală, o substanță necunoscută, diferită de ambele lumi paralele și izolate, pe care le explică, monismul paralelist aduce unele avantaje logice. Este vorba, mai întâi de faptul că înlătură chestiunea unirii dintre cele două lumi eterogene. Este vorba, apoi de meritul că admite un lucru în sine, diferit și de spirit și de corp, cu ajutorul căruia realizează reducerea la unitate.

Deși superioară sub aspect logic, și această teorie are unele neajunsuri. De aceea, filosoful român vine cu interesante adăugiri personale. Principalul neajuns al monismului paralelist este acela că nu precizează ponderea și rostul fiecăreia dintre aceste lumi, în timp ce „la teoria spiritualistă, sufletul este considerat ca fondul tuturor, iar materia ca o umbră, pe când la cea materialistă materia era fondul, iar spiritul un reflect, teoria paralelistă le lasă să coexiste fără precizare, în calitate de atribute ale substanței universale”³⁵.

În lipsa vreunei precizări, s-a crezut că cele două atribute ale substanței (spiritul și corpul) au rosturi egale, ca și cum lucrul în sine s-ar exprima în două limbi. O asemenea ipoteză pare însă absurdă pentru Ion Petrovici, care spune: „Evident că lucrul nu poate să fie așa. Cele două aspecte ale substanței nu pot s-o reprezinte cu o aproximație de același grad. Unul trebuie să spună mai mult decât celălalt, deoarece vorbește diferit de el... lumea sufletească e cunoscută mai direct decât cea materială, că pe când prima reprezintă oglindirea lucrului în sine în simpla formă a timpului, cealaltă înfățișează fenomenul de dublă oglindire a lucrului în sine, în cristalele heterogene de spațiu și de timp. Deși lumea sufletească și cea materială reprezintă prin urmare

²⁹ Petrovici, Ion (1905): *op.cit.*, p. 64.

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ *Idem*, p. 66.

³⁴ *Idem*, p. 68.

³⁵ *Idem*, p. 74.

una și aceeași substanță, prima o reprezintă cu un grad de înstrăinare mai mică de cum o reprezintă cea de a doua³⁶.

În sinteză, iată esența concepției lui Petrovici, privind raportul spiritului cu corpul: „cele două categorii de fenomene heterogene (sufletul și corpul), sunt provocate de perceperea substanței necunoscute de către intelectul nostru, printr-o singură formă (timpul) și prin două forme (timpul și spațiul). Prin urmare se înțelege, că numitele două forme nu aparțin substanței sau lucrului în sine³⁷. Îi mai rămânea filosofului să-și ia măsuri de precauție pentru a nu fi acuzat de dualism, atunci când susține separația între lucrul în sine, pe de o parte, și formele de timp și spațiu, pe de altă parte.

Pentru aceasta, Petrovici reia analiza categoriilor de spațiu și timp. Nu găsește însă sprijin nici în apriorism, care susținea că timpul și spațiul nu aparțin lumii obiective, ci sunt niște forme ale intelectului, deci un fel de dualism, nici în aposteriorism, care susținea că timpul și spațiul aparțin lumii obiective și inteligența le abstrage de acolo, pentru că chiar dacă satisface condiția monismului, are alte neajunsuri. „După părerea noastră, explicarea aprioristă are toată dreptatea, afară de aceea că întreține dualismul, iar ipoteza experimentală, nu are decât dreptatea de a menține monismul, încolo e toată greșită³⁸.

Pe Ion Petrovici nu îl satisface nici încercarea de împăcare a celor două explicații anterioare, propusă de Herbert Spencer, prin teoria influențelor ancestrale, potrivit căreia timpul și spațiul sunt *a posteriori* pentru speță, dar *a priori* pentru individ.

Soluția, foarte interesantă, pe care o avansează filosoful român, cu privire la spațiu și timp, este că aceste forme își au originea în faptul primitiv al ciocnirii dintre lume și subiect. În acest sens, el scrie că cele două forme „nu există nici în lume, nici în subiect (și dânsul un fragment de lume). Ele rezultă din primul contact dintre ele, ca scânteia din două cremenii care nu o conțineau. Din contactul subiectului, numai cu el însuși, primordial răsare forma de timp, iar din contactul cu restul lumii, răsare forma de spațiu la care se adaugă și aceea de timp. Aceste forme care răsar din această primă ciocnire, devin condițiile de posibilitate ale tuturor percepțiilor subsecvente³⁹.

În felul acesta, filosoful reușește să salveze ideea de monism, chiar și când se susține că timpul și spațiul nu aparțin lucrului în sine. Spre deosebire de alți gânditori însă, Petrovici consideră lucrul în sine, absolutul, ca pe ceva pozitiv, nu ca pe o limită negativă. În acest sens, spune: „evident că lucrul în sine, fără o conștiință care să-l sesizeze, e ca și cum n-ar fi. Totuși el rămâne ca o veșnică posibilitate, pentru vreo conștiință capabilă de a-l sesiza. Până acuma e un neant; atunci însă, ar deveni – de altminteri neschimbându-se în ce privește natura-i – aceea ce spusesem că trebuie să fie, rațiunea definitivă și complectă a tuturor lucrurilor și a lui însuși⁴⁰.

Conștiința omenească, cu toate limitele sale, a făcut un prim pas pe direcția acestei posibilități de a extrage absolutul din neant. Ea are chiar cutezanța să forțeze această posibilitate, visând la o stare de simultaneitate pură. Totul rămâne însă un vis întrucât „e greu ca omul să-și facă o icoană despre o simultaneitate care nu e nici în spațiu (ca lumea materială), nici măcar în timp (ca aceea sufletească). Dacă ar putea să și-o închipuie cu claritate, ar avea măcar o fărâma din dezlegarea misterului existenței...⁴¹.

Înainte de a-și susține doctoratul, Ion Petrovici a trimis un exemplar al tezei, *Paralelismul psiho-fizic*, și lui G. Bogdan-Duică. Și, deși nu a participat la susținere, Bogdan-Duică a analizat critic textul tezei într-o recenzie pe care a publicat-o în *Revista Generală a Învățământului*, numărul din decembrie 1905. Aici, el scrie: „Îmi pare rău că, la rândul meu, nu pot să-i fac autorului plăcerea de a fi cu d-sa de o părere și că trebuie să-l sfătuiesc, ca oameni de ai

³⁶ Petrovici, Ion (1905): *op.cit.*, pp. 75 – 76.

³⁷ *Idem*, p. 77.

³⁸ *Idem*, p. 81.

³⁹ *Idem*, pp. 82 – 83.

⁴⁰ *Idem*, pp. 86 – 87.

⁴¹ *Idem*, p. 86.

condeiului colegial, să-și revizuiască *fundamentele* psihologiei sale cu ajutorul unei călăuze bune, cum este d. ex. Th. Ziehen, *Leitfaden der physiologischen Psychologie*, ediția VI (1902)⁴².

În replică la aceste critici, Ion Petrovici elaborează textul polemic *Spirit și corp*, pe care îl publică în aceeași revistă, numerele 8 și 9 (martie și aprilie) din 1906. Cu această ocazie își reafirmă opțiunea metafizică din teza de doctorat: „Punctul meu de vedere rămâne acesta: Există o substanță necunoscută care mi se manifestă prin două atribute, de o neegală adâncime, atributul spiritual mai profund, mai revelator, și acel al materiei mai superficial și mai deșert⁴³. Sunt reamintite apoi și argumentele în sprijinul doctrinei paralelismului spirit-corp, în dauna imanentismului. „Totuși, cu toate că punctul meu de vedere și consecințele care par a decurge, au aerul că mă duc cu necesitate spre imanentism, – spre un imanentism puțin modificat, dar spre imanentism – continuu înainte să văd dreptatea pe câmpul doctrinei paraleleste. Căci iată ce nu pot crede: Posibilitatea unei reduceri adevărate a materiei la spirit⁴⁴. Aceasta, deoarece „fenomenul psihic nu poate avea spațiu, iar materia (oricât de simplificată) trebuie să aibă spațiu. Spațiul niciodată nu va putea să se topească în forma timpului. Timpul niciodată nu va putea să construiască cu elementele lui, spațiul⁴⁵”.

Alexandru Surdu, referindu-se sintetic la acest aspect nucleic al concepției lui Ion Petrovici, reține: „Substanța transcendentă... este un fel de «lucru în sine», dar nu total necunoscut și nici total incognoscibil, căci existența, ceea ce ni se arată nouă, corpul și spiritul, mai corect sufletul, sunt manifestările sale. Doar atâta că substanța nu se reduce la aceste manifestări. Substanța aceasta, numită și «fundamentală», are o infinitate de atribute, dintre care noi nu cunoaștem decât două: corpul sau materia și spiritul sau psihicul. Dar nici pe acestea nu le cunoaștem dintr-o perspectivă absolută, ci din perspectiva noastră umană. Aceasta este mărginită în spațiu și timp și are o dezvoltare, o evoluție a ei, numai că, oricât ar evolua, nu poate să-și depășească propriile sale limite. Paralelismul psihofizic presupune nu numai o determinare reciprocă de tip ontic (corpul este suportul pasiv al spiritului, spiritul este principiul activ al corpului), ci și una gnoseologică⁴⁶”.

Continuându-și cercetările, Ion Petrovici se va pronunța ulterior și asupra orientării *monismului „experienței pure“*, apreciată drept o încercare mai puțin obișnuită de a găsi o formulă unificatoare pentru diversitatea lumii fenomenale. Pleacă de la constatarea că, de regulă, cum s-a văzut și în textul tezei de doctorat, explicațiile unificatoare sunt construcții ale rațiunii, pe baza exigenței principiilor logice. El observă că așa au fost formulate cele trei soluții generale, singurele posibile, cu variațiile lor, respectiv: „reducerea spiritului la materie, fie că consideri pe primul ca o materie fals percepută, fie că îl socoți ca un efect al materiei (materialismul), reducerea materiei la spirit (spiritualismul) și în fine însumarea acestor două realități, experimental ultime și unice, sub noțiunea unei a treia realități *transcendente*, numită îndeobște substanță⁴⁷”.

Monismul „experienței pure“ nu promovează nici una din căile raționale amintite, ci propune întoarcerea la experiența pură, la natura primitivă și adevărată, unde exista un singur univers, pe care ulterior mintea omului l-a divizat în mod arbitrar. „Așadar monismul, nu e nevoie și nu trebuie să-l dobândim, suindu-ne înainte, ci coborându-ne înapoi. Nu prin făurirea de noțiuni din ce în ce mai comprehensive care să subsume noțiunile mai puțin cuprinzătoare, ori

⁴² Bogdan-Duică, G. (1905): „Întâia teză română pentru doctorat în filozofie”, în *Revista Generală a Învățăământului*, Anul I, Nr. 5, decembrie, p. 325.

⁴³ Petrovici, Ion (1906): „Spirit și corp”, în *Revista Generală a Învățăământului*, Anul I, Nr. 9, aprilie, p. 696.

⁴⁴ *Idem*, p. 697.

⁴⁵ *Idem*, p. 697.

⁴⁶ Surdu, Alexandru (1995): *Substanța transcendentă la Ion Petrovici*, în volumul *Vocații filosofice românești*, București, Editura Academiei Române, pp. 46 – 47.

⁴⁷ Petrovici, Ion (1926): „Monismul „experienței pure“, în volumul *Cercetări filosofice*, ediția a II-a, Tipografia Ion C. Văcărescu, București, pp. 133 – 134.

prin lărgirea vreuneia din ele, ci prin înlăturarea tuturor, ca adausuri arbitrare, și cu aceasta prin întoarcerea la starea naturală a experienței pure⁴⁸.

Principalii reprezentanți ai acestui gen de monism, pe care îi numește Petrovici, sunt Mach și Avenarius. Pentru Mach, spre exemplu, distincția dintre spirit și corp nu există în realitate, ci este creație mentală arbitrară, izvorâtă în urma contactului dintre oameni. Așadar, prin contactul cu alți oameni, individul a descoperit conștiința semenilor săi, pe care n-o poate percepe așa cum percepe lumea fizică. Din acel moment, pentru el s-a produs ruptura între fenomenele fizice, care pot fi percepute de toți, și fenomenele sufletești, care pot fi percepute doar de către individul care le trăiește.

Wundt, deși adversar al lui Mach și, deși este categorisit adesea ca spiritualist, când analizează existența materiei și a spiritului, operează tot cu criteriul „experienței pure”. Potrivit concepției sale, observă Petrovici, există „o singură *experiență*, pe care noi o putem privi și o privim din două puncte de vedere. Din punctul de vedere nemijlocit, în atârnare de subiectul nostru (și atunci avem ceea ce se cheamă *psihicul*) și din punct de vedere mijlocit, independent de subiectul nostru (și atunci avem natura *fizică*). În fapt avem o singură experiență unitară, pe care noi o despiciăm după punctele noastre de vedere și astfel dobândim lumea fizică pe de o parte și lumea sufletească de altă parte⁴⁹.

Constatăm deci că, pe baza experienței imediate, adepții monismului „experienței pure” tăgăduiesc eterogenitatea celor două realități (spiritul și corpul). În replică, Ion Petrovici, pentru a pune în evidență lipsa de temei a acestei teorii scrie: „afirmării că există în fapt o singură realitate pe care noi o descompunem după punctele noastre de vedere, se poate opune cu un egal temei, că există o realitate multiplă pe care conștiința *noastră* o unifică într-un tot⁵⁰. Mai departe, împotriva tezei potrivit căreia intuiția ne prezintă unitatea lumii, unitate pe care apoi o sparge intelectul sunt aduse argumente din psihologie. „Dacă dar psihologia ne spune că actele de percepere *intuitivă* se continuă, se *desăvârșesc* prin actele de judecată logică, atunci este peste putință să mai admitem că primele exprimă realitatea obiectivă, adevărată, pe când cele de-al doilea împărțind-o, exprimă numai puncte de vedere ale noastre, inexistente obiectiv⁵¹”.

În concluzie, potrivit concepției lui Ion Petrovici, cele două domenii ale realității, corpul și spiritul, sunt eterogene. Iar în ce privește monismul „experienței pure”, nu numai că nu oferă o soluție, dar înfundă problema într-un loc fără ieșire.

Bibliografie

- Bogdan-Duică, G. (1905): „Întâia teză română pentru doctorat în filozofie”, în *Revista Generală a Învățământului*, Anul I, Nr. 5, decembrie.
- Petrovici, Ion (1905): *Paralelismul psiho-fizic*, București, Atelierele Grafice Socecu
- Petrovici, Ion (1906): „Spirit și corp”, în *Revista Generală a Învățământului*, Anul I, Nr. 9, aprilie.
- Petrovici, Ion (1926): „Monismul „experienței pure”, în volumul *Cercetări filosofice*, ediția a II-a, Tipografia Ion C. Văcărescu, București.
- Surdu, Alexandru (1995): *Substanța transcendentă la Ion Petrovici*, în volumul *Vocații filosofice românești*, București, Editura Academiei Române.

⁴⁸ Petrovici, Ion (1926): *op.cit.*, p. 134.

⁴⁹ *Idem*, p. 138.

⁵⁰ *Idem*, p. 141.

⁵¹ *Idem*, p. 143.

Tentativa, desistarea și împiedicarea producerii rezultatului

Gheorghe POPA
Universitatea „George Bacovia”, Bacău

Keywords: intent, desition, prevention

Abstract: The paper deals with the following aspects: on the one hand, with the desition as a way of ending any penalty before the deed is revealed, and on the other hand, with the concept of prevention as an attempt without effect. The approach is made taking into account the reglementations of the Romanian law.

1. Desistarea

1.1. Concept

Preluând soluția consacrată în Codul penal anterior, legiuitorul Codului penal introduce, prin dispoziția înscrisă în art. 22, desistarea ca o cauză generală de nepedepsire cu vocația de aplicare exclusivă prin modalitatea tentativei întrerupte în beneficiul exclusiv al autorului.

Potrivit textului art. 22 C.P., este apărât de pedeapsă făptuitorul care s-a desistat ori a împiedicat mai înainte de descoperirea faptei producerea rezultatului. Cum împiedicarea producerii rezultatului, cea de-a doua cauză de nepedepsire reglementată prin același text vizează modalitatea tentativei perfecte, desistarea privește, fără îndoială, tentativa întreruptă.

Introducerea desistării ca o cauză generală de nepedepsire a cazurilor de întrerupere voluntară a executării mai înainte ca aceasta să fie descoperită împiedicându-se astfel de bună voie de către chiar autorul faptei consumarea acesteia, se întemeiază atât pe luarea în considerație a schimbării de atitudine survenită în conduita subiectiv-obiectivă a făptuitorului cât și pe rațiunea că nepedepsirea cazurilor de abandonare voluntară a executării poate îndeplini rolul unei încurajări a făptuitorilor, în adoptarea nestânjenită a unor asemenea reveniri.¹

În știința dreptului penal, prin *desistare* se înțelege întreruperea, încetarea de către făptuitorul însuși, de bună voie, a executării începute mai înainte de descoperirea faptei. În alte legislații cum este cea germană, desistarea constituie o cauză facultativă de nepedepsire, instanțele de judecată

¹ George Antoniu (1996): Editura Soc., Tempus, București.

având posibilitatea fie de a reduce, fie de a înlătura pedeapsa în funcție de natura cauzei care l-a determinat pe făptuitor să întrerupă voluntar executarea.

În legislațiile care îmbrățișează concepția potrivit căreia desistarea voluntară constituie o condiție negativă a conceptului de *tentativă*, cum ar fi legea penală franceză sau spaniolă, ea este instituită în calitate de cauză legală de inexistență a tentativei, desistarea ne mai beneficiind de nici un fel de reglementare distinctă.

Din cuprinsul definiției legale rezultă că desistarea devine operantă în calitate de cauză de nepedepsire a tentativei prin întrunirea cumulativă a următoarelor condiții:

A. Desistarea trebuie să constea într-o întrerupere, încetare a executării începute care să aibă loc mai înainte ca aceasta să se fi terminat.

Sub raportul condiției menționate, desistarea reprezintă întotdeauna o atitudine de renunțare materială efectivă la acțiunea ilicită declanșată, venită din partea exclusivă a autorului ei.

Având caracterul unui act de renunțare unilaterală a autorului survenită în timpul executării, desistarea nu e posibilă, deci după epuizarea executării și nici în cazul continuării săvârșirii actelor infracționale de către coautor.

În cazul faptei comise în participație coautorat, instigare, complicitate – pentru cel care renunță la activitatea la care a înțeles să contribuie fie prin acte de săvârșire (coautorat), fie prin acte de ajutorare – înlesnire (complicitate) sau determinare psihică (instigare), desistarea trebuie să se exprime diferit, prin acte de împiedicare activă a celorlalți participanți a executării începute de autor, situație reglementată, în mod aparte, în materia participației, prin dispozițiile înscrise în art. 30 Cod penal, care instituie o cauză similară de nepedepsire pentru participanți. De aceea, în cazul în care autorul actelor de executare va curma de bună voie contribuția sa la execuția faptei, dar aceasta va continua să se realizeze prin contribuția celorlalți participanți, ajungându-se la atingerea rezultatului și, deci, la consumarea infracțiunii, el nu va beneficia de impunitatea desistării, condițiile prevăzute de lege fiind strâns corelate ca rațiune și soluție, întrucât nu a îndeplinit și condiția prevăzută oricărui participant de a împiedica pe toți ceilalți și, în special, pe coautori să continue executarea.

Întrucât desistarea, ca să devină operantă în sensul ei de cauză de nepedepsire, trebuie să aducă la întreruperea activității de către toți autorii, forma de tentativă care se realizează este tentativa întreruptă sau imperfectă.

Desistarea este posibilă la orice infracțiune susceptibilă de tentativă pedepsibilă, deci având un element material apt de întrerupere mai înainte de epuizarea executării.

În cazul infracțiunilor continue, dacă întreruperea intervine după ce executarea s-a prelungit suficient pentru a fi considerată consumată nu poate exista desistare. Înainte de acest moment, desistarea poate avea însă relevanță.

În cazul infracțiunilor continuate, desistarea este posibilă în aceeași măsură în care este posibilă tentativa; pentru a deveni operantă, curmarea executării trebuie deci să intervină mai înainte de epuizarea aceluși fragment al acțiunii infracționale care constituie prima componentă materială sau primul act component al infracțiunii, întrucât curmarea infracțiunii după realizarea primului act component constituie o infracțiune în formă simplă consumată (fiecare dintre actele componente ale pluralității de acte relativ independente pe care le presupune infracțiunea continuată antrenând și câte un moment consumativ distinct al infracțiunii respective).

De exemplu, nu poate interveni desistarea în situația când infractorul, după ce a aplicat o lovitură victimei cu intenția de a o ucide, nu a mai putut repeta acțiunea, victima scăpând cu viață datorită unei cauze independente de voința agresorului, tot așa după cum nu constituie desistare nici fapta de ajutor dată victimei de către inculpat după ce îi aplicase o lovitură care-i putea produce moartea, ambele situații neîntrunind condiția subînțeleasă de art. 22 din Cod penal, în sensul ca desistarea să reprezinte o curmare de bună voie și mai înainte de terminare a executării infracțiunii.

B. Deși literatura juridică nu a insistat, în mod special, pe acest aspect, considerăm că întreruperea trebuie să fie efectivă și definitivă, iar nu expresia unei simple amânări a săvârșirii

aceleiași fapte. Din acest punct de vedere, dacă din datele și împrejurările cauzei va rezulta că, deși, într-o primă ediție, făptuitorul și-a curmat activitatea, indiferent de motive, reluând-o însă în contextul unor condiții noi, mai favorabile, activitatea sa inițială nu va putea fi considerată ca reprezentând o desistare (putându-se pune chiar problema existenței unui concurs de infracțiuni).

După cum remarcă George Antoniu, desistarea voluntară nu implică numai un act de voință liberă a agentului, dar mai trebuie ca această voință să fie definitivă; simpla amânare a executării sau transferul executării asupra altei persoane nu înseamnă desistare voluntară. De asemenea, actul de voință nu trebuie să fie neapărat spontan, el putând fi și rodul unei reflectări mai îndelungate al unei chibzuințe.

Nu interesează mobilul care poate fi generos sau meschin, esențialul este că acesta ar fi putut continua săvârșirea faptei de la care s-a abținut prin voința sa.

Din punct de vedere practic, imposibilitatea chiar relativă sau posibilitatea continuării executării pot fi evaluate cel mai corect în funcție de influența pe care au avut-o împrejurările obiective sau obstacolele care au stat în calea executării (arestarea făptuitorului, imobilizarea de către alte persoane, rezistența victimei, inabilitatea sau lipsa de forță fizică a făptuitorului). Dacă aceste elemente de ordin obiectiv au fost decisive în oprirea cursului executării, nu va exista desistare voluntară. Dacă făptuitorul are la dispoziție și alte soluții pentru a continua executarea, dar nu apelează la ele, renunțarea sa este valabilă.

De asemenea, când făptuitorul s-a oprit din eroare, considerând că în calea executării s-au ivit obstacole de netrecut, pe când în realitate ele nu aveau acest caracter, nu există desistare pentru că, dacă el nu ar fi ajuns în stare de eroare, ar fi continuat să execute fapta penală.

Prin urmare, sub raportul acestei condiții, esențial este ca abandonarea hotărârii infracționale să se manifeste liber și definitiv, în contextul unor împrejurări în care făptuitorul putea, în mod obiectiv, continua executarea.

C. Desistarea trebuie să se producă mai înainte de descoperirea faptei, care poate avea loc prin luarea la cunoștință despre săvârșirea faptei fie de către autoritățile îndrituite a interveni, fie de către opinia publică.

În caz de concomitență a descoperirii faptei de către autorități și curmarea voluntară a acțiunii, se va considera că desistarea reunește toate condițiile prevăzute de lege pentru a atrage nepedepsirea făptuitorului, întrucât este evident că schimbarea sa de atitudine și curmarea faptei au fost independente de faptul descoperirii ei concomitente și s-ar fi produs chiar și în lipsa acesteia.

Desigur că aflarea despre săvârșirea faptei de către participanți sau persoane strâns legate pe linia interesului infracțional sau personal (cum ar fi rudele apropiate, afinii, prietenii intimi etc.) nu reprezintă și nu echivalează cu o descoperire a faptei în sensul art. 22 – al. 1 din Codul penal.

D. Desistarea trebuie să fie voluntară, deci să exprime hotărârea liberă și nesilită a voinței autorului de a curma executarea aflată în curs. Din acest punct de vedere, nu interesează dacă răzgândirea autorului s-a realizat ca urmare a unui proces psihic din proprie inițiativă sau ca urmare a sfaturilor primite din partea altor persoane. Esențial este ca desistarea să fie expresia unei voințe cu exprimare liberă a făptuitorului și nu cu rezultatul intervenției unei cauze externe insurmontabile, precum descoperirea faptei, apariția unui obstacol de netrecut ori rezistența victimei peste limitele posibilităților de acționare ale făptuitorului, toate, cauze externe, străine adevăratei voințe a autorului, care s-au impus voinței sale.

Deși desistarea presupune o hotărâre și, deci, o motivație diferită de cea anterioară, pentru existența ei ca exprimare liberă a voinței de a curma executarea începută mai înainte de epuizarea sa nu interesează o anumită motivație, legea neprevăzând sub acest aspect nici o condiționare și nici o limitare.

Este posibil, deci, ca voința opririi executării începute să fie determinată de intervenirea unei opțiuni contrare celei adoptate prin rezoluția infracțională anterioară, de regretul adoptării comportamentului ilicit, de temerea sau grija născută din complicațiile ce ar putea surveni, de milă

față de victimă.

În situațiile în care condiția unei desistări voluntare este îndoielnică, existând argumente ca ea să poată fi atribuită în aceeași măsură unor cauze externe, cât și unor cauze ținând de voința făptuitorului, ca și atunci când se poate stabili o coincidență în timp între renunțarea voluntară și intervenția unor cauze externe care lasă dubii asupra adevăratei naturi a exprimării voinței făptuitorului, principiul care se va aplica va fi întotdeauna acela potrivit căruia profită inculpatului, dispoziția legală care reglementează desistarea făcând parte din categoria celor instituite în favoarea inculpatului (deci supusă, de preferință, unei interpretări extensive).

Desistarea este posibilă la orice infracțiune susceptibilă de tentativă, excluzându-se, bineînțeles, acele tipuri de infracțiuni care, prin însăși natura lor, nu sunt susceptibile de un *iter criminis*.

1.2. Justificare

În decursul timpului, s-au dat diferite justificări soluției adoptate, în mai toate legislațiile, de a nu sancționa tentativa în caz de desistare voluntară de la executarea unei infracțiuni.

Într-o concepție s-a susținut că în cazul renunțării la infracțiune ar dispărea intenția de a mai comite fapta și ca atare ar exista un obstacol legal de sancționare a tentativei. Această teză este discutabilă deoarece, în acest caz, desistarea n-ar putea fi tratată ca o cauză de nepedepsire ci ar constitui o cauză de inexistență a caracterului penal al faptei. Alți autori, au susținut ideea că nepedepsirea tentativei, în caz de desistare voluntară, se explică prin lipsa pericolului social al faptei sau prin lipsa voinței de a continua executarea faptei; voința agentului nu este atât de fermă, încât fapta să mai prezinte un pericol. Unii autori au susținut ideea nepedepsirii tentativei în cazul desistării cu argumentul că trebuie să se dea un impuls agentului să renunțe la infracțiune, diminuându-se astfel riscul consumării infracțiunii: dacă acesta s-ar afla în apropierea momentului consumării, imboldul spre a se desista ar fi cu atât mai eficient, deoarece ar evita pericolul consumării. Această justificare în doctrina germană este cunoscută sub numele „podul de aur” și a fost enunțată de Feurbach, la sfârșitul secolului trecut. O altă justificare este aceea a necesității premierii infractorilor care s-au desistat voluntar (teoria recompensei) pentru efortul făcut de a se opri din executarea faptei; precum și aceea a compensației, se susține că vinovăția agentului pentru începerea executării este compensată prin efortul depus de a se abține de la executare ori de a împiedica consumarea faptei.

Alți autori au justificat nepedepsirea tentativei în această situație din rațiuni de politică penală, legiuitorul alege, prin reglementarea desistării, răul mai mic (nepedepsirea), spre a stimula pe subiect să renunțe la infracțiune (teorie care se apropie de cea a podului de aur); societatea este interesată să nu se ocupe de cei care n-au dus până la capăt infracțiunea pentru a preveni răul de a se continua executarea; nu trebuie ca agentul să fie „împins” spre consumarea executării, ci dimpotrivă, stimulat să renunțe.

În concepția autorilor italieni, desistarea ar însemna stimularea factorilor inhibitorii la infractor, oferirea unor motive de renunțare la infracțiune, de diminuare a persistenței hotărârii infracționale și ar putea fi asemănată cu o căință activă.

Desigur, desistarea voluntară reflectă uneori și căința făptuitorului, dar nu credem că ar trebui confundată cu căința activă propriu-zisă, cu acel efort pe care îl face făptuitorul, după consumarea infracțiunii, de a acoperi prejudiciul sau de a atenua urmările faptei sale.

1.3. Tratamentul juridic al desistării voluntare

În sistemul dispozițiilor înscrise în art. 22 din Codul penal, desistarea își produce efectele de cauză legală de nepedepsire numai cu privire la autor.

În cazul faptelor comise în participație-coautorat, instigare sau complicitate-desistarea autorului nu va atrage nici un fel de consecințe de impunitate față de colaboratori. În acest sens, dispoziția înscrisă în art. 30 din Codul penal prevede că, pentru a beneficia de o cauză de nepedepsire similară, participantul, după caz, coautor, instigator sau complice trebuie nu numai să se desiste personal de a continua a săvârși fapta, dar chiar să împiedice, în mod efectiv, atât pe

autor, cât și pe ceilalți participanți.

Cauza de nepedepsire, înscrisă în art. 22 Cod penal, are un caracter general, motiv pentru care și sediul ei a fost fixat în Partea Generală a Codului penal, deosebindu-se prin caracter special, înscrise în partea specială a codului penal și aplicabile numai unor infracțiuni determinate, obligatoriu, pentru că incidența ei nu poate fi refuzată și personal, pentru că produce efecte numai față de autorul care s-a desistat (cum ar fi cele prevăzute, spre exemplu de art. 255 și art. 260 din Codul penal).

Efectele cauzei de nepedepsire pe care o analizăm nu pot fi anihilate, în condițiile prevăzute de art. 22 Cod penal, nici dacă actele îndeplinite până în momentul desistării constituie o infracțiune. Într-o asemenea ipoteză, deși făptuitorul va beneficia de nepedepsirea tentativei (fapta sa urmând a fi considerată, în raport cu infracțiunea încercată, o tentativă nepedepsibilă), el va răspunde totuși pentru infracțiunea consumată până în momentul desistării (în calitate de autor, instigator ori complice).²

Prin efectele sale specifice, desistarea își vădește, prin urmare, nu numai caracterul legal, obligatoriu și general, dar și pe acela strict personal, toate aceste caractere definind statutul său de cauză de nepedepsire.

Efectul de nepedepsire nu împiedică însă luarea față de făptuitor a unor măsuri de siguranță sau obligarea lui la despăgubiri civile pentru pagubele cauzate.

2. Împiedicarea producerii rezultatului

2.1. Concept

A. Spre deosebire de desistare care, atât ca posibilitate de realizare, cât și ca rațiune de instituire cu regimul unei cauze de nepedepsire, vizează, în exclusivitate, tentativa întreruptă sau imperfectă, împiedicarea producerii rezultatului, presupunând premisa unei executări terminate, dar care nu și-a produs rezultatul socialmente periculos, se constituie în sistemul reglementării legislațiilor penale moderne într-o cauză de nepedepsire vizând în exclusivitate tentativa perfectă sau cum cum mai este denumită tentativă fără efect.

În sistemul codului nostru penal, împiedicarea producerii rezultatului este reglementată prin aceeași dispoziție care consacră și desistarea, și anume art. 22 alin. 1 din Codul penal.

În sensul dispozițiilor mai sus arătate, prin împiedicarea producerii rezultatului, vom înțelege acea cauză generală de nepedepsire care intervine în cazul tentativei perfecte, constând în atitudinea făptuitorului de a împiedica producerea rezultatului de bună voie și mai înainte ca fapta să fi fost descoperită.

În același timp, deși legea nu o permite *expressis verbis*, din însăși structura reglementării rezultă nu numai că împiedicarea voluntară trebuie realizată de chiar însuși autorul executării, presupunând o activitate personală a acestuia, dar și că ea trebuie să se plaseze într-un anume interval de timp, cuprins între momentul terminării acțiunii ilicite și momentul producerii rezultatului (de exemplu, în cazul unei tentative de omor, prin dezamorsarea mașinii infernale mai înainte de a se produce explozia, sau prin administrarea unui antidot victimei mai înainte ca otrava să-și fi produs efectul letal; în cazul unei tentative de distrugere prin stingerea sursei de foc, înainte ca aceasta să se fi extins în așa măsură, încât să producă stricăciuni).

Pentru ca împiedicarea producerii rezultatului să-și producă efectele de cauză generală de nepedepsire, în condițiile legislației române actuale, este necesară realizarea următoarelor condiții:

a. Împiedicarea producerii rezultatului impune prin însuși specificul, rațiunea și finalitatea sa de instituție penală cu caracter de recompensă și încurajare a celor ce obstrucționează consumarea infracțiunii, mai înainte de a fi produs lezarea valorii ocrotite de legea penală și descoperirea lor, o manifestare de voință liberă a făptuitorului, o renunțare evidentă la scopul

² Desistarea voluntară, *Revista de drept penal*, anul II, nr. 3, iulie-sept. 1995, pag. 18.

urmărit și, prin urmare, o schimbare radicală a orientării sale subiective în raport cu dispozițiile legii penale.

Din acest punct de vedere, nu reprezintă o relevanță, ca și în cazul desistării dacă ideea renunțării la consumarea infracțiunii i-a fost sugerată făptuitorului de o altă persoană sau reprezintă rodul propriilor sale determinări subiective, anume mobil a putut schimba atitudinea și hotărârea infracțională anterioară (milă) și nici dacă la luarea ei a contribuit într-un fel și conduita victimei. Legiuitorul nu face în această privință nici o distincție și nu pune condiții; este suficient ca schimbarea atitudinii subiective a făptuitorului, în sensul renunțării la consumarea infracțiunii să fie exprimarea voinței sale libere și nesilite, iar nu produsul unei constrângeri provenite dintr-o cauză externă (cum ar fi determinarea schimbării atitudinii prin amenințarea făptuitorului de către alte persoane sau constrângerea fizică să împiedice producerea efectului). În această ultimă ipoteză, constrângerea trebuie să aibă un caracter serios și efectiv, astfel încât din examinarea tuturor împrejurărilor în care s-a produs să se poată trage, în mod sigur, concluzia că voința de acțiune a făptuitorului nu ar fi fost deturnată de la hotărârea infracțională luată, inițial în lipsa intervenirii acelei constrângeri.

b. A doua condiție, de ordin obiectiv, material constă în intervenirea unei activități de împiedicare a producerii rezultatului, după epuizarea executării și mai înainte de producerea acestuia.

În sensul acestei condiții, se înțelege că activitatea materială de împiedicare a producerii rezultatului este distinctă, ulterioară și contrarie ca finalitate actelor de executare realizate de făptuitor anterior, împiedicarea rezultatului trebuind să se manifeste întotdeauna în direcția anihilării efectelor executării și să înlăture efectiv și definitiv producerea lor, datorită aceluiași cauze.

Sub acest aspect, atât nefinalizarea completă a executării, cât și începerea lezării valorii ocrotite de lege, prin vătămarea ei efectivă, înlătură incidența cauzei de nepedepsire la care ne referim. În prima situație, împiedicarea producerii rezultatului mai înainte de conținerea executării este o imposibilitate materială, implicând o contradicție; în a doua situație, începerea materializării rezultatului, exprimând deja și începerea procesului de consumare a faptei, înlătură incidența oricărei cauze de nepedepsire întemeiate pe ideea împiedicării producerii rezultatului. De pildă, referindu-ne la cea de-a doua situație, fapta inculpatului de a declanșa incendierea unui imobil, urmată de stingerea voluntară a focului de către aceeași persoană după ce, însă, aceasta a început să producă stricăciuni, nu este de natură a fi socotită o împiedicare a producerii rezultatului, chiar dacă, prin intermediul intervenției de stingere, întinderea rezultatului a fost considerabil atenuată. În practica judiciară, s-a reținut, în acest sens, că orice manifestare de voință, ca aceea de restituire a bunului furat, abandonarea acestuia ori repararea prejudiciului, intervenită după producerea rezultatului specific al infracțiunii nu atrage aplicarea art. 22 din Codul penal.

c. Evident că împiedicarea producerii rezultatului trebuie să fie efectivă și hotărâtoare, adică numai prin și datorită intervenției autorului să se ajungă la o împiedicare deplină, definitivă și integrală a apariției rezultatului ilicit, astfel încât aceasta să nu se mai poată produce niciodată ulterior, în tot sau în parte, din pricina aceleiași cauze (adică a acțiunii deja terminate). Astfel, în cazul unei tentative de omor prin otrăvire, intervenția făptuitorului în sensul împiedicării producerii morții prin administrarea unui antidot, pentru a putea fi considerată efectivă și hotărâtoare, trebuie să elimine nu numai producerea imediată a morții, ci și împiedicarea producerii ei ulterioare, datorită otrăvirii inițiale. Aceeași situație, în cazul unei tentative de distrugere prin incendiere, când simpla localizare sau punere sub control a sursei de foc nu înseamnă neapărat și o împiedicare definitivă a relansării efectelor inițiale.

d. În sfârșit, împiedicarea producerii rezultatului depinde, ca și în cazul desistării, de condiția ca schimbarea de conduită și intervenția benefică a făptuitorului să intervină mai înainte ca fapta să fie descoperită.

Din acest punct de vedere chiar dacă, după descoperirea faptei, intervenirea gestului de desolidarizare a făptuitorului față de propria sa conduită anterioară nu este lipsită întotdeauna de importanță (existând posibilitatea ca o faptă, chiar descoperită, să nu poată fi anihilată în producerea efectelor sale decât numai de infractor, cum ar fi cazul dezvăluirii locului lansării unei

bombe sau comunicării la timp a locului ori secretului operațiunii de dezamorsare a unei instalații infernale), semnificația unei asemenea atitudini va antrena consecințe favorabile făptuitorului numai în planul individualizării răspunderii sale penale pentru faptul de tentativă rămas pedepsibil.

După cum s-a subliniat în literatura juridică, sintetizându-se punctele de vedere formulate în practica judiciară autohtonă, fapta se consideră descoperită atunci când iau cunoștință de ea fie organele în drept, fie persoane fizice reprezentând opinia publică, excluzându-se din această sferă atât victima, cât și participanții la infracțiune, copiii, rudele infractorului, precum și persoanele care au ajutat făptuitorul să împiedice producerea rezultatului, acestea din urmă neputând fi asimilate, tocmai datorită implicării lor în contextul faptei, categoriei de persoane care reprezintă ordinea sau opinia publică.

2. 2. Justificare

Nu există, sub acest aspect, deosebiri esențiale între împiedicarea voluntară și desistarea voluntară, ambele reglementări reflectând aceleași interese ale societății de a face tot posibilul pentru a stimula la autor dorința să prevină producerea rezultatului. Nu interesează mobilul care a stat la baza intervenției făptuitorului, esențial este ca implicarea să fie voluntară, eficientă și să aibă loc înainte de descoperirea faptei.

Toate justificările aduse în favoarea nesancționării tentativei în cazul desistării voluntare sunt valabile și pentru împiedicarea voluntară.

2.3. Tratatamentul juridic al împiedicării voluntare

A. În sensul art. 22 – alin. 1 din Codul penal, împiedicarea producerii rezultatului (ca și desistarea), antrenând efectul nepedepsirii tentativei săvârșite, consecințele impunității prevăzute se vor răsfrânge numai asupra autorului.

B. Efectele împiedicării producerii rezultatului se pot referi și la coautori, dacă și aceștia au intervenit într-o activitate comună de împiedicare.

Cât privește participanții – instigatori sau complici – la infracțiune, aceștia nu pot beneficia de dispozițiile înscrise în art. 22 – alin. 1 din Codul penal nici în caz de desistare a autorului lor și nici în cazul în care aceasta împiedică de bunăvoie (sau, într-o interpretare strictă, chiar cu ajutorul lor) producerea rezultatului, impunitatea lor.

Bibliografie

Desistarea voluntară, *Revista de drept penal*, anul II, nr. 3, iulie-sept. 1995.

Ontos et logos dans une page de *La Peste* de Camus

Emilia MUNTEANU,
Universitatea din Bacău

Mots clés : bonheur, solidarité, trajet iniatique, discours, penser

Résumé : De quelle façon l'homme, modèle réduit de l'univers, se rapporte-t-il à ce vaste système de signes qu'est le monde et à autrui?

Il y a d'abord la marche, mouvement de sympathie entendue comme solidarité et compassion, ou d'antipathie, d'indifférence. Mais il y a notamment la parole, celle qui sert à décrypter le langage du monde et à se déchiffrer soi-même. Puisqu'elle est "le symbole le plus pur de la manifestation de l'être qui se pense et qui s'exprime lui-même ou de l'être qui est connu et communiqué par un autre" (J. Chevalier et A. Gheerbrant, Dictionnaire des symboles, Robert Laffont/Jupiter, 1994, p. 734). Verbe (parole divine) ou logos (mot, raison), la parole organise également la pensée.

Le fragment extrait de *La Peste* témoigne de la force du langage qui, malgré l'économie des moyens, parvient à rendre le message du discours camusien: si l'initiation à la solidarité se fait à travers l'action, la prise de conscience de son urgence s'accomplit grâce à la mise en mots de la pensée. Ainsi, le parcours ontique de Rambert acquiert-il un sens à la suite de l'échange linguistique avec les défenseurs de la santé, synonyme du Bien.

Camus s'avère un maître du verbe car, par sa parfaite manipulation, la polémologie de la pause et de la scène se convertit en plaidoyer pour une thérapeutique dans la révolte solidaire.

L'existence humaine pourrait être racontée comme l'histoire d'une quête infatigable du bonheur individuel et/ou collectif (*eudemonia* aristotélicienne). L'homme n'est au fond qu'un perpétuel Épicure pour qui l'amour est le commencement et la fin d'une vie heureuse.

Parler du bonheur au milieu du malheur général, voilà un débat étrange! Si "l'appel du bonheur se fait trop pressant, il arrive que la tristesse se lève au cœur de l'homme; c'est la

victoire du rocher”. “Mais [si] les vérités écrasantes périssent d’être reconnues”,¹ seules la vigilance et la lucidité sont la prophylaxie du mal, tandis que la révolte solidaire en est la thérapeutique. La première évidence que la catastrophe apporte est que “cette histoire nous concerne tous”. Telle est d’ailleurs la leçon qu’on tire du texte de la quatrième partie du roman-chronique de Camus. Si Rieux, par son métier et par conviction, et Tarrou, par principe, s’engagent dans l’action combattive, Rambert, le journaliste parisien arrivé à Oran pour y faire un reportage, emploie tous les moyens pour s’en évader et rejoindre sa bien aimée. Son trajet, du Nord continental (Paris) vers le Sud maritime (Oran), équivaut à une *descensus ad inferos*. Il se voit éloigné de son moi, ce qui est associé à une perte, à une diminution au cours de cette catabase.² Et pourtant, la descente s’avère nécessaire prenant des allures de trajet initiatique pour mieux accomplir son parcours anagogique. Au début d’octobre, une chance d’évasion s’offre au journaliste. Le jour fixé il se rend à l’hôpital et demande à Tarrou de le conduire auprès de Rieux et c’est au cours de cette visite que Rambert annonce sa décision de ne plus quitter la ville pestiférée.

Les événements sont racontés par un narrateur situé en dehors de l’histoire, semble-t-il, ce qui en fait l’objectivité et l’allure de chronique. Ce ne sera qu’en fin de roman que le narrateur quitte l’anonymat et se dévoile dans la personne du docteur Rieux. Ce système cryptographique ne vise pas à piquer la curiosité du lecteur, il répond au souci délicat de réduire la part des éléments personnels dans un témoignage qui reste cependant direct. Camus réussit à “donner une voix au Nous”, à ne pas tomber dans le “On” car “le véritable héros de ces pages n’est pas le moi, mais le nous élevé à la dignité de l’être particulier”. (Rachel Bepaloff, *Esprit*, janvier 1950, article intitulé **Le monde du condamné à mort**)

Dans le texte étudié, la vision “du dehors” cède la place à la vision “par derrière”: une fois pour communiquer l’état de malaise de Rambert dans la salle d’hôpital, et une seconde fois pour enregistrer brièvement l’épuisement du docteur: “Rieux semblait incapable d’émerger de sa fatigue”. (**La Peste**, p. 89)

Rien de nouveau et pourtant on y perçoit “un geste moderne”, celui par lequel “le texte domine le sens”. Son tissu privilégie la scène, préparée par la description du décor, les répliques du dialogue étant séparées (ou réunies) par des silences réflexifs (pour les locuteurs comme pour le lecteur), par de brèves descriptions (“chaque fois que l’un d’eux parlait, le masque de gaze se gonflait et s’humidifiait à l’endroit de la bouche”) ou par des sommaires (“Le silence dura longtemps”) Certains brefs commentaires, entrecroisant le dialogue, ont l’air des didascalies, indications scéniques ou enregistrements des états de Rieux: épuisement accompagné d’une “voix sourde”; redressement et “voix ferme”; effort de soulèvement; abandon sur son coussin. Cette courbe de l’effort physique et psychique du docteur semble tracer les moments du combat avec le mal.

Il faut parler mais pour “se mettre sur le bon chemin” (*La Peste*, p.113) sa parole doit être claire. Et en effet, ces prises de parole sont en fait des prises de position.

Discours direct et discours indirect alternent presque tout le long du dialogue afin peut-être d’éviter la monotonie textuelle ou pour limiter le subjectivisme et glisser un souffle de doute dans les interstices de la liberté de pensée et d’expression du locuteur. La substitution de la personne subjective “je” par la non-personne “il”³ et l’introduction du subordonnant “que”, traits du discours indirect, suggèrent l’impossibilité des trois personnages de secouer l’oppression du mal. Même en s’en éloignant spatialement (substitution de la salle d’hôpital par l’espace fermé de la voiture du docteur), celui-ci continue de les guetter subversivement. À mesure que la distance s’accroît, l’indépendance discursive s’affermit, vu l’impératif du témoignage de la solidarité mais aussi parce que l’action se fait pressante et la décision imminente.

¹ Camus, Albert (1967): *La peste*, Gallimard, p.164.

² Anabase / catabase, termes utilisés par Francis Pruner (1977) dans son livre *L’ésotérisme de Saint-John Perse*, Klincksiek, p. 32.

³ Adam, Jean-Michel et Goldenstein, Jean-Pierre (1976): *Linguistique et discours littéraire*, Larousse, p.42.

À cette dualité de discours s'ajoute celle d'espace de déroulement de la conversation. Amorcée déjà à l'hôpital, elle continue dans la voiture de Rieux conduite par Tarrou.

La surprise de la présence de Rambert est exprimée par Rieux dans son interrogation presque brutale "Que faites-vous ici?" qui s'intéresse moins à l'objet de sa visite. La fonction phatique du langage est absente (le chronotope ne le permet pas) mais non la politesse et la fonction conative (reconnaissable plus loin à travers l'apostrophe et l'impératif). Et pourtant Rieux ne permet pas à Rambert d'user de son droit à la parole, renonce à une seconde proposition dont le conditionnel "devriez" atténue la brusquerie de son interrogation et introduit une nuance d'éventualité. Ce tandem discursif semble avoir également le rôle de faire ressortir l'opposition des déictiques *ici / ailleurs*. Le premier connote la ville maudite, Oran, l'autre peut renvoyer à la ville de Paris (lieu de départ du journaliste) ou tout autre espace promis au bonheur. C'est comme si l'espoir de Rieux était trahi.

La réponse vient enfin mais de manière allusive (pour des raisons circonstancielles ou d'incertitude) et indirectement, par l'intermédiaire de Tarrou tandis que Rambert y ajoute un laconique: *En principe*, suggérant la distance par rapport au passé.

Une fois installés tous les trois dans la voiture de Rieux, Rambert fait de nouveau appel au docteur censé, en vertu d'un humanisme teinté d'éthique professionnelle, savoir écouter et restaurer la confiance. En outre, il connaît lui aussi le renoncement et la séparation de l'être aimé: encore une raison de confiance et de communion avec l'instance guérissante.

Après l'établissement du contact par l'entremise de l'apostrophe, le journaliste annonce tout d'un coup, comme pour s'en libérer, sa décision paradoxale de rester à Oran: "- Docteur, dit Rambert, je ne pars pas et je veux rester avec vous." La simplicité de l'énoncé déclaratif cache un long débat intérieur dont il n'est que l'aboutissement discursif. Deux propositions le composent, reliées par le connecteur "et": la première, (variable propositionnelle), négative, annulant le départ et classant ainsi le passé; la seconde, (constante propositionnelle),⁴ une affirmative qui tout en équivalant sémantiquement à la précédente, la surpasse par la manifestation de volonté qu'elle exprime. L'emploi de l'indicatif présent y est encore une preuve de certitude, de décision inébranlable. Les répliques sont brèves, réduites au matériau lexical strictement nécessaire à l'établissement de la communication. L'élan langagier, l'éloquence seraient d'ailleurs inconcevables à proximité de la souffrance humaine. Une certaine tension se laisse percevoir dans l'antithèse des déictiques "je / vous", atténuée quand même par leur cohabitation phrastique: "Je voudrais vous parler " qui exprime non seulement le désir communicatif mais aussi l'impatience de la solidarité, du "nous" dont la chance est offerte par le docteur: "Nous sortirons ensemble, si vous le voulez bien".

La première partie du dialogue s'étaie sur le mode désidératif (fréquence trois du verbe *vouloir*) qui ne tient qu'au début de l'ordre communicationnel pour s'engager ensuite vers l'ordre actuel-factuel (cf. Actualis = agissant): "... je veux rester avec vous". Vous = Rieux et Tarrou = agents du Bien, de la santé physique et morale.

C'est un silence réflexif, pas du tout indifférent qui succède à cette déclaration surprenante et qui ouvre la seconde partie du dialogue. Ou bien c'est l'effet du choc, refoulé chez Tarrou et caché sous la fatigue chez Rieux. En s'y arrachant péniblement (sa voix est "sourde"), il lance une petite question inquiétante: *Et elle?* Éclatement de la pensée essayant de se faire et de s'exprimer: [e el]. Rien qu'une conjonction suivie d'un pronom personnel renvoyant à sa bien-aimée, à l'amour et au bonheur à perdre en prenant une telle décision. La conjonction témoigne de la participation, de la connivence et branche le discours intérieur à la parole, l'énonciation à l'énoncé.

Cela suffit à Rambert pour déclencher le flux argumentatif car sa décision n'est pas du tout spontanée, irréfléchie. Mais sans changer de conviction, le journaliste change de

⁴ Vasiliu, Emanuel (1978): *Preliminarii la semantica frazei*, București, Editura științifică și enciclopedică, p.42

perspective. En amont il avait déclaré: “Je ne crois pas à l’héroïsme...Ce qui m’intéresse c’est qu’on vive et qu’on meure de ce qu’on aime”. (II-e chapitre, p.80), mais entre temps il a coopéré avec les équipes sanitaires et la perspective de la fuite lui fait honte maintenant. Il a appris que le bonheur d’être auprès de sa bien-aimée ne pourrait être complet et il se sentirait comme un lâche parce que les remords, la honte et les images de la souffrance finiraient par assombrir l’amour.

Face à ce nouveau problème, la générosité, la compréhension et le devoir animent le docteur qui se redresse pour plaider d’une “voix ferme” en faveur du bonheur. Cependant, la réaction de Rambert sera prompte: tout en affirmant, théoriquement, son accord, il avance l’éventualité d’une opposition, perceptible linguistiquement aussi, par la succession immédiate du connecteur “mais” à l’affirmatif “oui” et par la distinction entre le terme “bonheur”, employé par le docteur, nom générique se rapportant à l’espèce humaine, et “heureux”, employé par Rambert, adjectif descendant au niveau de l’individu et passant de la notion abstraite à l’état concret de l’être humain. Ce qui, quelques pages auparavant, était encore valable pour le journaliste, “le bien public est fait du bonheur de chacun” (p.54), maintenant ne l’est plus: “il peut y avoir de la honte à être heureux tout seul”.

C’est le tour de Tarrou, qui n’ayant manifesté jusque là aucun désir langagier, prononce une phrase indépendante, fermée sur elle, sans objet ni direct ni indirect, expression parfaite, la plus nette de la maîtrise de soi, de ce qui semble être l’incarnation de la direction, de l’autorité. La phrase qui prépare son intervention discursive renforce cette impression en permettant la lecture du syntagme “s’était tu” [sete ty] comme “[c]’est têtû” [sete ty], confirmée par la présence du mot tête. On pourrait substituer à la fois le definiendum (conduire) par le definiens (sa définition)⁵ ce qui certifie l’hypothèse avancée en amont: “Tarrou menait en étant à la tête “ (= conduisait). Il ne déclare pas, comme ses interlocuteurs, mais “fait remarquer”, révèle, voix de la vérité (discours indirect). Tout en gardant son immobilité, son inflexibilité (“sans tourner la tête”) (“J’ai entendu tant de raisonnements qui ont failli me tourner la tête...”, déclare Tarrou à la page 112) – statue du logicien, du prophète qui regarde tout droit –, il attire l’attention de son interlocuteur, sans le ménager, sur l’essence du problème, qui ne consiste pas à opposer le bonheur collectif au bonheur individuel mais “le malheur des hommes”, de la majorité, au bonheur de l’homme, de l’un. Tarrou récuse le compromis, l’idée d’hybride et, servant sans défaillance le principe du tiers exclu, il n’accepte pas les demi-mesures. C’est son devoir d’avertir le journaliste une fois sur l’obligation de choisir soit le service de l’humanité calamitée et son propre malheur, soit la joie personnelle et encore une fois sur ce moment de “crise” au sens de “décision”.

Face à cette situation, Rambert se met à l’écart de l’interprétation de Tarrou et condense en quelques phrases (aperçu de la connaissance en neuf verbes et cinq phrases) cette évolution irréversible qu’il a vécue du solitaire au solidaire. Il s’y agit de l’évolution dont parle Camus dans sa **Lettre à Roland Barthes sur La Peste** (publiée dans *Club*, février 1955): “S’il y a évolution de *L’Étranger* à *La Peste*, elle s’est faite dans le sens de la solidarité et de la participation”.⁶

Cet épicuréen qu’était le journaliste se croyait, dans son aveuglement égoïste, étranger à la ville infernale. Et quoi de plus propice à la prolifération du mal que l’indifférence? Car le danger est de s’habituer à côtoyer le mal et d’en garder le silence, d’y consentir. La prise de conscience de Rambert n’a été possible qu’après l’expérience du malheur, de la souffrance humaine, à laquelle se sont superposés la force persuasive des deux combattants et leur exemple. Il a compris que le combat du fléau, quel que soit son nom, n’est pas le faire d’un individu ou d’un autre mais de tous. La seule chance d’exister au monde est celle exprimée par ce raisonnement camusien: “Je me révolte,

⁵Emanuel Vasiliu, *op. cit.*, p.101

⁶ *Notice sur La Peste* par Louis Faucon, Larousse, 1978, p.28

donc nous sommes”. Car si le fait d’habiter le mal est indépendant de la volonté de l’être humain, le fait de le combattre en dépend exclusivement. On y trouve également une leçon de philosophie qui nous apprend qu’il n’y a pas de savoir a priori; il faut avoir traversé la connaissance sensorielle pour arriver à la connaissance rationnelle et qu’il faut apprendre à regarder pour voir. En effet, ce n’est qu’après *avoir vu* (étape achevée, exprimée à l’aide du passé composé) que le journaliste *sait* (indicatif présent) qu’il appartient volens nolens à ce hic et nunc urgent. “J’ai toujours pensé que j’étais étranger à cette ville et que je n’avais rien à faire avec vous. Mais maintenant que j’ai vu ce que j’ai vu, je sais que je suis d’ici, que je le veuille ou non.” Le trajet initiatique ne fait que préparer son ascension à la solidarité. Le moment n’est plus à la décision mais à l’action solidaire. Cette conclusion est exprimée avec concision dans une phrase simple à valeur d’aphorisme et de devise: “Cette histoire nous concerne tous”. Les constituants en sont modestes: un adjectif démonstratif, un nom commun, “histoire”, qui renvoie d’une part à l’événement, au référent et d’autre part au récit écrit; un embrayeur personnel, “nous”; un verbe exprimant l’évidence par sa conjugaison à l’indicatif présent, “concerne”; un pronom indéfini “tous”. Celui-ci élargit la portée du message en l’éclaircissant. Le pronom personnel “nous” serait passé presque inaperçu (désignant uniquement les personnages) s’il n’y avait pas eu le pronom indéfini qui implique également le lecteur en tant que témoin et possible écrivain. Comme une pyramide défiant le temps, cette phrase est séparée du reste par “un néant” (selon Sartre) où l’on peut lire et penser, néant animé par l’impatience de Rambert qui répond à la place (le connecteur transitif le permet) des interrogés dont l’engagement est pourtant la meilleure réponse. Quelque paradoxal que cela puisse paraître, en se solidarissant avec eux, le journaliste sauve son bonheur car veiller à la santé des autres pourrait engendrer le contentement du devoir accompli. Mais il attend la confirmation ou l’infirmité de son espoir inavoué de la part de ceux qui ont l’expérience de la révolte. Cependant, le silence introspectif se prolonge rendant difficile le retour à l’ontologie. C’est toujours Rieux qui tourne son soi vers l’autre, comme pour s’offrir tel qu’il est: un homme nullement omniscient et qui ne peut instruire parce qu’il vit paradoxalement dans le renoncement et le risque tout en étant convaincu qu’aucune idée ne vaut qu’on lui sacrifie le bonheur.

Le rythme s’accélère vers la fin de la scène, les phrases sont brèves, composées d’impératifs traduisant la transformation de la déontologie médicale en programme d’action. La leçon de Rieux est qu’il faut faire ce qu’il y a de plus urgent à un moment donné et la générosité de sa pensée cède la place à la fermeté d’action. Tandis que le commencement du dialogue était centré sur le mode du *vouloir*, la suite est construite sur le mode du *savoir* (dont la fréquence d’occurrences est six).

Les trois personnages se situent sur des positions différentes: Rambert le sentimental, a acquis un savor partiel, celui d’une expérience limitée du mal; Tarrou, le cérébral, est le possesseur d’un savoir global, abstrait; Rieux, le docteur humanitaire, possède un savoir-faire nécessaire pour guérir. Séparés en philosophie, ils se rejoignent dans l’action.

On a déjà remarqué le changement de contexte communicationnel au cours du dialogue. Le premier se prête à une description plus ample que le second, vu l’importance de la salle d’hôpital: lieu de la souffrance, de la mort ou de la guérison. La description de celle-ci est préparée par une profusion d’actes (Tarrou tire deux masques de gaze hydrophile, en tend un à Rambert, l’invite à s’en couvrir, le journaliste demande, Tarrou répond) et par l’éveil de la curiosité: “on voyait un curieux mouvement d’ombres”. (p. 88) Franchir le seuil de la salle est déjà un acte invitant à l’activation de la perception et forcément à la description. L’embrayeur personnel “ils”, désignant un agent pluriel, est éloquent pour la concomitance des gestes et pour l’union dans l’action à venir (acte prémonitoire) préparée par celle consistant à déplacer un obstacle concret: la porte vitrée qui permet l’accès à la salle d’hôpital. Pour ce qui est de l’embrayeur verbal, le narrateur préfère “pousser” à “ouvrir” vu que le premier fait référence à “une force agissante qui met

en mouvement...” (cf. Petit Robert), tandis que l’autre met simplement en communication l’extérieur et l’intérieur. Le débouché est suggéré par le passage des voyelles postérieures [u], [o] à la voyelle antérieure: [e], [ε] ”ils poussèrent la porte vitrée...” Le syntagme “immense salle” prononcé comme s’il y avait un seul mot, configure un espace tendant à l’infini mais que les fenêtres obstruent car elles sont “hermétiquement closes”.

Après les images visuelles c’est le tour des images sonores de stimuler le système de perception. Ce sont d’abord les sons émis par les ventilateurs [- animés] qui se font entendre. Leur ronronnement est évoqué par la dissémination de quatorze “r” à l’intérieur de la phrase. Le fonctionnement des appareils renvoie nécessairement à l’homme mais il n’est que souffrance et gémissements suggérés par les métaplasmes:

“...de tous les côtés montaient des gémissements sourds ou aigus...qu’une plainte monotone...”

[e o e õ e e e e ã u u e y y ε o o o]
et leur réitération: 8e; 5 o; 3u; 2 i; 2y.

Et comme la maladie appelle les officiers de la santé, en voilà quelques-uns qui ne se distinguent des autres hommes que par leur habit blanc et par une certaine lenteur des gestes. C’est avec eux qu’apparaît la lumière, absente jusque là, ce qui nous fait penser aux docteurs comme à des anges du bien. S’il y a une polémique du récit et de la description on trouve aussi des moments d’amnistie et d’alliance dans le roman s’il ne s’agit de l’anagrammatisation.⁷ Il faut faire attention aux “quarts de mots”, comme nous le conseille Paulhan, et à “une simple lettre”, à la consonne “r”, par exemple, qui s’accumule vers la fin de la description de la salle en rencontrant les consonnes [b] et [t] et les voyelles [a], [ã], [e]:

“dans la lumière cruelle que déversaient les hautes baies garnies de barreaux”.

[ã e r r e e e e e e e e a r b a r]

L’intention en serait d’annoncer la présence de Rambert qui ne tarde pas d’apparaître au commencement de la phrase suivante. Le nom du personnage tente de s’écrire entre les lettres de la phrase précédente. En revenant à la troisième phrase, la prolifération de la même lettre (dont la fréquence y est 14!) nous fait observer que cette description est travaillée par l’initiale R des noms des deux personnages: Rieux et Rambert; “l’air” pourrait être lu comme l’homophone de [l’r]. “Dans le haut des murs ronronnaient des appareils qui renouvelaient l’air, et leurs hélices courbes brassaient l’air crémeux et surchauffé, au-dessus de deux rangées de lits gris.”

Tout s’éclaire maintenant: la salle est donc vue par l’œil de Rambert et décrite de son point de vue, ce qui nous permet d’y reconnaître un exemple de focalisation interne. L’emploi du syntagme “lumière cruelle” qui semblait étrange (lumière = [-humain]; cruelle = [+humain]) s’explique par la prise de conscience du journaliste, processus qui ne se fait pas dans la joie. Si l’on relit “baie” comme “petit golf” alors cette salle d’hôpital, espace de la claustration, de la mort, c’est la ville d’Oran (ville maritime) peuplée de malades et de médecins, sévire par le fléau et ses victimes. Étant donné que le terme lumière peut connoter intelligence, la phrase “la lumière...que déversaient les...baies garnies de barreaux” pourrait donner lieu à une interprétation telle: intelligence emprisonnée dans la ville isolée. Et Rambert, pris entre la *maladie* et la *santé*, “se sent[it] mal à l’aise dans la terrible ...chaleur”

[sã te] = *santé*
[mal a d i] = *maladie*

Le visiteur a du mal à reconnaître le docteur qui émerge, au niveau textuel, par son patronyme, tandis que son malade n’est plus un être vivant mais “une forme gémissante”. Cette image achève une phrase suivie d’une autre s’ouvrant logiquement par le terme désignant le métier qu’on regarde exercer. L’image n’est pas trop ample mais symbolique:

⁷ selon Ricardou, Jean (1978) : *Nouveaux problèmes du roman*, Éditions du Seuil, pp.25-38

le pestiféré, comme un forcené, est “écartelé” et le docteur, en exorciste, chasse le mal, les ennemis:

“... incisait les aines du malade que deux infirmières...”

[lez en mi] = *les ennemis*

Après l'opération, même si le déplacement ne s'effectue pas encore, il y a du mouvement: le corps du docteur retrouve la verticale qui n'est pas une conquête absolue car le regard continue de rester attaché au malade appelé enfin “homme”, en train de renaître par la pensée – conception du docteur (en vertu de l'homophonie de *panser*, *penser* et *pensée*).

Mais l'homme qu'on était “en train de panser” (entendu comme *pensé* = *conçu*) ne pourrait-il être Rambert aussi? C'est au cours du dialogue introduit en scène par la description (et par cette phrase) que Rambert sera *pensé* (jugé) et qu'il *se pensera* (se concevra) en tant que révolté solidaire.

Bibliographie

- Adam, Jean-Michel et Goldenstein, Jean-Pierre (1976): *Linguistique et discours littéraire*, Larousse
 Camus, Albert (1967): *La peste*, Gallimard.
 Pruner, Francis (1977) : *L'ésotérisme de Saint-John Perse*, Klincksiek.
 Vasiliu, Emanuel (1978): *Preliminarii la semantica frazei*, București, Editura științifică și enciclopedică.
 Ricardou, Jean (1978) : *Nouveaux problèmes du roman*, Paris, Éditions du Seuil.